

Duurzaamheidsverslag 2017

Inhoudsopgave

3 Profiel, activiteiten en markten

4 Voorwoord

6 Samenvatting

8 Gezondheid

9 Natuurlijke omgeving

11 Werk en sociale activiteiten

12 Financiële kerncijfers

13 VolkerWessels

14 Onze omgeving

20 Bouwen aan een betere levenskwaliteit

31 Duurzaamheidsthema's

32 Gezondheid

34 Veiligheid

39 Natuurlijke omgeving

41 Grondstoffen

48 CO₂ en energie

55 Biodiversiteit

58 Werk en sociale activiteiten

60 Werkgelegenheid

66 Omgevingsmanagement

69 Integriteit

73 Over dit verslag

76 Assurance

78 Bijlage duurzaamheidscijfers

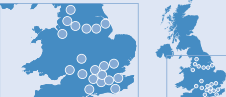

83 Begrippenlijst

87 Colofon

VolkerWessels is een toonaangevende, geïntegreerde en gediversifieerde, beursgenoteerde bouwonderneming die werkt volgens het 'think global, act local' principe. Het bedrijfsmodel van VolkerWessels combineert een lokale commerciële en klant focus met controle en ondersteuning op divisie niveau waarmee schaalvoordelen en expertise geoptimaliseerd worden over de werkmaatschappijen heen. VolkerWessels is voornamelijk actief in Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Noord-Amerika en Duitsland. De bedrijfsactiviteiten zijn georganiseerd in zes operationele segmenten. In de landen waar VolkerWessels actief is, heeft de onderneming in totaal

meer dan 120 lokale werkmaatschappijen die over landelijke en regionale kantoren en management beschikken.

De focus in dit verslag ligt op onze activiteiten in Nederland. Voor een beperkt aantal indicatoren rapporteren we ook cijfers voor het Verenigd Koninkrijk. Onze activiteiten in Noord-Amerika en Duitsland maken verder geen onderdeel uit van dit verslag en worden verder buiten beschouwing gelaten, met uitzondering van de veiligheidscijfers. Voor meer informatie, zie het hoofdstuk 'Over dit verslag'.

Nederland			Verenigd Koninkrijk	Noord-Amerika	Duitsland
					
Bouw & Vastgoedontwikkeling	Infrastructuur	Energie & Telecom Infrastructuur*			
<ul style="list-style-type: none"> Bouw en renovatie van residentiële vastgoed en utiliteitsbouw waaronder industriebouw en logistieke faciliteitenbouw en renovatie van residentiële vastgoed en utiliteitsbouw waaronder industriebouw en logistieke faciliteiten Vastgoedontwikkeling In-house onderhoudsdiensten voor technische installaties Industriële productie en levering van bouwelementen, waaronder geprefabriceerde bouwonderdelen 	<ul style="list-style-type: none"> Aanleg, service en onderhoud van wegen en asfaltproductie Aanleg, service en onderhoud van spoorwegen Civieltechnische activiteiten voor wegen, vaarwegen en spoorwegen Multidisciplinair projectmanagement voor complexe projecten Traffic management voor weg- en spoorweginstallaties 	<ul style="list-style-type: none"> Aanleg en onderhoud van energie-infrastructuur ten behoeve van ondergrondse en bovengrondse pijpleidingen en kabels voor energie- en watertransport en industriële productieprocessen Aanleg en onderhoud van telecominfrastructuur waaronder draadloze en glasvezelnetwerken 	<ul style="list-style-type: none"> Aanleg van industriële en commerciële gebouwen en infrastructuur Civiel ontwerp en infrastructuur Aanleg, service en onderhoud van spoorwegen Aanleg en onderhoud van water- en energie-infrastructuur waaronder havens en haveninfrastructuur, hoogwaterrisicobeheer, nuts- en afvalinstallaties Aanleg en onderhoud van snelweg- en luchthaveninfrastructuur 	<ul style="list-style-type: none"> Met name actief in de provincies Alberta en British Columbia met focus op onderhoud van snelwegen en gemeentelijke wegen evenals ondergrondse nutsleidingen (riool- en waterbouw) Actief in het noordwesten van de Verenigde Staten (brede regio Seattle) in aanleg en onderhoud van wegen, civiele techniek (zoals bruggenbouw en hoogwaterrisicobeheer) en ondergrondse nutsleidingen Asfalt- en grindproductie 	<ul style="list-style-type: none"> Residentiële bouw Vastgoedontwikkeling Focus op bepaalde stedelijke gebieden in Duitsland, met name Berlijn en de deelstaat Noordrijn-Westfalen, en de regio's Frankfurt en München

* Inclusief de Belgische activiteiten.

De cruciale stap in de transitie naar duurzaamheid is gedragsverandering, zowel van opdrachtgevers als van onze eigen mensen en het management. Door alleen richtlijnen en convenanten gaan we de wereld niet veranderen. Pas als mensen bezieling voelen voor en écht overtuigd zijn van het belang van duurzaamheid, krijgt het proces tractie.

We zagen in 2017 een aantal ontwikkelingen die gaan zorgen voor deze bezieling. Het Materialenpaspoort is bijvoorbeeld een belangrijk succes, waarvan we op de korte en lange termijn veel verwachten van gedragsverandering.

Als bouwconcern kunnen we een positieve bijdrage leveren door nieuwe oplossingen te ontwikkelen, zoals circulaire woonconcepten, energieneutrale infrastructuur of het met sensing verbeteren van interne luchtkwaliteit. Zo werken we aan het realiseren van onze visie: 'Bouwen aan een betere levenskwaliteit'.

Onze rol als kennispartner

We merken dat mensen binnen en buiten ons concern duurzaamheid meer en meer als een kans gaan zien in plaats van een verplichting. Dat kan groot, maar ook de kleine voorbeelden op de werkvloer zijn belangrijk, zoals het organiseren van een medewerkerscompetitie voor zuinig rijden.

Voor ons is deze mentaliteitsverandering een kans. We willen namelijk niet alleen de rol van aannemer hebben, maar ook van kennispartner. Ook hiervan is het Materialenpaspoort een goed voorbeeld. In plaats van te wachten op een nieuwe richtlijn in de markt, hebben we deze zelf mede mogelijk gemaakt.

Het Materialenpaspoort

Het Madaster Materialenpaspoort is een kadaster voor materialen. VolkerWessels investeerde in dit initiatief van Madaster. In het Materialenpaspoort van een object, bijvoorbeeld een gebouw of viaduct, staat welke materialen zijn gebruikt en hoe ze gedemonteerd en hergebruikt kunnen worden.

Een belangrijk effect van het paspoort op gedragsverandering, is dat het circulariteit concreet maakt. De vraag 'Hoe scoort dit viaduct in het Materialenpaspoort' is een duidelijkere vraag dan: 'Is dit viaduct tamelijk duurzaam?' Vergelijk het met de CO₂-Prestatieladder: een concreet instrument dat ervoor heeft gezorgd dat duurzaamheid binnen bedrijven een impuls heeft gekregen. In 2017 startten we onder andere met een paspoort voor ons concept MorgenWonen en voor onze tunnelrenovatie voor Schiphol.

Ambassadeurs levenskwaliteit

Een andere ontwikkeling waarvan we veel verwachten als het gaat om gedragsverandering, is onze selectie van dertien ambassadeurs levenskwaliteit. Zij zijn VolkerWessels-medewerkers die staan te trappen om onze visie op levenskwaliteit binnen en buiten het concern uit te dragen. Zij hebben in november een training gevolgd en de expliciete steun van het Platform CSR gekregen. Zij mogen gevraagd en ongevraagd advies geven over de toepassing van levenskwaliteit in onze projecten en bedrijfsvoering.

Onderbouwing van beloftes over levenskwaliteit

Zoals te lezen was in eerdere jaarverslagen, hebben we de afgelopen jaren bepaald dat we de rol van kennispartner willen spelen op het gebied van levenskwaliteit. Levenskwaliteit valt voor ons uiteen in drie kernthema's: gezondheid, natuurlijke omgeving en sociale activiteiten. Op deze thema's richten we ons de komende jaren, omdat we hier het meeste invloed op hebben. In eerdere jaren hebben we veel tijd gestoken in het 'in orde maken van ons huis', door monitoring van KPI's als afval en CO₂ en door te werken volgens richtlijnen en managementsystemen; nu is het tijd voor de volgende stappen.

We willen aantonen dat we een meetbare bijdrage leveren aan deze thema's. In een wereld van allerlei vage beloften van duurzaamheid, willen we onderbouwde claims kunnen maken. Kunnen we bijvoorbeeld aantonen dat je gezonder wordt van een woning die we hebben gebouwd? Om dit soort lastige beloftes te onderbouwen, gebruiken we data, wetenschappelijk onderzoek en de dialoog met stakeholders.

Onze Maatschappelijke Raad van Advies, bestaande uit externe experts uit wetenschap en bedrijfsleven, speelt hierin een belangrijke rol. Zij adviseren ons over hoe we om moeten gaan met de uitdagingen die we tegenkomen en hoe we onze impact op levenskwaliteit kunnen vergroten.

Samenwerking met kennisinstellingen

De kennis die nodig is voor onze rol als kennispartner, kunnen we niet allemaal zelf vergaren. We moeten andere partijen benaderen. Als het gaat om wetenschappelijk onderzoek, werken we samen met verschillende onderzoeksinstituten. Bijvoorbeeld TNO, TU Delft, TU Eindhoven en Saxion Hogeschool.

In 2017 hebben we de realisatie van het concept circulair viaduct mogelijk gemaakt. In september is het Circulair Ontwerp Consortium officieel van start gegaan. Daarin zitten VolkerWessels, Rijkswaterstaat, ketenpartners en kennisinstituten. In 2018 begint de bouw van het eerste circulaire viaduct.

Klimaatverandering en energietransitie

Door innovatieve oplossingen en concepten te ontwikkelen, kunnen we de energietransitie voeden en bijdragen aan de ambities van het Parijs Akkoord. In 2017 zijn wij gestart met het eerste project met een nieuwe techniek voor ondiepe geothermie. Dit wordt ook wel Lage Temperatuur Aardwarmte (LTA) genoemd, waarbij we duurzame aardwarmte in plaats van fossiele brandstoffen gebruiken voor verwarming.

Ook CO_2 -reductie in onze eigen organisatie blijft onze aandacht hebben. Tussen 2014 en 2017 daalde onze CO_2 -uitstoot gerelateerd aan de omzet met 23%. We zijn daarmee goed op weg voor onze reductiedoelstelling voor 2020. We wekten in 2017 door de bouw van nieuwe energienotanul-woningen van onze woonconcepten PlusWonen en MorgenWonen 1,4 miljoen kWh aan duurzame energie op die 751 ton CO_2 bespaarde.

Sociaal ondernemerschap

We willen een bijdrage leveren aan inclusief ondernemen. Ons centrale Social Return Loket ondersteunt onze ondernemingen in het inzetten van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, door kennis en best practices te delen binnen de organisatie en in onze keten. In 2017 deden we dit onder andere bij de aanleg van de Rotterdamsebaan in Den Haag. In samenwerking met GEJA en het WerkgeverServicepunt hebben we 12 statushouders en vluchtelingen met een verblijfs-status ingezet. Zij krijgen scholing en stage en worden zo goed voorbereid voor de toetreding tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Een deel van deze mensen stroomt succesvol door naar het project.

We zijn er trots op dat we in 2017 een PSO-score van 2,3% hebben bereikt. De Prestatieladder Socialer Ondernemen (PSO) meet met een externe benchmark in welke mate een organisatie duurzaam socialer onderneemt ten opzichte van andere organisaties met personen uit de social return doelgroep in dienst. Met deze score staan we inmiddels het niveau trede 2 van 3, en zijn we goed op weg naar onze doelstelling om in 2020 koploper te zijn door op de hoogste trede 3 te komen.

Levenskwaliteit is uitdagend

De vraagstukken rondom de zuiverheid van claims laat zien dat we nog grote stappen te zetten hebben om onze visie rondom levenskwaliteit te realiseren. Zo worstelen we nog om de ketenimpact van onze asfaltproducten en de impact op gezondheid van onze concepten goed in kaart te brengen.

In 2018 zetten we daarom verder in op de ontwikkeling van een nieuw woonconcept waarin duurzaamheid, circulariteit én gezondheid de standaard zullen gaan worden. Maar het is ook belangrijk om volgende stappen te gaan zetten voor levenskwaliteit op organisatieniveau. We willen daarom in 2018 verdergaande doelen over impact op de maatschappij formuleren, zodat we een meetlat hebben om onszelf aan te toetsen.

Raad van Bestuur VolkerWessels

Jan de Ruiter
Dick Boers
Henri van der Kamp
Jan van Rooijen
Alfred Vos

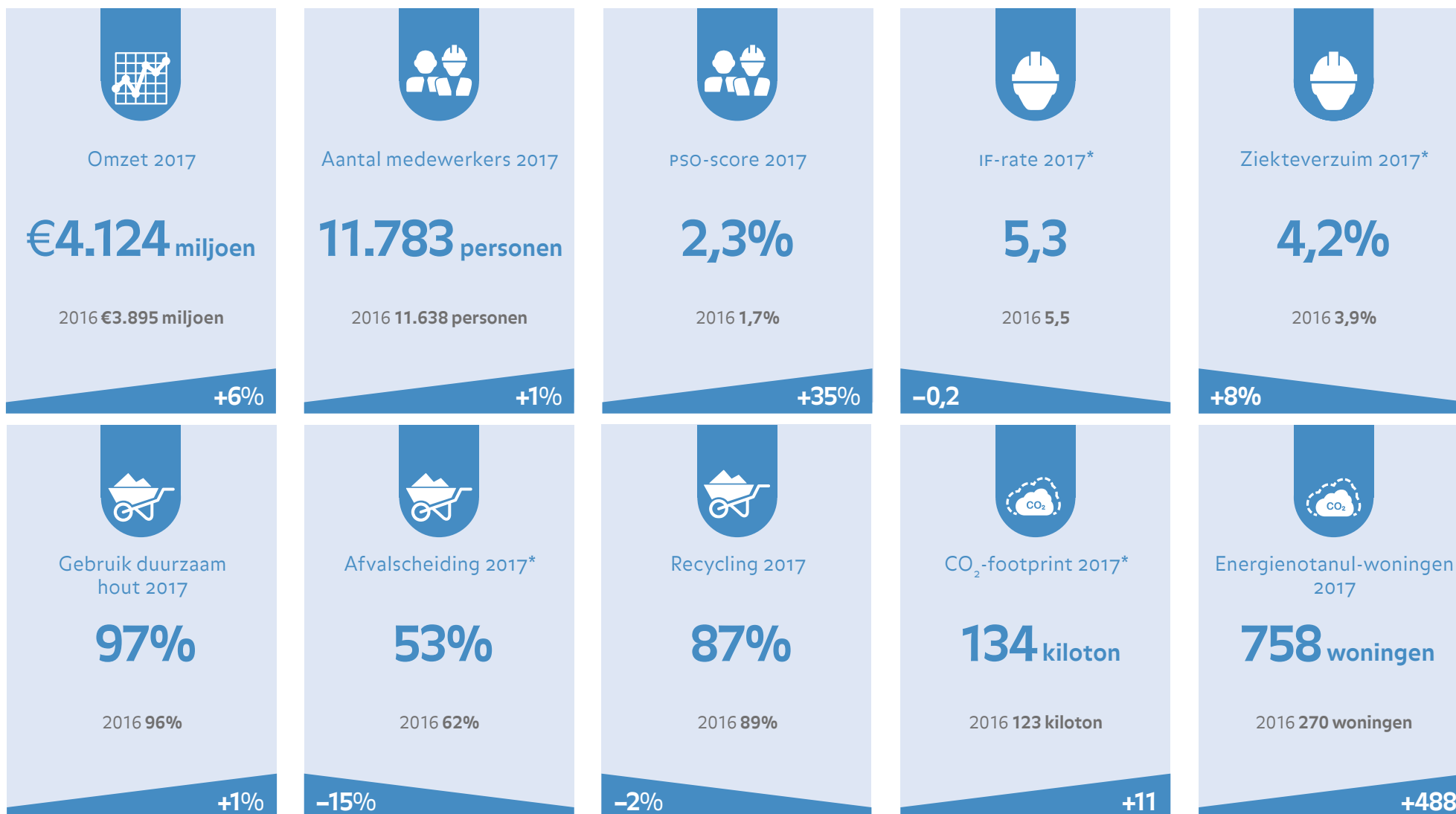

Van links naar rechts: Jan de Ruiter, Dick Boers, Alfred Vos, Henri van der Kamp en Jan van Rooijen.

- 7 Samenvatting
- 8 Gezondheid
- 9 Natuurlijke omgeving
- 11 Werk en sociale activiteiten
- 12 Financiële kerncijfers

Samenvatting

The bottom of the page features several horizontal white lines of varying lengths and thicknesses, some with rounded ends, creating a modern, abstract design.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

** VolkerWessels Nederland is inclusief de buitenlandse vestigingen van onze Nederlandse ondernemingen en wijkt derhalve af van de juridische structuur van VolkerWessels Nederland B.V.

Gezondheid – VolkerWessels Nederland

VEILIGHEID	2015	2016	2017	ACTIES IN 2018	DOELSTELLING 2020	VOORTGANG
IF rate*	5,1	5,5	5,3	<ul style="list-style-type: none"> Verdere uitrol wave app en diepgaand onderzoeken ernstige ongevallen met verzuim Trainen interne veiligheidskundigen in het begeleiden van cultuurverandering Ontwikkelen dashboard voor zichtbaarheid van veiligheidsprestaties onderaannemers Uitbreiden aantal ondernemingen gecertificeerd op de Veiligheidsladder 	0 ongevallen	✗
Ongevallen met verzuim*	113	129	129			
Ziekteverzuimpercentage*	3,9%	3,9%	4,2%			

✓ Behaald
 ➤ Op schema
 ✗ Niet op schema

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Natuurlijke omgeving – VolkerWessels Nederland

GRONDSTOFFEN	2015	2016	2017	ACTIES IN 2018	DOELSTELLING 2020	VOORTGANG
Gebruik duurzaam hout	97%	96%	97%	<ul style="list-style-type: none"> ■ Opleveren Materialenpaspoorten PlusWoning, tunnel Schiphol en vele andere projecten en gebouwen ■ Bouw eerste circulair viaduct ■ Pilotweg PlasticRoad ■ Start nieuw Circulair en gezond woonconcept 	100% duurzame houtinkoop	➤
Hoeveelheid afval (in kiloton)*	60	66	72		-25% per €omzet	✗
Scheidingspercentage*	65%	62%	53%		100%	✗
Recyclingspercentage	89%	89%	87%		97%	✗
Secundair materiaal in betonproducten (% hergebruik)		5%	10%*		-25% primair betoninkoop	✗
Secundair materiaal in asfaltproducten (% hergebruik)	39%	41%	41%		-10% inkoop van primaire asfaltgrondstoffen	➤

✓ Behaald

➤ Op schema

✗ Niet op schema

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Natuurlijke omgeving – VolkerWessels Nederland

CO ₂ EN ENERGIE	2015	2016	2017	ACTIES IN 2018	DOELSTELLING 2020	VOORTGANG
CO ₂ -footprint (scope 1 en 2 in kiloton)*	135	123	134	<ul style="list-style-type: none"> Plaatsing grootste ONE-installatie ooit bij glastuinbouwbedrijf in Zevenbergen Voor het eerst benchmark voor brandstofverbruik 	-10% CO ₂ -reductie per € omzet	✓
CO ₂ -uitstoot betonproducten (scope 3) in kg CO ₂ per m ³		149	154*	<ul style="list-style-type: none"> Brandstofverbruik groot materiaal nauwkeuriger monitoren binnen de Green Deal Het Nieuwe Draaien Verder uitbreiden toepassing BouwHub op bestaande en nieuwe locaties 	-5% CO ₂ -reductie per m ³	✗
Energienotatul-woningen	448	270	758	<ul style="list-style-type: none"> Uitbreiden monitoring en assurance CO₂-uitstoot in onze grondstoffenketen (Scope 3) 	2.000 per jaar	➤

7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY

12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION

13 CLIMATE ACTION

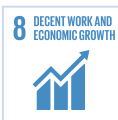
✓ Behaald ➤ Op schema ✗ Niet op schema

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Werk en sociale activiteiten – VolkerWessels Nederland

WERKGELEGENHEID		2015	2016	2017	ACTIES IN 2018	DOELSTELLING 2020	VOORTGANG
Gemiddeld aantal medewerkers totaal		11.632	11.638	11.783	<ul style="list-style-type: none"> Focus op arbeidsmarktcommunicatie Start nieuwe Leiderschapstraining voor beginnende leidinggevendenden en managers Ontwikkeling Quick scan 'Social Return in aanbestedingen' Meerdere interne kennisdelingssessies met projectorganisaties om best practices op het gebied van Social Return te delen 	<ul style="list-style-type: none"> Inzetten op interne opvolging Investeren in duurzame inzetbaarheid 	
	Bouw en Vastgoed	3.478	3.627	3.716			
	Infrastructuur	4.890	4.900	4.983			
	Energie & Telecom Infrastructuur	2.955	2.819	2.789			
	Overige	309	292	295			
Aandeel mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (PSO-score)		1,2%	1,7%	2,3%		3,7%	➤

✓ Behaald

➤ Op schema

✗ Niet op schema

Financiële kerncijfers¹

FINANCIEEL		2015	2016	2017
Bedrijfsopbrengsten (in mln euro)	Nederland – Bouw & Vastgoed-ontwikkeling	1.747	1.946	2.043
	Nederland – Infrastructuur	1.378	1.371	1.474
	Nederland – Energie & Telecom Infrastructuur	590	649	674
	Verenigd Koninkrijk	1.174	1.071	995
	Noord-Amerika	301	317	351
	Duitsland	214	207	244
	VolkerWessels Totaal (inclusief 'Overig' en eliminaties)	5.318	5.490	5.714
Orderportefeuille (in mln euro)		7.712	8.157	8.091
EBITDA (in mln euro)		234*	254	265**
Operationele kosten (in mln euro)		5.178	5.335	5.563

* Exclusief de reële waarde aanpassing van €12 miljoen (positief) gerelateerd aan de acquisities van de (resterende) belangen in Biesterbos B.V., G&S Vastgoed B.V. en PGB Holding B.V.

** Exclusief €13 miljoen resultaat aandeel derden en €5 miljoen personeelslast voor het aandelenparticipatieprogramma.

¹ De focus in dit verslag ligt op onze activiteiten in Nederland. Deze samenvatting omvat daarom de duurzaamheidskerncijfers van VolkerWessels Nederland. Voor een beperkt aantal indicatoren rapporteren we verderop in dit verslag ook cijfers voor het Verenigd Koninkrijk. Onze activiteiten in Noord-Amerika en Duitsland maken verder geen onderdeel uit van dit verslag en worden verder buiten beschouwing gelaten, met uitzondering van de veiligheidscijfers die verderop in dit verslag worden gerapporteerd en de financiële kerncijfers hierboven. Voor meer informatie, zie het hoofdstuk 'Over dit verslag'. Cijfers 2015–2017 zijn conform IFRS. De cijfers over 2015 zijn daarbij omgerekend van NL GAAP naar IFRS voor vergelijkingsdoeleinden.

- 14 Onze omgeving
- 20 Bouwen aan een betere levenskwaliteit

VolkerWessels

The bottom of the page features several horizontal white lines of varying lengths and thicknesses, some with rounded ends, creating a modern, architectural feel.

Onze samenleving verandert in een hoog tempo. We denken anders over wonen en mobiliteit dan tien jaar geleden. Ontwikkelingen als de groeiende verstedelijking, de aantrekkende economie en woningmarkt en big data versnellen die veranderingen. Zo heeft de overgang naar duurzame energiebronnen geresulteerd in beleid van de overheid om in 2050 een geheel gasloze samenleving te realiseren. Een andere trend is de toename van sociaaleconomische verschillen tussen steden en regio's. Daardoor worden betaalbare en toegankelijke woningen een zorg voor onze overheid. Al deze veranderingen brengen kansen, maar ook risico's met zich mee.

Om mee te kunnen gaan met die veranderende omgeving, geven we innovaties bij VolkerWessels een hoofdrol. We werken samen vanuit verschillende disciplines en met nieuwe partijen. We zetten daarbij in op technologische vernieuwing, maar met aandacht voor het toevoegen van waarde op sociaal, ecologisch en economisch gebied.

ONTWIKKELING		WAT BETEKENT DIT VOOR VOLKERWESSELS?		THEMA
		RISICO	KANS	
Demografie	Veranderende beroepsbevolking	<ul style="list-style-type: none"> ■ Onvoldoende aanwas jong talent door vergrijzing ■ Verminderde arbeidsparticipatie kwetsbare groepen ■ Schaarste van specialistische technici 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Sturen op social return beleid ■ Stimuleren sociale interactie ■ Verbeteren van arbeidsmarktcommunicatie ■ Duurzame inzetbaarheid bevorderen 	Werk en sociale activiteiten
Sociaal-cultureel	Individualisering	<ul style="list-style-type: none"> ■ Andere benadering van arbeidsrelatie, arbeidsverhoudingen en sociale zekerheid ■ Vraag naar meer zelfwerkzaamheid ■ Toenemend ruimtegebruik per persoon/huishouden ■ Meer individuele klanteisen 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Centraal zetten van de wens van de klant ■ Grotere focus op marketing 	Werk en sociale activiteiten
	Groeiend belang van welzijn/gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> ■ Nieuwe klanteisen aan bestaande objecten ■ Kennisvergaring over een nieuw thema ■ Nieuwe factoren spelen een rol in de prijs 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ontwikkelen van nieuwe woonconcept waarin duurzaamheid, circulariteit én gezondheid de standaard zijn 	Gezondheid
Ecologie	Grondstoffenschaarste	<ul style="list-style-type: none"> ■ Hoge prijzen (fossiele) energie ■ Hoge grondstoffenprijzen ■ Toenemende strijd om landgebruik 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Gebruik duurzame energie ■ Energieneutraal en circulair bouwen 	Natuurlijke omgeving
	Klimaatverandering	<ul style="list-style-type: none"> ■ Verlies van biodiversiteit ■ Schade aan infrastructuur ■ Onhoudbare huidige consumptiepatronen 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Faciliteren van de energietransitie ■ Transformatie naar de circulaire economie versnellen ■ Natuurinclusief bouwen 	Natuurlijke omgeving
Technologie	Hyperconnectiviteit	<ul style="list-style-type: none"> ■ Dataveiligheid en datafraude ■ Cyberaanvallen ■ Misbruik van technologieën 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Bijdragen aan veilige, betrouwbare infrastructuur ■ Internet of Everything mogelijk maken ■ Slimme netten ontwikkelen 	Werk en sociale activiteiten

Input

Wat we nodig hebben voor onze werkzaamheden

Economisch

Financiering en kapitaal-goederen zoals materieel

Sociaal

Kennis en ervaring van medewerkers en onderaannemers

Milieu

Grondstoffen, bouwmaterialen en energie

Activiteiten en output

Wat we doen: inrichten van complete leefomgeving

Uitkomst

Een leefomgeving die bijdraagt aan levenskwaliteit

Gezondheid

Een leefomgeving die bijdraagt aan levenskwaliteit

Natuurlijke omgeving

Grondstoffen, CO₂ en energie, biodiversiteit

Werk en sociale activiteiten

Werkgelegenheid en opleiding, mobiliteit, recreatie en vrije tijd, sociale contacten

In deze visuele weergave van de leefomgeving laten we op een versimpelde manier ons bedrijfsmodel zien: welke activiteiten ondernemen wij, wat gebruiken we daarvoor en wat realiseren we uiteindelijk voor die leefomgeving? Daarbij gaat het voor ons juist niet alleen om de fysieke objecten en netwerken die we maken, maar om de bijdrage aan levenskwaliteit. Hiervoor combineren we de lokale kennis en expertise van onze ondernemingen door integrale samenwerking.

Welke input hebben we hiervoor nodig?

Om onze projecten te realiseren hebben we economische, sociale en milieu-input nodig, waaronder:

- **Economisch** Financiering en kapitaalgoederen zoals materieel.
- **Sociaal** Kennis en ervaring van medewerkers en onderaannemers.
- **Milieu** Grondstoffen, bouwmaterialen en energie.

We richten ons op een zo veilig, zuinig en efficiënt mogelijke toelevering en logistiek, om onze bouwplaatsen te ondersteunen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het gebruik van de BouwHub of de inzet van duurzame materialen.

Onze activiteiten

We zijn in Nederland werkzaam in drie sectoren met een grote diversiteit aan activiteiten. Van ontwikkeling en ontwerp tot bouwen en zelfs financieren, beheren en exploiteren:

- **Bouw & Vastgoedontwikkeling** Van vastgoedontwikkeling tot woningbouw, industriële bouw en utiliteitsbouw.
- **Infrastructuur** Civiele techniek, spoorbouw, wegenbouw, verkeerssystemen.
- **Energie & Telecom Infrastructuur** Infrastructuur van energienetwerken en telecom.

In het Verenigd Koninkrijk, Noord-Amerika en Duitsland heeft VolkerWessels een leidende positie in een aantal specifieke markten.

Ons bedrijf is een ecosysteem van ondernemers en meer dan 120 lokale ondernemingen, met ongeveer 16.000 medewerkers. De meerderheid van de 25.000 projecten die we jaarlijks uitvoeren zijn lokaal en kleinschalig, met een lage complexiteit en veel herhaling.

Deze stevige basis maakt het mogelijk om selectief aanvullende grote, complexe projecten aan te nemen. VolkerWessels treedt hoofdzakelijk op als hoofdaannemer en richt zich specifiek op activiteiten als project-, contract- en risicomanagement. De meerderheid van het daadwerkelijke bouwen wordt uitbesteed aan de keten, waarbij we een strategische en tactische positie behouden over de hele waardeketen.

Bij het uitvoeren van ons werk staan onze kernwaarden veiligheid, duurzaamheid en integriteit centraal. Dat betekent onder andere een nette, veilige en duurzame bouwplaats, zuinig gebruik van ons materieel en een goede afvalscheiding zodat hergebruik optimaal mogelijk is.

Wat realiseren we hiermee aan output?

Samen met onze medewerkers, ketenpartners en andere stakeholders kunnen we niet alleen individuele objecten zoals een woning, rotonde of mast realiseren, maar juist ook de inrichting van een volledig gebied. In onderlinge samenwerking met ondernemingen uit alle sectoren zijn we in staat een complete leefomgeving in te richten. Bijvoorbeeld een hele woonwijk inclusief wegen, groen, riolering en internetverbinding. Of een modern bedrijvengebied zoals Strijp-S in Eindhoven met een mix van kantoren, woningen, horeca en cultuur.

Welke uitkomst streven we na?

Het gaat ons juist niet alleen om de fysieke leefomgeving, maar om het effect van die leefomgeving op de levenskwaliteit van mensen. Dit gaat over woongenot, geluk, gezondheid, bereikbaarheid en groen. Wij geven dit vorm binnen drie kernthema's waar wij als VolkerWessels veel invloed hebben en dus een bijdrage kunnen leveren aan levenskwaliteit:

1. **Gezondheid en welzijn**
2. **Natuurlijke omgeving**
3. **Werk en sociale activiteiten**

Belangrijkste klanten

Bouw & Vastgoed-ontwikkeling

- Woning-corporaties
- Vastgoed-beheerders
- Projectontwikkelaars
- Private partijen

Infrastructuur

- Rijksoverheid
- Decentrale overheden
- Spoor-, weg- en vaarweg-beheerders

Energie & Telecom Infrastructuur

- Energie- en netwerkbedrijven
- Industrie
- Telecomproviders

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze sector?

Sinds enkele jaren trekt de bouwsector weer aan. Met name binnen bouw en vastgoed zorgt de aantrekkende woningmarkt voor een positieve impuls. De situatie in de infra-markt is iets verbeterd. Binnen de energiemarkt zien we een groeiende vraag naar (transport)infrastructuur voor energie als gevolg van de energietransitie. Onze verwachtingen voor de middel-lange termijn zijn positief. Tegelijkertijd blijven we te maken hebben met stijgende bouwkosten.

Belangrijkste leveranciers

Projectniveau

- Grondstoffen en bouwmaterialen
- Onderaannemers ruwbouw, afbouw en Grond-, weg- en waterbouw
- Materieel
- Afvalverwerking
- Logistiek

Bedrijfsniveau

- Mobiliteit
- Energie
- Zakelijke dienstverlening

samen met een solide financiële positie en een focus op marge boven omzet ondersteunen deze ambitie.²

Een aantal ontwikkelingen die onze sector en activiteiten beïnvloeden zijn: verstedelijking, meer drukte op de wegen, meer aandacht voor waardevolle arbeids-participatie en gezondheid, robotisering en Internet of Things. Dat brengt nieuwe uitdagingen met zich mee die vragen om slimme en duurzame oplossingen in onze sector.

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze projecten?

Ons traditionele denken in termen van het technische proces verandert in denken vanuit de behoefte van de maatschappij en de eindgebruiker. We verbreden onze horizon door te kijken naar de omgevingsfactoren en ons af te vragen: hoe kunnen we bijdragen aan de levenskwaliteit van de eindgebruikers?

Het gedecentraliseerde bedrijfsmodel van VolkerWessels werkt in ons voordeel. Onze ondernemingen opereren zelfstandig en lokaal, dicht bij de klant. Ze krijgen de ruimte om op eigen initiatief de lokale markt te bedienen. Ondernemerschap, persoonlijke

² Een uitgebreide analyse van de markt per sector vindt u in ons Annual Report, gepubliceerd op onze website.

Sustainable Development Goals

De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn ontwikkeld door de Verenigde Naties om doelstellingen vast te leggen waar de wereld in zijn geheel in de komende jaren naar toe moet werken. Dit is ook voor bedrijven een relevante ontwikkeling gebleken. Veel bedrijven monitoren hun bijdrage aan de SDG's en leggen deze vast. Ook VolkerWessels heeft geanalyseerd hoe we een bijdrage leveren aan het behalen van de Sustainable

Development Goals. Het is gebleken dat deze wereldwijde doelstellingen op veel vlakken aansluiten bij de doelstellingen die we binnen ons duurzaamheidsbeleid hebben geformuleerd. In dit verslag tonen we daarom, in de samenvatting en bij de kopjes doelstellingen, waar deze aansluiting het sterkst is. De SDG's kunnen ons helpen om onze doelen voor en impact op levenskwaliteit verder te ontwikkelen.

betrokkenheid en verantwoordelijkheid zijn de belangrijkste principes voor het begrijpen en reageren op de veranderingen in de omgeving en sector.

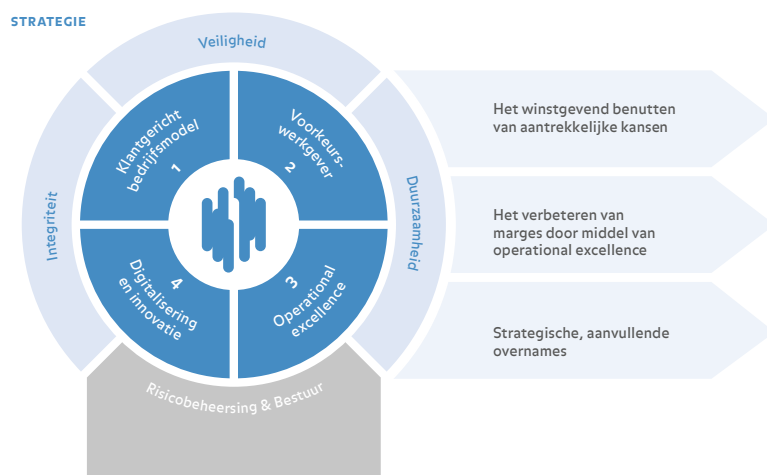
Tegelijkertijd onderscheiden we ons door onze brede kennis en expertise. Intensieve kennisuitwisselingen en integrale projectorganisatie maken de uitvoering van grootschalige, complexe projecten mogelijk. Met een eenduidige en gestructureerde manier van werken kunnen we risico's goed beheersen.

Strategische pijlers³

Onze geactualiseerde strategie richt zich op lange-termijn-waardecreatie en bestaat uit vier focusgebieden:

1. Klantgericht bedrijfsmodel
2. Voorkeurswerkgever
3. Operational excellence
4. Digitalisering en innovatie

³ In ons Annual Report beschrijven we uitgebreid de uitwerking van de focusgebieden en tactische prioriteiten van onze strategie.

Deze focusgebieden vertalen zich naar drie tactische prioriteiten: (1) het winstgevend benutten van aantrekkelijke marktkansen, (2) het verbeteren van marges door operational excellence en (3) het streven naar strategische, aanvullende overnames. Alles wat we doen wordt geleid door onze kernwaarden veiligheid, duurzaamheid en integriteit. Deze kernwaarden zijn altijd en overal onze topprioriteit, van de boardroom tot de betonmixer. Zij vormen onze license to operate.

Risicobeheersing

Het goed beheersen van risico's en kansen is nodig om onze strategische doelstellingen succesvol te bereiken. De Raad van Bestuur is eindverantwoordelijk voor het identificeren, prioriteren, beheersen en controleren van risico's. Daarvoor gebruikt ze onder andere de kwartaalgesprekken met de directies van ondernemingen en concrete indicatoren voor het volgen van risico's in de tijd.

Zo hebben we voor risico's rondom veiligheid en gezondheid onze veiligheidsindicatoren. We meten onze afhankelijkheid van grondstoffen en fossiele brandstoffen met indicatoren voor CO₂ en het verbruik van primaire grondstoffen. Deze indicatoren komen in de verschillende hoofdstukken van dit verslag aan bod. Meer informatie over risicobeheersing in onze organisatie is terug te vinden in het hoofdstuk Risk Management van ons Annual Report.

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze keten?

Een van de gevolgen van deze ontwikkelingen is dat er steeds meer nieuwe partijen toetreden tot de keten. Om duurzaam en circulair te kunnen bouwen, met aandacht voor de eindgebruiker, verschuift de aandacht naar de voorkant van de keten. Daar liggen meteen ook de grootste uitdagingen: het verminderen van het gebruik van primaire grondstoffen en energie, het ontwerpen vanuit de behoefte van de gebruiker, en het verlengen van de levensduur en verbeteren van

herbruikbaarheid van objecten. Innovaties die deze transitie in de keten versnellen, krijgen de meeste aandacht bij VolkerWessels. We onderzoeken nieuwe manieren van ontwerpen, nieuwe technieken en toepassingen van big data.

In 2017 openden we een eigen BIM-centrum 'DigiBase' in Nieuwegein. Dit centrum zal de digitalisering van VolkerWessels gaan faciliteren. Naast kennis op het gebied van BIM-systemen, richt het zich op andere aspecten van digitalisering, zoals Internet of Things, GIS, reality capturing en virtual en augmented reality.

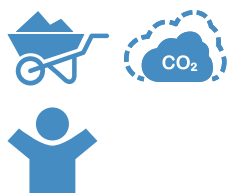
Met die toenemende aandacht voor de voorkant verschuift ook onze rol. We worden steeds meer een kennispartner in plaats van enkel een uitvoerende partij. We gaan intensiever samenwerken met bijvoorbeeld onze toeleveranciers. Hun kennis wordt daarbij ook steeds belangrijker. Daarnaast wordt onze rol groter op het gebied van dienstverlening, beheer, onderhoud en exploitatie en financiering. Zo krijgen we grotere betrokkenheid bij alle fasen van de levenscyclus, van planvorming tot gebruik.

Waardeketen

ONTWERP

Meenemen van behoefte, flexibiliteit, levensloopbestendigheid, circulariteit etc. in ontwerpen

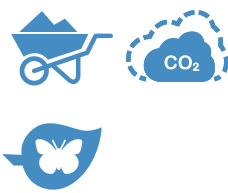
- Integrale projecten over meerdere ketenstappen heen
- Vanuit eindgebruiker en maatschappij denken
- Nadenken over grondstoffen en energie in de hele keten
- Onderzoeken bijdrage aan levenskwaliteit

WINNING & PRODUCTIE

Verantwoorde en efficiënte productie van innovatieve materialen en producten

- Strategische samenwerking met leveranciers
- Green Deal betonketen
- Inkopen met duurzaamheidseisen, zoals FSC
- Productie van eigen concepten (MorgenWonen)
- Nieuwe toepassingen voor afval en alternatieve materialen vinden

REALISATIE

Als een goede buur gedragen

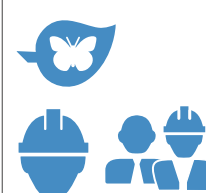
- Werken volgens Bewuste Bouwers
- Optimaliseren bouwlogistiek
- WAVE-veiligheidsprogramma
- Duurzame Bouwplaats

GEBRUIK

Denken vanuit behoefte gebruiker

- In ontwerp is nagedacht over levenskwaliteit
- Efficiënt beheer, onderhoud en transformatie
- Levensduur verlengen en sloop voorkomen

EINDE LEVENSDUUR

Sluiten keten

- Strategische samenwerking met afvalverwerkers
- Expliciet maken tijdens ontwerp zodat er meer hergebruik en recycling mogelijk is

In dit overzicht wordt onze waardeketen weergegeven. Per ketenstap zijn de voor ons relevante duurzaamheidsthema's benoemd. Deze thema's worden verderop in het verslag uitgebreid toelicht. We hebben de meeste invloed op deze thema's tijdens het ontwerp en de realisatie. In deze fasen kunnen wij onze invloed inzetten om de rest van de keten positief te beïnvloeden.

Als concern geloven we in een leefomgeving waarin levenskwaliteit centraal staat. Levenskwaliteit gaat over de mens achter onze projecten. Onze ambitie is om bij te dragen aan de gezondheid en het geluk van gebruikers en bewoners.

Onze visie

We geloven dat we hieraan als bouwer een positieve bijdrage kunnen leveren. Wij bouwen aan een betere levenskwaliteit.

De leefomgeving van de toekomst is een slimme leefomgeving met sociaal en technologisch hoogstaande wijken, die meer verbinding tussen mensen mogelijk maakt. Een omgeving waarin het draait om comfort, gezondheid en biodiversiteit. Kortom, een fijne plek om te verblijven.

Het bewust bouwen aan onze leefomgeving is noodzakelijk. Onze sector staat aan de vooravond van een ingrijpende transitie. Het steeds schaarser worden van grondstoffen, klimaatverandering maar ook groeiende zorgen over gezonder ouder worden zijn voorbeelden van uitdagingen waar onze maatschappij mee te maken heeft.

Als bouwconcern kunnen we een positieve bijdrage leveren door oplossingen voor deze uitdagingen te ontwikkelen, zoals circulaire woonconcepten, energie-neutrale infrastructuur of het met sensing verbeteren van luchtkwaliteit in gebouwen. Deze uitdagingen moeten we samen aangaan door vanuit dit gemeenschappelijk belang, het waarborgen van de huidige en toekomstige levenskwaliteit, te redeneren. We begrijpen steeds beter wat er nodig is om een leefomgeving met hoge levenskwaliteit te realiseren en welk aandeel we hierin kunnen leveren. Voor ons betekent het onder andere dat we op een andere manier moeten ontwerpen, bouwen en beheren, waarin levenskwaliteit de basis vormt voor alles wat we doen.

Op basis van overleg vooraf met betrokken partijen en dan vooral de eindgebruiker. En door slim en zuinig te bouwen. Slim in logistiek en in gebruik van materialen.

Onze kernthema's

We weten dat we niet op alle aspecten die de kwaliteit van leven bepalen directe invloed kunnen uitoefenen. We hebben heel bewust gekozen voor drie kernthema's waarop we wel invloed hebben. Dit zorgt voor focus in onze aanpak. We hebben deze thema's samen met onze ondernemingen, onze stakeholders en externe experts vastgesteld:

1. Gezondheid
2. Natuurlijke omgeving
3. Werk en sociale activiteiten

Onze aanpak

Het duurzaamheidsbeleid van VolkerWessels heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld naar een aanpak die onze maatschappelijke meerwaarde zichtbaar maakt. Onze visie op levenskwaliteit, uitgewerkt in de drie bovengenoemde thema's – gezondheid, natuurlijke omgeving en werk en sociale activiteiten - gebruiken we steeds meer als leidraad in onze projecten en bij de ontwikkeling van innovaties.

We zoeken steeds naar manieren om de maatschappelijke meerwaarde op de drie thema's van levenskwaliteit zo groot mogelijk te maken. Vervolgens bepalen we de strategische koers door ons een goed beeld te vormen van de huidige lokale omgeving. Wat zijn de belangrijkste omgevingsfactoren, en welke specifieke knelpunten bieden kansen voor verbetering?

Zo brengen we in een bepaald gebied de behoeften en raakvlakken met levenskwaliteit in kaart.

We hechten veel waarde aan de aantoonbaarheid van de maatschappelijke meerwaarde. Concrete en meetbare claims in onze oplossingen zijn hier een belangrijke voorwaarde voor. De beloften die we over onze projecten, producten of innovaties doen moeten zuiver én ambitieus zijn. Met zuiver bedoelen we betrouwbaar en onderbouwd.

We onderzoeken de zuiverheid van onze claims op basis van data, wetenschappelijk onderzoek en door dialoog met stakeholders. Kunnen we aantonen dat je gezonder wordt van een woning die we hebben gebouwd? Dat blijkt een lastige claim. Maar wat kunnen we dan wel beloven? Dit vraagstuk is een voorbeeld van waar we ons in 2017 mee bezig hebben gehouden, onder andere in onze gesprekken met onze Maatschappelijke Raad van Advies.

Meerwaarde in projecten

Met projecten die we op dit moment al realiseren maken we de leefomgeving die we in de toekomst voor ogen hebben. Bij The Valley aan de Zuidas bijvoorbeeld. De Gemeente Amsterdam is dit gebied aan het ontwikkelen en verbeteren met multifunctionele bestemmingen en publieke ruimtes. De prijswinnende architect Winy Maas is verantwoordelijk voor het ontwerp, dat een vernieuwend en natuurlijk karakter heeft. The Valley wordt een gebouw van circa 75.000 m² met gemengde functies waarbij duurzaamheid en gezond werken en wonen centraal staan. The Valley ontleent haar naam aan het landschap dat over het gebouw loopt, dat doet denken aan een vallei. Internationaal erkende landschapsarchitect Piet Oudolf heeft het ontwerp van de beplanting van de vallei en de terrassen gemaakt. De aanwezigheid van groen draagt bij aan levenskwaliteit, onder andere door de koelere temperatuur, stressreductie en verbetering van luchtkwaliteit.

Tijdens het vierdaagse congres Building Holland in de RAI stonden we op een eigen interactieve innovatieboulevard.

Ook kan het de biodiversiteit in de directe omgeving bevorderen.

Een ander voorbeeld is het project Nieuw Bergen. Aan de Deken van Somerenstraat in Eindhoven transformeren we drie gemeentelijke panden en een parkeerterrein naar een wijk met geheel nieuwe uitstraling. Veel verschillende doelgroepen moeten zich er thuis voelen. Om aan te sluiten bij de buurt, is een ontwerp met bijzondere architectuur gekozen met aandacht voor licht, lucht en groen in en rondom de gebouwen. In 2019 wordt gestart met de bouw. Door het gesprek met de buurt weten we dat de omwonenden het nieuwe gezicht van deze straat positief zullen beleven. De straat wordt een fijnere plek om te wonen.

In Eindhoven hebben we in samenwerking met de Gemeente Eindhoven in 2005 een publiek-private samenwerking opgericht voor de ontwikkeling van Strijp-S. Dit voormalige Philips terrein van 27 hectare wordt getransformeerd naar de stad van de toekomst. In deze levende proeftuin wordt met allerlei verschillende partijen, zoals woningcorporaties, samengewerkt. Het is een vestigingsplek van start-ups en bedrijven die Smart City innovaties en concepten ontwikkelen. Denk aan slimme parkeermeters en lantaarnpalen door het plaatsen van sensoren. Op basis van data zijn er zo veel minder parkeerplaatsen nodig dan gebruikelijk.

“Employers, educators and the entire real estate community recognize that since we now spend **90% of lives inside buildings** it is critical we elevate our built environments to healthier, higher performance places for people.”

Phil Williams
President, Business Development van Delos

AAN
HET
WOORD

In gesprek met

We gaan regelmatig om de tafel met onze verschillende stakeholders. Die gesprekken helpen om gezamenlijke ambities en doelen te vormen en deze te behalen. Ook maken we zo onze projecten en innovaties beter bekend aan de buitenwereld.

We werken daarnaast aan nieuwe manieren om in dialoog te gaan met de eindgebruiker. Een voorbeeld hiervan is de BouwApp. Dit is een platform dat ontwikkeld is om de levenskwaliteit van omwonenden tijdens bouwprojecten te meten, en de omgeving te informeren. Zo vergroten we de betrokkenheid van onze omgeving bij het bouwproces, en stimuleren we omwonenden om actief te participeren en waardevolle input en feedback te leveren. De eerste tests zijn in 2017 gedaan. Een infra-onderneming zal deze app in 2018 introduceren bij alle vestigingen en projecten.

OVERZICHT BELANGRIJKE STAKEHOLDERS

TYPE GESPREK	WIE	WAT	WAAROM	BELANGRIJKE UITKOMSTEN
Strategische dialoog (jaarlijks)	Bestuurders en externe stakeholders	Maatschappelijke trends, thema's en verwachtingen	Input voor visie en strategie	<ul style="list-style-type: none"> Breng het innovatie-ecosysteem in kaart. Ga meer in gesprek met de eindgebruikers. We kunnen niet alles zelf. Als kennispartner heb je 'vrienden voor verandering' hard nodig.
Operationele dialoog (halfjaarlijks)	Vertegenwoordigers ondernemingen en externe stakeholders	Concrete invulling van strategie	Input voor acties en programma's	<ul style="list-style-type: none"> Slimme logistiek: het meten van transportbewegingen is belangrijk voor goed inzicht in efficiëntie. Circulair ontwerpproces: <ol style="list-style-type: none"> Zorg voor interne kennisdeling van pilots. Zorg voor tijdig testen van nieuwe ontwerpen of producten.
Eindgebruikersdialoog (jaarlijks)	Onderzoek naar welzijn en productiviteit van eindgebruikers van kantoren in Nederland	Bijdragen aan levenskwaliteit	Input voor doorontwikkeling levenskwaliteit	<ul style="list-style-type: none"> Betekenis en perceptie van gezondheid en comfort kan per persoon enorm verschillen. Onderzoek op welke aspecten je je invloed kunt aantonen.
Maatschappelijke Raad van Advies (jaarlijks)	Drie onafhankelijke experts op het snijvlak van wetenschap en bedrijfsleven: Jacques Reijniers Wim Pullen Marko Hekkert	Bijdragen aan levenskwaliteit	Input voor doorontwikkeling levenskwaliteit, visie en strategie	<ul style="list-style-type: none"> Zorg dat je meer extern communiceert over projecten en innovaties. Beter leren begrijpen waar je invloed begint en eindigt. Focus op, en onderzoek, de beleving van de eindgebruiker. Werk samen met concurrenten om markt te creëren voor nieuwe technologieën.

Bewustwording

Opdrachtgevers verwachten dat we ons werk op een goede manier organiseren en uitvoeren. Een veilige, integere en duurzame uitvoering is de basis van ons dagelijks werk.

66

Als kennispartner heb je 'vrienden voor verandering' hard nodig

99

Veilig werken is niet alleen nodig op de bouwplaats of in het verkeer. Het betekent ook veilig omgaan met onze informatie en bedrijfsmiddelen. Regels, richtlijnen, maar ook tips en successen communiceren we via interne programma's, zoals het programma voor veiligheid wave (Wees Alert! Veiligheid Eerst!). Voor integriteit, privacy en informatiebeveiliging werken we ook met een eigen Integriteitsprogramma VolkerWessels Veilig. In het voorjaar van 2018 zullen we een intern programma lanceren over de kernwaarde duurzaamheid.

Zo maken we onze medewerkers bewust van en alert op onze voorwaarden van werken. Deze voorwaarden zijn gestoeld op de drie kernwaarden van VolkerWessels: veiligheid, integriteit en duurzaamheid.

Sturing geven

We zijn trots op de projecten die we realiseren en de innovaties die we ontwikkelen. Maar ook onze eigen activiteiten dienen verantwoord georganiseerd te zijn. Dat betekent een veilig, duurzaam en integer werkproces. Naast dat we werken aan bewustwording van onze medewerkers, wordt er ook gestuurd op eigen prestaties van onze ondernemingen.

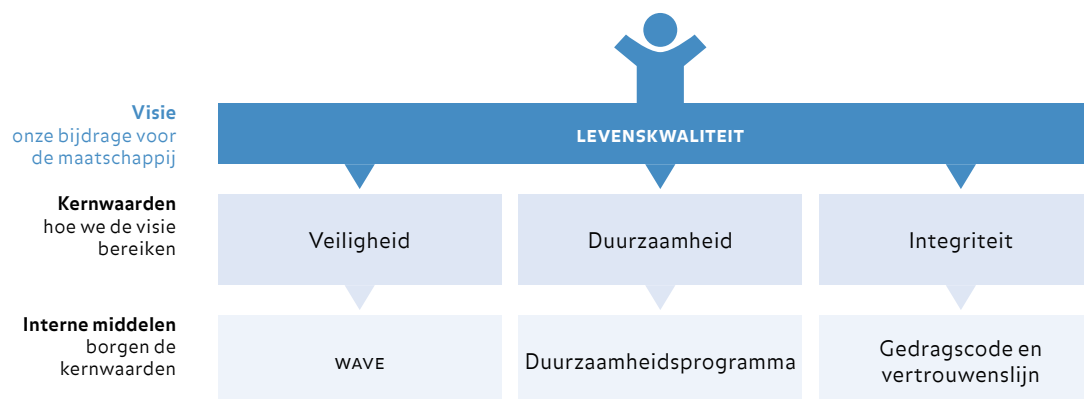
De prestaties worden uitgedrukt in KPI's voor de subthema's Veiligheid, Grondstoffen, CO₂ en energie, Integriteit en Werkgelegenheid. Zo meten we onze veiligheidsprestatie bijvoorbeeld aan de hand van ongevallenfrequentie. In 2017 zijn we daarnaast begonnen met het sturen op het gebied van social return. Dit geeft ons inzicht in het aandeel mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in onze eigen organisatie en bij onderaannemers en leveranciers. Al deze KPI's geven ons handvatten voor sturing en voor het vormen van nieuw beleid. Dit is belangrijk en noodzakelijk voor de duurzaamheid van ons werk.

In 2017 hebben we ons interne proces van rapporteren over onze duurzaamheidsprestaties verder verbeterd, onder andere op het gebied van datakwaliteit. Ook ontwikkelen we aanvullende analyses om het management meer inzicht te geven in achterliggende oorzaken en trends. De prestaties en trendanalyses worden ieder kwartaal gerapporteerd aan de Raad van Bestuur, zowel op het niveau van de onderneming, als op het niveau van het hele concern. Een aanvullend instrument dat we gebruiken, zijn de In Control Statements. Iedere onderneming legt daarmee jaarlijks verantwoording af aan de Raad van Bestuur over hoe duurzaamheid geborgd is in de organisatie.

De afdeling CSR (Corporate Social Responsibility) coördineert het registratieproces, de kwartaalrapportages en de monitoring van de CSR-prestaties. Besluiten over beleid op het gebied van duurzaamheid worden genomen door het Platform CSR. Hierin zitten vertegenwoordigers van de Raad van Bestuur en directieleden uit onze drie segmenten. De Raad van Bestuur is eindverantwoordelijk voor het beleid en het behalen van de doelstellingen.

Ontwikkeling van onze aanpak

We hebben in de afgelopen jaren goede vooruitgang geboekt op de aanpak rondom onze visie 'bouwen aan een betere levenskwaliteit'. We hebben een bewuste keuze gemaakt voor drie kernthema's zodat we gericht aan een positieve impact kunnen werken. We professionaliseren door de innovatiekracht van onze organisatie te vergroten en werken intensief samen met onderzoekspartners voor het ontwikkelen van nieuwe kennis. We vragen jaarlijks een externe Maatschappelijke Raad van Advies om kritisch te kijken naar ons beleid. Tot slot zetten we onze interne ambassadeurs voor levenskwaliteit in. Zo brengen we onze visie steeds beter naar de praktijk.

Doorontwikkeling van innovaties

Binnen onze drie segmenten worden veel innovatieve concepten en producten ontwikkeld. In 2017 zijn we gestart met het professionaliseren van onze innovaties. Het centraal verbinden van kennis van technische innovaties en bestaande en nieuwe marktkansen is een belangrijke stap in de richting van opschaling van de innovaties. Zo hebben we geïnvesteerd in een intern digitaal innovatieplatform HeliX. Dit wordt in 2018 centraal uitgerold. Dat is de verantwoordelijkheid van de centrale innovatiemanagers, die per segment zijn aangesteld. Voor elk segment benoemen we ook strategische thema's voor innovatie waarin we uitblinken. Binnen deze thema's verzamelen we best practices en geleerde lessen en verspreiden deze naar andere plekken in de organisatie.

Door deze acties zorgen we ervoor dat innovatieve concepten structureel een plaats krijgen in onze organisatie. Bovendien versnelt het de innovatieprocessen in onze organisatie. Op deze manier geven we zo goed mogelijk invulling aan de behoeften van onze (eind-) klanten.

Onze onderzoekspartners

Als concern groeien we in de rol van kennispartner in plaats van enkel aannemer. Dit betekent dat we onze kennis continu moeten aanvullen met inzichten van buiten onze organisatie. We streven naar innovatieve oplossingen, die wetenschappelijk zijn gefundeerd en aantoonbaar effect opleveren voor de samenleving. Dat kunnen we niet allemaal zelf bedenken. Daarom werken we samen met onderzoekspartners. Met hen ontwikkelen we nieuwe kennis waardoor we tot de beste duurzame oplossingen komen.

We werken samen met verschillende onderzoeksinstututen zoals TNO, de TU Delft, TU Eindhoven en Saxion Hogeschool. Daarnaast laten we ieder jaar een onafhankelijke Maatschappelijke Raad van Advies

"We moeten 'real time', 'open' en intersectorale data verzamelen, analyseren en publiceren. Daarnaast stel ik voor dat iedere gemeente een 'Chief Resources Officer' aanstelt als bronnenbaas voor haar slimme voorraadstad."

Richard Klein
Directeur Building Holland

AAN
HET
WOORD

meekijken met ons beleid. Deze bestaat uit wetenschappers uit het netwerk van Het Groene Brein. Wat we het afgelopen jaar precies hebben gedaan, is verderop in ons verslag te lezen.

Een nieuwe partner dit jaar is Delos, een Amerikaanse organisatie die zich sterk richt op de transformatie naar een gezonde gebouwde omgeving. De organisatie is gespecialiseerd in het instrument met richtlijnen voor gezonde gebouwen, de WELL Building standard. Gezondheid en welzijn zijn daarin uitgangspunten voor het ontwerp van bijvoorbeeld huizen, kantoren of scholen. In hun Living Lab onderzoekt Delos de invloed van allerlei factoren op de gezondheid van eindgebruikers. Samen werken we kansen uit om bouw- en meetmethodes binnen VolkerWessels toe te passen. Hiervoor zijn we periodiek met elkaar in gesprek.

Maatschappelijk Raad van Advies

We vinden het belangrijk om onze visie, aanpak en onze vragen te toetsen bij onze stakeholders. Past onze zienswijze en werkwijze optimaal bij de veranderende leefomgeving, sector en keten?

Een heel waardevolle manier om dat te doen is door jaarlijks een externe Maatschappelijke Raad van Advies mee te laten kijken met ons beleid. Dit doen we sinds 2015. Het doel van dit jaarlijkse traject is om een kritische dialoog te voeren en om tot concrete vervolgstappen te komen. Het onafhankelijke advies helpt ons op die manier bij de verdere ontwikkeling van onze strategische aanpak en de vertaling naar onze organisatie en projecten. Daar lopen we namelijk tegen uiteenlopende vragen en dilemma's aan. Hoe kunnen we onze bijdrage aan levenskwaliteit nog verder vergroten? En wat zijn struikelblokken die we moeten overwinnen?

Tijdens de jaarlijkse strategische stakeholderdialoog voerden we het gesprek over levenskwaliteit in de praktijk met onze klanten.

De leden van de Maatschappelijke Raad van Advies zijn ieder expert op een specifiek vakgebied in de wetenschap, en hebben kennis van het bedrijfsleven. Zij zijn verbonden aan Het Groene Brein. Dat is een stichting die de wetenschap en bedrijfsleven voor duurzaam ondernemen met elkaar verbindt. We koppelen ieder raadslid aan een concreet VolkerWessels-project en leggen hen onze vragen voor. De Maatschappelijke Raad van Advies presenteert hun kritische reflectie en advies tijdens de jaarlijkse strategische stakeholderdialoog in het najaar en in dit verslag.

Terugblik 2016

Vorig jaar vroegen we de Maatschappelijke Raad van Advies om hun advies bij onze vragen over levenskwaliteit bij Park Stijp-S in Eindhoven, de BouwHub en de parkeergarage Jaarbeursplein in Utrecht.

Rondom de BouwHub is er in het afgelopen jaar veel voortgang geboekt. De BouwHub is een verzamelplaats aan de rand van de stad waar alle transportstromen voor de binnenstedelijke bouwplaats gebundeld worden. Alle leveranciers leveren hun materialen hier af. Door met volle vrachten met materialen en afval op en neer te rijden naar de bouwplaats is de logistiek efficiënter georganiseerd. Zo is er in 2017 een besparing van tot 95% gemeten op transport tussen de Hub en de bouwplaats. Er zijn nieuwe projecten gestart die met de BouwHub werken. Ook zijn er meer data verzameld en is een link gelegd met big data en BIM. Dat levert nieuw inzicht op over de maatschappelijke meerwaarde. We gebruiken data over verkeersdrukke in de spits bijvoorbeeld voor het plannen van routes en leveringen, om extra druk op het verkeer en gevaarlijke verkeerssituaties te voorkomen.

Ons onderzoek naar maatregelen die de levenskwaliteit op het toekomstige nieuwe Jaarbeursplein in Utrecht kunnen bevorderen heeft ons veel geleerd over het meten van subjectieve indicatoren van levenskwaliteit.

Dit is een vraagstuk waar we in 2017 met de Maatschappelijke Raad van Advies op door zijn gegaan, onder andere op het gebied van het maken van zuivere claims.

Op Strijp-S is veel gebeurd op het gebied van Smart City toepassingen en implementatie van daarvan in projecten. Op gebied van slimme mobiliteit bijvoorbeeld. Zo is er een parkeergarage geopend met hi-tech toepassingen als slimme navigatie, slimme laadinfra, deelsystemen en gebiedswifi. Voor een gastvrij ontvangst zijn er 'ouderwetse' gebiedsmeesters en koffiedames aanwezig. Ook hebben we in 2017 een appartementencomplex gebouwd dat gebruik maakt van gelijkstroom en daardoor zonne-energie zonder omzettingen kan gebruiken. Lees hierover meer in ons hoofdstuk CO₂ en energie. De eerdere plannen voor het meten van positieve impact van deze Smart innovaties zijn aangescherpt en zullen in 2018 een verder vervolg krijgen. We zijn niet langer meer betrokken bij het PhD-onderzoek naar subjectieve beleving.

Samenstelling 2017

In 2017 was de samenstelling van deze Raad als volgt:

- **Jacques Reijniers** (Neyenrode Business University, Emeritus Hoogleraar):
Expert op gebied van duurzaam inkoopmanagement
- **Wim Pullen** (Directeur Center for People and Buildings, TU Delft):
Expert op het gebied van de gezonde werkomgeving
- **Marko Hekkert** (Directeur van het Copernicus Instituut voor Sustainable Development, Universiteit Utrecht):
Expert op het gebied van innovatiewetenschappen

PROJECT 1

Lage Temperatuur Aardwarmte (LTA)

VolkerWessels beschikt over een unieke en innovatieve boor-technologie voor Lage Temperatuur Aardwarmte (LTA). Het water dat wordt aangeboord, heeft een veel lagere temperatuur dan bij gebruikelijke boringen. Dit is voor lage-temperatuurverwarming in woningen voldoende. Voor de glastuinbouw wordt een hogere temperatuur geregeld door warmtepompen.

Dit grensverleggende project wordt voor het eerst in Zevenbergen toegepast. Het draagt bij aan de energietransitie. Aardwarmte is een duurzame energiebron, omdat het energie uit fossiele brandstof kan vervangen. Dit heeft een positieve impact op de uitstoot van CO₂-emissies. Het maakt namelijk de huidige, gasgestookte wkk's overbodig. VolkerWessels loopt tegen een dilemma aan. De bedrijfseconomische haalbaarheid is gezien het innovatieve en duurzame karakter nog van subsidies afhankelijk.

Advies Raadslid Marko Hekkert

"Het unieke aan dit project is dat er veel minder diep wordt geboord dan reguliere geothermie-projecten. Ook wordt er horizontaal geboord in plaats van verticaal. Het grote voordeel van deze techniek is de kleine boorinstallatie en een kleiner risico op misboringen.

De kennis van horizontaal boren wordt nu toegepast in een nieuwe markt, die van duurzame energie. VolkerWessels kan een goede bijdrage leveren aan levenskwaliteit door deze technologie op grote schaal toe te passen en zodoende bij te dragen aan duurzame warmteproductie.

Deze nieuwe technologie wordt niet toegepast in de normale markt. De vraag naar deze technologie is enorm sterk afhankelijk van de regels die de overheid gaat stellen aan de energietransitie in de gebouwde omgeving en welke technologieën ze financieel gaat ondersteunen. De toekomst van LTA is dus afhankelijk van het vertrouwen van de overheid in deze technologie.

Het verkrijgen van vertrouwen en legitimiteit is een vak apart. Veel onderzoek laat zien dat nieuwe technologie het snelst wint aan legitimiteit als het door veel partijen wordt gesteund. Dit vraagt om een coöperatie-strategie: enerzijds samenwerken met concurrenten om de markt te creëren voor de nieuwe technologie en vervolgens concurreren binnen de gecreëerde markt. Coöpetitie is een prachtig spel, maar het vraagt wel een zekere culturele verandering in de organisatie. Dat is de uitdaging voor VolkerWessels."

PROJECT 2

ZuiverWonen

We zien kansen om bij te dragen aan een gezonde gebouwde omgeving.

Bijvoorbeeld door in het ontwerp van gebouwen rekening te houden met aspecten die de gezondheid van mensen bevorderen, zoals licht, lucht, ruimte en comfort. Hoe krijgen we kennis over positieve effecten op gezondheid toepasbaar in de verdere ontwikkeling van vastgoed?

VolkerWessels worstelt met het gat tussen wetenschap over gezond ontwerpen en de toepasbaarheid.

Het duurzame woonconcept ZuiverWonen namen we als case om te onderzoeken hoe we wetenschappelijke kennis kunnen gebruiken om onze ambitie voor een gezonde gebouwde omgeving helder te krijgen.

Advies Raadslid Wim Pullen

“ZuiverWonen, alleen al de ‘schoonheid’ van de woordcombinatie, verdient dat niet alleen de feitelijke claims maar ook de verwachtingen en ervaringen van kopers bijeengebracht worden in zuivere claims. Naast kritische kopers kent VolkerWessels ook professionele opdrachtgevers in de Utiliteitsbouw. In het huidige tijdgewricht zijn die erg bezig met gezondheid van medewerkers, van leerlingen, of bezoekers in en aan hun gebouwen. Ook hier geldt dat de verwachtingen van gezondheidsbevordering door gebouwen met kritisch vermogen gevolgd moet worden en dat ook hier ‘zuivere claims’ van belang zijn in plaats van te grote pretenties.

De potentiële kopers van ZuiverWonen horen – gelet op de prijsklasse waarin de woningen vallen – hoogst waarschijnlijk tot een selecte groep bewuste, kritische en bemiddelde woonconsumenten. De voorlichting aan deze groep kopers moet (net als aan andere kopersgroepen) onthouden zijn van suggestie en onhaalbare beloften, of – zoals de Princeton hoogleraar Harry Frankfurt in zijn beroemde en zeer lezenswaardige essay ‘On Bullshit’ (1986) zegt – van ‘pretentious word or deed’.

We weten dat het binnenmilieu van gebouwen van invloed is op menselijke gezondheid. Ook de ZuiverWoningen moeten schoongehouden worden. De interactie tussen toegepaste materialen en schoonmaakmiddelen kan van invloed zijn op het binnenmilieu en derhalve op gezondheid. De zuiverheid van de claims is normaliter geen onderdeel van een motief tot koop. Zuiverheid wordt beleefd en beoordeeld tijdens het wonen zelf. Een goede nazorg – contact met de bewoners, de eindgebruikers – zou wel eens een geweldige inspiratiebron kunnen zijn voor de inhoud van het ZuiverWonen concept.”

PROJECT 3

Duurzaamheid in tenders

We willen ons onderscheiden op het gebied van duurzaamheid en daarvoor beloond worden bij onze inschrijvingen op aanbestedingen.

Samen met Stichting Natuur & Milieu hebben we daarom in 2017 onderzoek gedaan naar duurzaamheid in tenders.

Uit het onderzoek kwam dat duurzaamheid niet altijd zwaar weegt bij de aanbestedingen in onze sector. Het bleek ook lastig om ons goed te kunnen onderscheiden op basis van de door de opdrachtgever gevraagde duurzaamheidsinstrumenten zoals de CO₂-Prestatieladder. Ook is de behoefte voor het gesprek over duurzaamheid met de opdrachtgever groot, bijvoorbeeld over de toepassing van innovaties. We hebben onszelf ook de kritische vraag gesteld: wat kunnen we beter doen om onze projecten nog duurzamer te realiseren?

Advies Raadslid Jacques Reijniers

“Om duurzaamheid te bevorderen in bouwprojecten van VolkerWessels, en om een grotere toekomstige bijdrage te kunnen leveren aan de versterking van de levenskwaliteit, worden een viertal raadgevingen gedaan voor tenderprocessen.

1. Maak voorafgaand aan het tenderproces een zichtbare en expliciete strategische keuze met ambitieniveau. Formuleer de strategische keuzes van de rollen van VolkerWessels in de verschillende projectfasen. Haak ook in op de agenda van de nieuwe regering. Dit betekent dat VolkerWessels zich extern beter moet profileren door te communiceren. Prachtige voorbeelden zijn reeds succesvol gerealiseerd. Laat bescheidenheid los en ga ervoor!
2. Ontwikkel oplossingen niet alleen binnen VolkerWessels, maar samen met ketenpartners in de vroegtijdige strategische fase van het ‘inkoop/verkoop’-proces. Houd vooral de business-meerwaarde voor ogen. Betrek innovatiedeskundigen van leveranciers hierbij. Zorg dat strategische prioriteiten over duurzaamheid van de klant vooraf goed bekend zijn. Net als de definitie van duurzaamheid van alle betrokkenen. Ken beslissers, hun externe adviseurs en hun doelen goed.
3. Zorg voor een heldere organisatorische context. Dat betekent: duurzaamheidsvakken overal in de organisatie, duidelijke verantwoordelijkheden en de versterking van integrale samenwerking. Zorg voor periodieke beoordelingsmomenten om de voortgang in projecten te bepalen en maak afspraken op hoofdlijnen op topniveau. Blijf je intern en extern profileren.
4. De Europese Aanbestedingsregelgeving vormt bij dit alles geen belemmering. Vroegtijdige strategiekeuzes zijn belangrijk. Ga juist voor levenscyclus kosten en opbrengsten en bepaal ruimte voor ontwikkelingen tijdens de uitvoering in de vroegste strategische fase.”

VolkerWessels partner Building Holland!

VolkerWessels is hoofdsponsor en partner van het toonaangevende congres Building Holland in de RAI. Tijdens dit vierdaagse congres, jaarlijks in april, komen alle schakels in de keten samen voor kennisdeling, conceptontwikkeling en samenwerking. Op een eigen gebouwde VolkerWessels Innovatie Boulevard lieten we het afgelopen jaar zien hoe we bouwen aan de leefomgeving van de toekomst. We hebben ons brede scala aan innovaties en onze visie gepresenteerd, om zo elkaar en onze opdrachtgevers en ketenpartners te inspireren: van geluidsschermen met zonnepanelen tot de lichtgevende energie onafhankelijke wegmarkering FloWithdGlow tot een decentrale rioolwaterzuiveringsinstallatie.

Vervolg in 2018

We hebben het afgelopen jaar veel voortgang geboekt op de ontwikkeling van onze aanpak. Hier gaan we in 2018 met veel vertrouwen op door. Onze ambitie is om in 2018 branchebreed in gesprek te gaan over hoe duurzaamheid in aanbestedingen een vervolg kan krijgen, zodat het past in de veranderende sector.

We hebben voor onze ambitie van de ontwikkeling van gezonde gebouwen al acties in gang gezet. In 2018 gaan we samen met TU Delft aan de slag om zuivere beloftes over gezondheid te maken. We gaan een nieuw woonconcept ontwikkelen, waarbij naast duurzaamheid en circulariteit ook gezondheid prioriteit krijgt. Geleerde lessen uit het traject en uit het ZuiverWonen concept nemen we hierbij mee. We zullen op zoek gaan naar nieuwe partners voor een structurele samenwerking op het gebied van gezonde gebouwen. Ook gaan we in het nieuwe jaar verder in gesprek over de opschaling van de toepassing van de innovatieve boortechniek voor lage temperatuur aardwarmte.

Vorig jaar zijn we in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam een onderzoek gestart naar de kennisoverdracht van duurzaamheid in onze decentrale organisatie. De bevindingen van het onderzoek zijn teruggekoppeld naar ons bestuur. De belangrijkste conclusie is dat we meer moeten investeren in kennis en ambities en vaardigheidsniveau van onze medewerkers op het gebied van duurzaamheid. Eén van de manieren waarop we werken aan deze aanbevelingen is door de initiatieven van de eerder genoemde ambassadeurs. Ook de interne bewustwordingscampagne die we in 2018 zullen starten geeft hier invulling aan.

Ambassadeurs levenskwaliteit

In 2017 hebben we 13 VolkerWessels medewerkers met een uitgesproken hart voor duurzaamheid aangewezen als ambassadeur. Zij gaan onze aanpak en benadering van levenskwaliteit verder de organisatie in brengen. Deze ambassadeurs voelen zich sterk verbonden met onze visie op levenskwaliteit en zijn bereid om een extra pas te zetten om dit zowel binnen als buiten VolkerWessels uit te dragen.

De ambassadeurs zijn in dienst van hun onderneming, maar mogen vanuit deze concern-brede rol gevraagd en ongevraagd advies geven over de toepassing van levenskwaliteit in projecten en bedrijfsvoering. We vinden het belangrijk dat zij de ruimte voelen om dit ook echt te doen. Daarom heeft het Platform CSR hiervoor expliciet haar steun uitgesproken. Om hen goed te faciliteren volgen zij een gezamenlijk trainingstraject, waarvan de eerste trainingsdagen in 2017 zijn afgerond. In 2018 zullen de ambassadeurs een voorstel doen voor concrete doelstellingen voor VolkerWessels op het gebied van levenskwaliteit.

Dit zijn onze 13 ambassadeurs:

Jaap Hulshoff

VolkerWessels Telecom

"Levenskwaliteit staat bij mij voor onbegrensde keuzevrijheid. Vrijheid om de dingen te doen die ik echt graag wil. En daar ook de tijd voor te hebben. Zonder die keuzevrijheid voor toekomstige generaties te beperken."

Ronald Hennekeij

HOMIJ Duurzame Energie Concepten

"Als toonaangevend bouwconcern zijnde bepalen we hoe de gebouwde omgeving eruit ziet, aan de buitenzijde én aan de binnenzijde. We kunnen ervoor zorgen dat mensen aangenamer kunnen werken en wonen in onze gebouwen."

Anne Koudstaal

KWS

"Het is mijn droom en persoonlijke missie om gezamenlijk met alle medewerkers van VolkerWessels zorg te dragen dat elk VolkerWessels project ten alle tijden een positieve bijdrage levert aan onze wereld en de levenskwaliteit!"

Ron Timmermans

VolkerWessels iCity

"Bouwen aan levenskwaliteit moet ons motto worden. Vanuit dit principe zouden we iedere aanvraag moeten aanvliegen, waarbij we voor het maximale resultaat gaan voor het bieden van levenskwaliteit. Het is mijn doel om VolkerWessels vanuit deze visie te laten ondernemen."

Esther van Eijk

Van Hattum en Blankevoort en VolkerInfra

"Hoe maakbaar wij mensen en de wereld ook lijken te zijn, de natuur is ons natuurlijk kapitaal en de basis van ons bestaan. Het is mijn persoonlijke missie om juist in de technische infrawereld de natuur bij ons terug te brengen."

Peter van Leent

Visser & Smit Hanab

"Gezondheid is meer dan een aantal dagen extra hebben. Duurzaamheid is meer dan het beperken van schade aan het milieu. Laten we samen werken aan een meerwaarde waar we als eindgebruiker zelf enthousiast van worden!"

Zeger Schavemaker

Vialis

"De Ambassadeurs Levenskwaliteit zorgen voor kleine bewustwording binnen VolkerWessels en onze klanten. Grote veranderingen zijn daarvan het gevolg."

Annette Pasveer

De Bonth van Hulten

"Daadwerkelijk sociaal ondernemen kent alleen langetermijn-winnaars: de samenleving waarin we werken, de mensen die een hoopvolle kans verdienen en een inspirerend toekomstperspectief voor ons concern."

Thomas Heye

Boele & van Eesteren

"Dingen beter doen, in plaats van 'minder slecht'. Dat is toch mooi? Met onze activiteiten kunnen we zoveel in beweging krijgen. We gaan laten zien wat we kunnen!"

Joris Schillemans

VolkerInfra

"Als je de wereld vandaag door innovatie kunt veranderen zodat je morgen aan meer verplichtingen kunt voldoen, dan heb je vandaag de verplichting te innoveren."

Marianne Davidson

VolkerWessels Vastgoed

"Levenskwaliteit gaat over het verbinden van mensen, belangen en thema's. Als Ambassadeur Levenskwaliteit en vastgoedontwikkelaar kan ik die verbindende rol vervullen. Hierbij draait het niet om de korte termijn, maar om het maximale maatschappelijke rendement."

Christine Wortmann

Afdeling csr VolkerWessels

"Als ambassadeur wil ik anderen laten zien wat er allemaal mogelijk is op het gebied van duurzaamheid. Door hen te inspireren hoe zij kunnen bijdragen aan een betere levenskwaliteit, zorgen we er samen voor dat we de wereld uiteindelijk beter en gelukkiger achter laten."

Lars van der Meulen

Afdeling csr VolkerWessels

"Echte verandering komt van binnenuit. Dat VolkerWessels dertien mensen, die duurzaamheid in het hart hebben zitten, uit haar eigen midden aanwijst, is een eerste stap naar échte verandering. Ik draag hier trots aan bij!"

32	Gezondheid
	34 Veiligheid
39	Natuurlijke omgeving
	41 Grondstoffen
	48 CO ₂ en energie
	55 Biodiversiteit
58	Werk en sociale activiteiten
	60 Werkgelegenheid
	66 Omgevingsmanagement
	69 Integriteit

Duurzaamheidsthema's

The bottom of the page features several horizontal white lines of varying lengths and thicknesses, some with rounded ends, creating a modern, abstract design.

“Wij dromen van een gebouwde omgeving waarin mensen **langer en gezonder leven**. Onze stip op de horizon is een **nieuwe standaard** voor gezonde woningen”

Bij de herontwikkeling van de wijk Nieuw Bergen in Eindhoven is veel aandacht voor duurzaamheid: zonnepanelen, groene daken, een collectief wko-systeem voor nieuwbouw en worden all-electric woningen.

Hoe we onze leefomgeving inrichten kan onze gezondheid positief beïnvloeden

We kunnen deze bijvoorbeeld zo inrichten dat mensen gestimuleerd worden om buiten te zijn en om te bewegen. Een ander voorbeeld is de toepassing van groen in het interieur. Dit kan de productiviteit bevorderen.

De aandacht voor positieve beleving van gezondheid neemt toe in de wetenschap. Dit komt onder andere doordat er steeds meer bekend is over de invloed van (omgevings-)factoren op onze gezondheid. Zo zijn ongunstige arbeidsomstandigheden en milieufactoren elk een oorzaak van 5% tot 6% van onze ziektes. Gezien deze ontwikkeling, kunnen we dan ook iets zeggen over wanneer een gebouw een gezond gebouw is?

We weten dat we als bouwer invloed kunnen hebben op de gezondheid en de veiligheid van mensen, omdat we elke dag bouwen aan hún leefomgeving. Daarom zetten we ons in voor onderzoek naar gezonde gebouwen. We dromen van een gebouwde omgeving waarin mensen langer en gezonder leven. Onze stip op de horizon is een nieuwe standaard voor gezonde woningen. We zijn in 2017 gestart met de ontwikkeling van een nieuw woonconcept waarin duurzaamheid, circulariteit én gezondheid centraal staat.

Allereerst moeten we gevoel krijgen bij de grootte en de reikwijdte van onze invloed op gezondheid.

We werken met verschillende kennisinstituten samen, zoals het WELL Building Institute en de TU Delft. Samen met hen verzamelen we wetenschappelijk bewijs voor maatregelen die een positief effect hebben op de gezondheid van mensen, in relatie tot de gebouwde omgeving. Ook bestuderen we hoe effecten gemeten kunnen worden en welke instrumenten daarvoor het meest geschikt zijn.

In 2017 is de bouw gestart van het nieuwe hoofdkantoor van ING. In het ontwerp is maximaal ingezet op het welbevinden van de gebruiker door veel daglicht, ruimtelijkheid, contact met buiten, en een goed thermisch comfort. Het efficiënte ontwerp zorgt voor korte looplijnen waardoor spontane ontmoetingen worden gestimuleerd. Het bestaande gebouw hebben we ingekocht. Dit wordt herontwikkeld om leegstand van het oude pand te voorkomen.

Met deze ambitie komen we ook voor nieuwe dilemma's te staan. Kunnen en moeten we verantwoordelijkheid nemen voor gezonde gebouwen? Hoe kunnen we keuzes die we hierin maken wetenschappelijk onderbouwen?

Animatiebeeld van het nieuwe hoofdkantoor van ING in Amsterdam-Zuidoost.

Aan veiligheid doen we geen concessies

We werken veilig of we werken niet. Deze boodschap blijven we altijd herhalen. Veilig werken is meer dan voldoen aan wet- en regelgeving: het is een cultuur.

Werken aan deze cultuur is een proces van groei van meerdere jaren. We zijn pas geslaagd als we voortdurend het gesprek voeren over veiliger werken en als we doorlopend maatregelen nemen om ongevallen te voorkomen die ook aantoonbaar resultaat hebben. Ons beleid richt zich op het versterken van onze cultuur, onder andere door goede opleiding van onze veiligheidsprofessionals, het veiligheidsprogramma WAVE (Wees Alert! Veiligheid Eerst!) en door onze jaarlijkse veiligheidsdag.

Nieuwe maatregelen

We moeten altijd scherp blijven op onze manier van werken. Dat we een werkwijze al jarenlang hanteren, wil niet zeggen dat deze niet beter of logischer kan.

Het afgelopen jaar hebben we bijvoorbeeld samen met BAM een nieuwe richtlijn opgesteld voor veilig vervoer van graafbakken. Voorheen gebeurde dit in de praktijk niet altijd op de gewenste manier. Het slingeren of vallen van deze zware bakken kan leiden tot ongevallen met dodelijke afloop of ander zwaar letsel. De nieuwe richtlijn geeft instructies om dit te voorkomen. Bijvoorbeeld door een keer extra heen en weer te rijden.

Deze richtlijn hebben we samen met machinisten van graafmachines opgesteld. Ook de Governance Code Veiligheid in de Bouw heeft de richtlijn overgenomen. Dit is een initiatief in onze sector dat als doel heeft om uniforme regels, richtlijnen en werkwijzen te faciliteren, zodat de veiligheidscultuur in de hele keten verbeterd wordt. Sinds 1 september is de richtlijn van kracht in de hele branche.

De drie aandachtsgebieden

De ontwikkeling van de veiligheidscultuur in onze organisatie kost tijd. Dat moet ook. Verbeterprocessen gaan stap voor stap. We vinden dat het de goede kant op gaat, maar het kan en moet beter. We steken veel tijd in drie aandachtsgebieden:

Veiligheidsregels

Gebruik de voorgeschreven persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM's)

Zorg voor veilige afzetting bij de werkplek

Gebruik de juiste (goedgekeurde) arbeidsmiddelen en gereedschappen

Zorg voor een opgeruimde werkplek

Doe een LMRA (Laatste Minuut Risico Analyse)

Niet werken of rijden onder invloed van alcohol en/of drugs

Niet roken buiten de daarvoor bestemde gebieden

Veiligheidswaarden

Kernwaarde

Veiligheid Ik werk veilig of ik werk niet

Waarden

Consequent Veiligheid is onderdeel van alles wat we doen

Verantwoordelijk Ik ben verantwoordelijk voor mijn eigen veiligheid en die van anderen

Leerbereid Ik wil leren van ongevallen en bijna-ongevallen

Open Ik spreek anderen aan op onveilig gedrag en veiligheid

Actie Ik stop onveilig werk; zo nodig leg ik het werk stil

Respect Ik accepteer dat ik aangesproken word op veiligheid

Eerlijk Ik meld alle ongevallen en bijna-ongevallen

- Bewustzijn van hoe we ons werk doen
- De melding van (bijna-)ongevallen
- De sectorbrede samenwerking met collega's, onderaannemers en leveranciers

Opleiding

Opleiding van onze veiligheidsexperts heeft prioriteit. Zij helpen onze mensen bij het inschatten van risico's. We hebben daarom 77 van de 95 veiligheidskundigen het afgelopen jaar getraind in het uitvoeren van risico-beoordelingen, zoals nodig is tijdens een Taak Risico-analyse. In 2018 wordt naar verwachting 10 veiligheids-

Tijdens de Veiligheidsconferentie in december 2017 werd gewerkt aan de toekomst van ons veiligheidsbeleid.

kundigen opgeleid om cultuurverandering goed te kunnen begeleiden. Dit gaat voornamelijk over veranderprocessen van houding, gedrag en de motieven en belemmeringen die daarbij meespelen.

Jaarlijkse Veiligheidsdag

Een belangrijk onderdeel van ons beleid is de jaarlijkse Veiligheidsdag die het Platform Veiligheid in maart organiseert. Het thema dit jaar was 'Risicobewust aan het werk'. Samen met medewerkers zijn we gekomen tot de tien meest voorkomende veiligheidsrisico's die we in onze werkzaamheden tegenkomen. Deze hebben we verwerkt in een poster en verspreid naar alle ondernemingen.

We hebben hierna extra aandacht besteed aan de veiligheidsrisico's 'werken op hoogte' en 'aanrijdgevaar op de bouwplaats'. Een ander soort risico is de zogenoemde tijdvreter. Daarmee bedoelen we werkzaamheden die afleiden van de kwaliteit van ons werk of van het werk dat echt gebeuren moet. De tijdvreters **moeilijk nee zeggen** en **kleine klusjes** hebben we verwerkt in een praktische toolkit en verspreid naar onze medewerkers.

Makkelijker melden

In 2017 hebben we gewerkt aan de applicatie voor het melden van (bijna-)ongevallen en onveilige situaties. Deze WAVE-app is op 30 augustus tijdens de presentatie van de halfjaarcijfers gelanceerd. Alle ondernemingen

zijn geïnstrueerd over de werkwijze en konden direct gebruikmaken van de app.

Het mooie van de WAVE-app is dat deze het melden veel eenvoudiger heeft gemaakt. Daardoor kunnen we onze analyses van ongevallen met verzuim ook een stuk sneller doen. Erg belangrijk, omdat dit ons gaat helpen om herhaling van ongevallen in de toekomst te voorkomen. Eind 2017 is het mogelijk geworden om ook externe gebruikers toegang te geven tot WAVE. Daarnaast kunnen resultaten van werkplekinspecties ingevoerd worden.

UITGELICHT

Gezonder, productiever, minder stress

VolkerWessels vindt gezondheid een steeds belangrijker thema. Dit staat dan ook centraal bij verschillende innovaties en projecten in 2017. Zo werkt VolkerWessels mee aan de ontwikkeling van de Rotterdamsebaan en zal hier onder andere fijnstoffilters plaatsen. Door de plaatsing van deze filters wordt fijnstof in de lucht van de tunnel met 50% gereduceerd, een belangrijke stap richting een gezondere lucht. Ook in het door VolkerWessels gerealiseerde gebouw The Edge is gezondheid één van de speerpunten. Eén van de maatregelen om dit te realiseren is een systeem waarbij medewerkers met een app de temperatuur van hun werkplek kunnen regelen. Onderzoek heeft aangetoond dat hierdoor niet alleen comfort maar ook productiviteit omhoog gaat, tot wel 2,1%.

Doelstellingen voor 2020

- Versterking van de veiligheidscultuur
- Verdere uitrol van centrale registratie ongevallen
- Onderaannemers betrekken bij WAVE
- WAVE en Samen Slimmer Bouwen als elkaar versterkende programma's
- Actieve medewerking aan ontwikkeling van producten volgend uit de Governance Code Veiligheid in de Bouw

Lessen uit ongevallen: WAVE Alert

We kunnen inmiddels stellen dat het diepgaand leren van ongevallen volledig is ingeburgerd in onze organisatie. Bij ernstige ongevallen met eigen medewerkers of medewerkers van onderaannemers wordt altijd een onderzoeksspecialist toegevoegd aan het onderzoeksteam van de onderneming waar het ongeval plaatsvond. De specialist begeleidt de teams om de achterliggende oorzaken van ongevallen te achterhalen. Ze gebruiken de Tripod bèta-methodiek: het kort en kernachtig formuleren van de geleerde lessen zorgt voor focus op wat er beter kan en moet.

Als de geleerde lessen ook voor andere ondernemingen nuttig zijn, brengen we een WAVE Alert uit. Dat is een verzoek vanuit het Veiligheidsplatform om direct actie te ondernemen op het risicogeval. De WAVE Alert wordt dan verzonden naar alle directeuren en veiligheidskundigen in onze organisatie. In 2017 hebben we vier WAVE Alerts uitgebracht. Een voorbeeld daarvan was de instructie om voor het afkorten van materiaal, zoals

houten platen, geen cirkelzaag maar een afkortzaag te gebruiken.

Een ander alert ging over het plaatsen van graafbakken. Daarnaast heeft een van onze ondernemingen besloten om op de bouwplaatsen alleen machines toe te laten die 360 graden zicht en achteruitrijdsignalering hebben. Dit besluit volgde na onderzoek naar een ongeval. Deze richtlijn is ook door de Governance Code Veiligheid in de Bouw overgenomen.

Een positieve houding vinden we heel belangrijk. Maar soms mag de boodschap best even confronterend zijn. Zo hebben we een film gemaakt waarin een medewerker vertelt over het ongeluk dat hem is overkomen in februari dit jaar.

De Veiligheidsladder

In de markt wordt de Veiligheidsladder steeds belangrijker. Dit instrument geeft inzicht in de mate van bewust veilig werken en helpt bij de bewustwording bij onszelf, onze onderaannemers en leveranciers.

Opleiding van onze veiligheids-experts heeft prioriteit

Het wordt beheerd door de afhankelijke stichting NEN. Een belangrijke opdrachtgever gaat zijn aannemers vragen om de Veiligheidsladder toe te passen. Ook vanuit de Governance Code Veiligheid in de Bouw gaan de opdrachtgevers de Veiligheidsladder als selectiecriteria gebruiken. Dit gebeurt vanaf 2020.

De Veiligheidsladder helpt ons bij het verder professionaliseren van onze veiligheidscultuur en die van onze onderaannemers en leveranciers. Binnen onze divisie

infrastructuur is de Veiligheidsladder al langer het gebruikelijke instrument. Verschillende van onze ondernemingen zijn al gecertificeerd. We hebben in 2017 een pilot-audit gedaan bij drie ondernemingen uit de divisie Bouw en Vastgoed en een uit de divisie Energie & Telecom. We deden een nulmeting en reikten concrete aanknopingspunten aan voor opvolging. Dit zal leiden tot nog meer gecertificeerde ondernemingen.

Samen veilig in de keten

Het afgelopen jaar hebben we, vanuit de Governance Code Veiligheid in de Bouw, meegewerkt aan de verdere ontwikkeling van de Generieke Poortinstructie. Dit is één standaard veiligheidsinstructie die voor alle bouwplaatsen, projecten en bedrijven geldt. Deze wordt begin 2018 gereed verwacht. Daarnaast werkten we aan het opstellen van de eerder genoemde officiële 'best practices' voor 360 graden zicht en achteruitrijdsignalering en het veilig vervoeren van graafbakken.

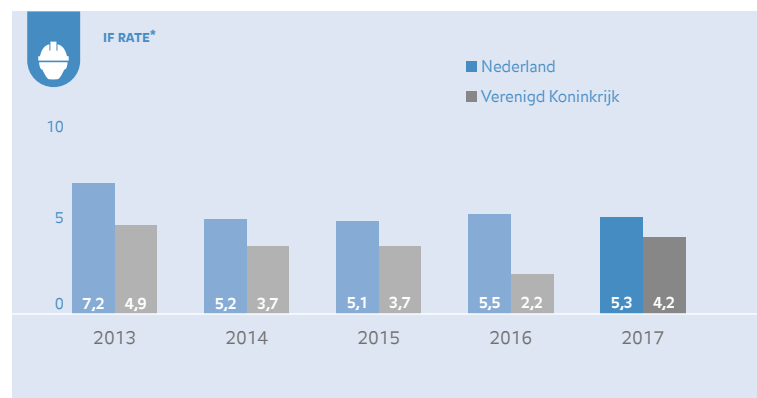
We werken veel met onderaannemers. Het is belangrijk om ook hen structureel te informeren over onze richtlijnen en verwachtingen op het gebied van veiligheid. Daar moeten we nog beter in worden. Bij bijvoorbeeld de selectie en inkoop van onderaannemers is veiligheid nog geen standaard criterium. Het gesprek over het belang van en het zich houden aan onze veiligheidsregels en -waarden moet nog vaker plaatsvinden. Met name onze feedback op veilig en onveilig gedrag. Onderlinge overeenstemming en begrip hierover zijn essentieel. Zo geven we goede instructies mee voor aanvang van de werkzaamheden. Dat is net zo belangrijk als goed toezicht op de werkzaamheden.

We hebben het afgelopen jaar nog niet verder kunnen werken aan een dashboard voor onderaannemers. We vinden het belangrijk dat ook voor hen zichtbaar wordt hoe zij presteren op het gebied van veiligheid. In 2018 gaan we hier een begin mee maken.

Monitoring

Naast het monitoren van de gemelde situaties en (bijna-)ongevallen door de wave-applicatie, analyseren we op centraal niveau de prestaties. Goede interpretatie van cijfers is belangrijk. Maar het aantonen van het effect van ons werk op het gebied van gedrag en cultuur is lastig. Op den duur zullen we dit goed moeten kunnen teruggezien in de cijfers.

De IF-rate in 2017 was 5,3 en is ten opzichte van 2016 licht gedaald. Dit IF-cijfer doorbreekt de licht stijgende trend van het afgelopen jaar. Het is nog te vroeg om te spreken van een trendmatige daling. We streven ernaar om de daling van het cijfer richting het branchegemiddelde van 4 te laten komen. De daling is een resultaat van de continue focus op het thema veiligheid door de jaarlijkse Veiligheidsdag, de kwartaalgesprekken tussen Raad van Bestuur en ondernemingen en door de vele intranet publicaties. De daling is ook te verklaren door het consequent uitvoeren van diepgaand onderzoek naar de ernstige ongevallen bij VolkerWessels. Hierdoor ontstaat een lerende cultuur die belangrijk is bij het

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

“De open en transparante samenwerking waardeer ik hoogst. Laten VolkerWessels en TenneT elkaar wederzijds blijven uitdagen voor een veilige werkplek en het gezamenlijke doel van nul ongevallen.”

Ben Voorhorst
Operationeel directeur (coo) bij TenneT

In augustus 2017 legden we voor het eerst een deklaag van 100% gerecycled asfalt aan op een rijbaan voor gemotoriseerd verkeer in Ouderkerk aan den IJssel.

voorkomen van ongevallen. In 2017 waren er 129 ongevallen met verzuim bij VolkerWessels Nederland. Met name het vallen van hoogte blijkt regelmatig een oorzaak te zijn. Vandaar ook dat het thema 'werken op hoogte' gekozen is als thema van de Veiligheidsdag van 2018. Uit de cijfers blijkt tot slot dat er gemiddeld 35 verzuimdagen per ongeval gelden. Daar zijn we niet tevreden over. De IF-rate voor het Verenigd Koninkrijk is toegenomen. Dit is hoofdzakelijk te verklaren door een groter aantal ongevallen met verzuim (20), ten opzichte van 2016 (10). Dit is het hoogste aantal in de afgelopen 4 jaar en heeft daarom onze aandacht. We zien een daling van het gemiddeld aantal verzuimdagen als gevolg van een ongeval, van 52 dagen in 2016 naar 22 dagen in 2017.

Verantwoordelijkheden

Onder leiding van de Raad van Bestuur ziet het Platform Veiligheid toe op de doorontwikkeling en de uitvoering van het veiligheidsbeleid en het WAVE-programma. Veiligheid is een vast onderdeel op de agenda bij alle managementvergaderingen. De veiligheidscijfers en het veiligheidsbeleid zijn standaard agendapunten in de kwartaalgesprekken tussen de Raad van Bestuur en de directies van de ondernemingen. Hierin worden verklaringen voor en maatregelen ter verbetering van de veiligheidsprestaties besproken. Veiligheid is net als de kernwaarden integriteit en duurzaamheid integraal onderdeel van de beloning van het management en de directies.

Highlights 2017

- Onze richtlijn veilig vervoer van graafbakken wordt branchebreed geadopteerd
- WAVE-app voor eenvoudig melden van (bijna-) ongevallen en onveilige situaties opgeleverd
- Succesvolle jaarlijkse Veiligheidsdag: met medewerkers 10 meest voorkomende veiligheidsrisico's benoemd
- Pilot-audits voor certificering op Veiligheidsladder bij onze ondernemingen uit Bouw en Vastgoedontwikkeling en Energie & Telecom Infrastructuur segmenten

Uitdagingen 2017

- Het gesprek voeren met en feedback geven aan onze onderaannemers
- Versterken veiligheidscultuur
- Effect inspanningen op het gebied van gedrag en cultuur meetbaar maken

Acties 2018

- Verdere uitrol WAVE-app en diepgaand onderzoeken ernstige ongevallen met verzuim
- Trainen van circa 10 interne veiligheidskundigen in het begeleiden van cultuurverandering
- Ontwikkelen dashboard voor zichtbaarheid van veiligheidsprestaties onderaannemers
- Uitbreiden aantal ondernemingen gecertificeerd op de Veiligheidsladder

“Wij willen **bouwen** aan een groene leefomgeving en een **gezond ecosysteem**”

Het project, met de naam Watervilla Friese Meren, ligt aan het Tjeukemeer in Friesland. De watervilla's, met rieten daken en doorleefde gevelstenen, zijn ontworpen in harmonie met de natuurlijke omgeving en zijn in 2017 opgeleverd.

Natuurlijke omgeving

Naar een circulaire, klimaatneutrale economie die bijdraagt aan gezonde ecosystemen

Onze natuurlijke omgeving staat onder grote druk, onder andere door klimaatverandering, het opraken van schaarse grondstoffen en verlies van biodiversiteit. VolkerWessels zet zich in voor oplossingen van deze problemen.

Onze huidige consumptiepatronen zijn niet langer houdbaar. Een gezonde natuurlijke omgeving is een basisvoorwaarde voor onze levenskwaliteit en die van toekomstige generaties. Het vergroten van natuurwaarde, het ontwikkelen van hernieuwbare energie-technieken en het vinden van een oplossing voor uitputting van grondstoffen zijn daarom van groot belang.

Er liggen kansen voor de gebouwde omgeving, zoals in het faciliteren van de energietransitie of de transformatie naar circulaire economie. Door aandacht voor natuurinclusief, energieneutraal en circulair bouwen kunnen we een positieve bijdrage leveren aan de oplossing van deze maatschappelijke problemen.

We willen bouwen aan een groene leefomgeving waarin een gezond ecosysteem bestaat. Door in ons ontwerp rekening te houden met de natuurlijke omgeving, door het nemen van extra biodiversiteit bevorderende maatregelen en door gebruik van natuurlijke materialen,

willen we positieve effecten brengen. We werken mee aan de transitie van een lineaire naar een circulaire economie, door hoogwaardig hergebruik van afval, het minimaliseren van gebruik van primaire grondstoffen en materialen.

Dit hebben we in 2017 in de praktijk gebracht door te investeren in de ontwikkeling van het Materialenpaspoort van Madaster. Door materialen in een object een identiteit te geven, inclusief informatie over de waarde ervan is een belangrijke eerste stap naar een circulaire economie gezet.

In 2017 legden we de eerste prefabrotonde (ook wel 'protonde') aan in Ermelo. Deze bestaat uit modulaire betonelementen waardoor we de rotonde in 2 dagen konden aanleggen.

Anders denken over grondstoffen

De bouwsector is nog te veel afhankelijk van primaire grondstoffen. Het verduurzamen van de bouw- en vastgoedsector is daarom één van de prioriteiten van onze overheid. VolkerWessels draagt bij aan de transitie naar een circulaire economie.

Hiervoor is het nodig dat de gebouwde omgeving geen bron van bouwafval is, maar juist gezien wordt als een grondstoffenbank vol waardevolle materialen. In januari 2017 hebben we het Nationaal Grondstoffenakkoord ondertekend om aan deze gemeenschappelijke opgave te werken. Daarnaast zijn we als enige bouwconcern betrokken bij de ontwikkeling van de Transitieagenda Circulaire Bouweconomie, vanuit het Rijksbrede programma Nederland Circulair in 2050. VolkerWessels maakt onderdeel uit van het transitieteam Bouw met als doel bij te dragen aan de praktische uitvoering van het Grondstoffenakkoord.

Kunnen we grondstoffen in onze gebouwde omgeving eenvoudig traceren en weten we wat de restwaarde van vrijgekomen materialen is? Dan is wat voorheen afval was, nu een grondstof geworden. Vanuit die gedachte werken we mee aan de ontwikkeling van het Madaster Materialenpaspoort.

Het Materialenpaspoort

Door materialen in de ontwerpfase te documenteren, kunnen we het gebruik van primaire grondstoffen pas echt gaan terugdringen. In de transitie naar een circu-

laire economie is het vastleggen van materialen in objecten en de meetbaarheid van circulariteit volgens ons essentieel. VolkerWessels heeft zich daarom in februari van 2017 aangesloten bij het initiatief van het Materialenpaspoort van Madaster. Madaster is een onafhankelijk platform dat werkt als een publieke, online bibliotheek van materialen in de gebouwde omgeving. We hebben het afgelopen jaar veel aandacht besteed aan de doorontwikkeling van het Madaster Platform.

In het Materialenpaspoort wordt informatie over toegepaste materialen in bijvoorbeeld een gebouw of een brug zichtbaar. De informatie in zo'n paspoort geeft een identiteit aan de materialen. Zo wordt de waarde van materialen behouden en wordt hergebruik eenvoudiger.

De focus van Madaster ligt op het documenteren van vastgoed. Voor ons woonconcept MorgenWonen maakten we dit jaar ons eerste Materialenpaspoort. We zijn nu bezig met een Materialenpaspoort voor de PlusWoning. Deze zal in 2018 af zijn. We verwachten in

Doelstellingen voor 2020

- Afvalscheidingspercentage omhoog naar 100% hoogwaardige toepassing
- Volledig hergebruik in hoogwaardige toepassing: 97% recycling
- 25% minder afvoer afval per euro omzet
- Reductie van inkoop grondstoffen
 - 25% minder primair houtinkoop
 - 25% minder primair staalinkoop
 - 25% minder primair betoninkoop
 - 10% minder inkoop van primaire asfalt-grondstoffen
 - 100% duurzame houtinkoop

2018 meerdere projecten en gebouwen te voorzien van een Materialenpaspoort.

We helpen bij de ontwikkeling van Materialenpaspoorten voor infrastructurele objecten. We zijn in 2017 gestart met een verkenning en het testen van een Materialenpaspoort van een tunnelrenovatie-project. Dit is in opdracht van Schiphol. In het voorjaar van 2018 verwachten we een versie op te leveren op basis van het ontwerp. Wanneer de tunnel gereed is zal er in 2019 een zogeheten 'as build'-versie worden gemaakt.

Circulaire ontwerpen

We ontwerpen steeds slimmer. Niet alleen met aandacht voor recycling maar ook voor demontage of op basis van modulaire of adaptieve principes. Een voorbeeld van modulair ontwerp is de eerste volledige prefab rotonde ('protonde') die we aanleggen

Tijdelijke vertrekhal Schiphol: als één van de zes bouwteamleden was VolkerWessels verantwoordelijk voor de coördinatie van het ontwerp, de planning, veiligheid en omgevingsmanagement.

in Ermelo. Dit pilotproject is de start geworden voor de verdere ontwikkeling van modulaire rotondes. Ons doel is om een rotonde te ontwikkelen die we naar een andere locatie kunnen verplaatsen en waarvan we individuele elementen kunnen vervangen. Het modulaire ontwerp zorgt er ook voor dat we de rotonde snel konden aanleggen. Normaal duurt het vier tot acht weken om een rotonde te bouwen. In Ermelo hoefde het verkeer slechts één weekend te worden omgeleid, waardoor de hinder voor de omgeving minimaal was en er minder CO₂ werd uitgestoten.

Dat er technisch veel mogelijk is, blijkt uit de tijdelijke vertrekhal bij Schiphol die we binnen 6 maanden opleverden. Voor het slagen van dit project is de keuze van goede materialen essentieel geweest. De vertrekhal zal tot eind 2019 blijven staan en is ook op zichzelf een modulaair product. Na gebruik kunnen de onderdelen eenvoudig worden gedemonteerd en veel van de materialen kunnen worden hergebruikt.

Een ander ontwerp waar we trots op zijn is het opgeleverde now Building op Park 2020 bij Hoofddorp. Dit gebouw is ontworpen voor demontage. Ook is er bewust gekozen voor gebruik van natuurlijke materialen. Zo is er hout in de hoofdconstructie gebruikt. Ook zijn de groene daken en gevels en materialen in het interieur zo gekozen dat ze bijdragen aan een plezierige en gezonde werkomgeving.

Samen blijven ontwikkelen en onderzoeken

De transitie naar een circulaire economie vraagt erom dat we veel met andere partijen ontwikkelen, onderzoeken en testen. We hebben de technieken voor hoogwaardig hergebruik in huis. Maar de ontwikkeling van nieuwe circulaire concepten vraagt ook om een nieuwe manier van organiseren. Daarbij is een intensieve samenwerking met andere (keten)partijen nodig. We merken bijvoorbeeld dat inzet van de deskun-

digheid van onze leveranciers in de beginfase van projecten steeds belangrijker is geworden.

Voor de ontwikkeling van het gebied Bleijerheide in Limburg zochten we nauwe samenwerking met onder andere de Gemeente Kerkrade. Drie complete woonunits zijn uit een flat gehesen. We zullen van de uitgehesen delen en ander sloopmateriaal een expogebouw maken, dat begin 2018 wordt opgeleverd. Uit dit project zal blijken of het hergebruik van de units en vrijgekomen sloopmaterialen zinvol is, en of het op grote schaal hergebruiken van zulke woonunits mogelijk is.

Onze ambitie is om circulariteit in de infrastructuursector naar een hoog niveau te brengen. In 2016 zijn we een uniek initiatief gestart om een circulair viaduct te bouwen. Dit houdt in dat alle benodigde materialen bij het einde van de levensduur van het viaduct niet worden

vernietigd, maar worden hergebruikt. Hier wordt in het ontwerp al rekening mee gehouden. Dit kan door zodanig te ontwerpen dat objecten elders gedeeltelijk of compleet kunnen worden hergebruikt, of door natuurlijke materialen te gebruiken die weer volledig op kunnen gaan in de biologische kringloop. In 2017 hebben we grote stappen gezet richting de realisatie van dit viaduct, dat zal bestaan uit individuele modulaire bouwblokken. Deze zijn volledig herbruikbaar in meerdere levenscycli. In september is het Circulair Ontwerp Consortium officieel van start gegaan. Dat bestaat uit VolkerWessels, Rijkswaterstaat, ketenpartners en kennisinstituten. In 2018 wordt gestart met de bouw van dit eerste circulaire viaduct van Nederland.

Alle innovatieve concepten zullen meerdere testfasen moeten doorlopen, voordat het volgens de normen en eisen kan worden goedgekeurd. We werken al langere tijd aan de ontwikkeling van de PlasticRoad.

Het afgelopen jaar hebben we veel aandacht moeten besteden aan alle eisen op het gebied van techniek, milieu en veiligheid. In 2017 is een klein stuk van een fietspad van plastic geplaatst om testen op uit te voeren. We zijn nu zover dat we begin 2018 een pilotweg kunnen realiseren.

Biobased materiaal

Het gebruik van materialen voor de bouw gaat tegenwoordig ook steeds meer over het toepassen van biobased materialen. Dergelijke hernieuwbare materialen hebben voordelen zoals het voorkomen van uitputting van schaarse grondstoffen en een lagere CO₂-uitstoot bij winning en productie.

Een voorbeeld is een van onze geluidreducerende asfaltmengsels waarin een deel biobased bitumen is verwerkt. De innovatieve oppervlaktetextuur van dit mengsel zorgt naast geluidsreductie voor bijkomende effecten als een lagere rolweerstand op de wegen en

minder CO₂-uitstoot. Een tweede voorbeeld van bijzonder effectieve innovatie is de GEOWALL, een simpele techniek waarbij bagger uit sloten en kanalen wordt gebruikt voor nieuwe oeverbeschoeiing.

Ook in de gebouwde omgeving zien we het gebruik van biobased materialen toenemen. In ons woonconcept ZuiverWonen, dat in 2016 is gelanceerd, worden voor een groot deel natuurlijke materialen toegepast. Denk aan hout, vlaswol en riet. In 2017 is de bouw van de eerste woningen gestart in Ter Aar. De eerste drie worden in januari 2018 opgeleverd. Later in 2018 staan er nu al 22 op de planning.

Een ander voorbeeld van een innovatief concept met natuurlijke grondstoffen is de circulaire waterzuivering. We hebben een gesloten biologische kringloop van rioolwaterzuivering mogelijk gemaakt. Deze eerste zogeheten Biomakerij van Nederland gaan we in Berkel-Enschot realiseren, bij een trappistenabdij. Via een kas met micro-organismen wordt het rioolwater door siergewassen biologisch gezuiverd. De installatie is decentraal en alle grondstoffen worden volledig hergebruikt.

Door de installatie van de Biomakerij staat de hoeveelheid afvalwater dat door de abdij geproduceerd wordt op 0. De abdij loosde voor de installatie van de BioPolus ongeveer 3.400 v.e. (vervuilingseenheden) per jaar. Per v.e. kan een prijs van €48,48 aangehouden worden om het afvalwater te verwerken. Doordat de abdij geen afvalwater meer loost bespaart de lokale overheid €164.832 aan zuiveringskosten per jaar.

Ons eigen materiaalgebruik in kaart

De bouwsector gebruikt grote hoeveelheden primaire grondstoffen. We nemen onze rol in de verschillende ketens serieus en werken mee aan de verduurzaming van de ketens. Onze vier belangrijkste grondstoffen zijn beton, hout, staal en asfalt.

“Vastgoed is ook maar gewoon los goed. Madaster, het Kadaster voor materialen.”

Thomas Rau
Initiatiefnemer Madaster

Verduurzaming van beton

De verduurzaming van beton is al jaren een prioriteit in Nederland. VolkerWessels is aangesloten bij verschillende convenanten. Vanuit het Green Deal Beton hebben we inspraak bij Nationaal Betonakkoord. Verschillende experts uit onze organisatie hebben

Om dit percentage te verhogen werken we momenteel aan een project specifieke betonmengselcodelijst, waarin naast technische specificaties ook een indicatie voor CO₂-emissie en Milieu-Kosten-Indicatie staan. We werken toe naar het specificeren van een boven- en ondergrens voor de toepassing van betongranulaat. Door een ondergrens aan te nemen kunnen we gericht sturen op het percentage hergebruik. De volgende stap is dat we leveranciers uitdagen om deze mengsels aan te bieden.

Asfalt

We hebben ons de afgelopen jaren beziggehouden met het ontwikkelen van nieuwe, duurzamere asfaltsoorten, zoals de eerder genoemde soort met biobitumen en asfaltmengsels met een zo hoog mogelijk percentage hergebruik. In Ouderkerk aan den IJssel hebben we samen met het Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard een proefweg van 100% gerecyclede asfalt van 700 meter aangelegd, inclusief deklaag. Dit is gedaan door middel van ons HERA-system (Highly Ecologic Recycling Asphalt-system), waarmee we oud freesasfalt tot 100% kunnen hergebruiken. Voor het eerst is hiermee ook een volledig gerecyclede deklaag voor gemotoriseerd vervoer gerealiseerd. Aan het gerecyclede asfalt is een biologisch middel toegevoegd, verkregen uit dennenolie. Het asfalt is hierdoor gelijkwaardig aan normaal asfalt. Er wordt momenteel nauwkeurig gemonitord of dit type asfalt beschikbaar kan worden gesteld op grotere schaal.

Voor asfalt monitoren we centraal gegevens over het percentage hergebruik van asfalt, net als bij beton. In 2017 was dit net als 2016 41%.

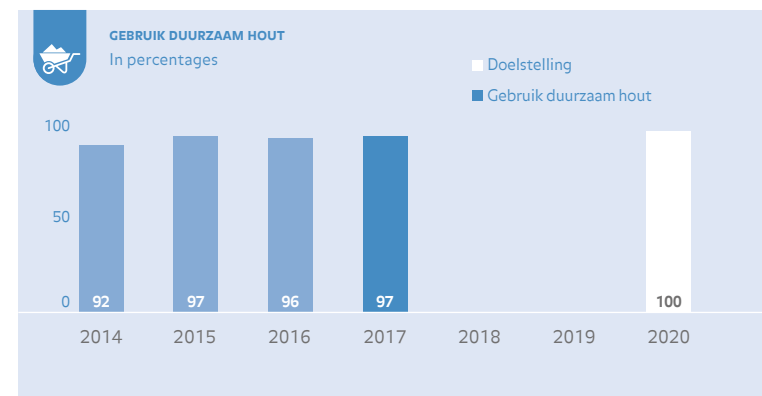
Hout als primaire grondstof

Steeds vaker worden houten constructies gebruikt als duurzaam alternatief voor beton en staal. Een voorbeeld daarvan zijn de houten module-woningen van Finch Buildings. In 2017 hebben we in Leiden zestien van deze

woonstudio's opgeleverd. Deze woonstudio's zijn een goed voorbeeld van meebewegen met de markt. Naast gebruik van hout en modulaire principes spelen we in op de groeiende vraag naar kleinere woningen in Nederland én voorzien we in de tijdelijke woonbehoeften.

Als partner van FSC Nederland wil VolkerWessels volledig gebruik maken van duurzaam hout. FSC zorgt voor verantwoord bosbeheer, zodat de bossen op de wereld behouden kunnen blijven. In 2017 hebben ontwikkelingsbedrijven in de bouw- en vastgoedsector ieder een eigen FSC-certificaat behaald, als extra aanvulling op bestaande certificaten in de sector. Daarnaast hebben we in 2017 de tweede plaats behaald in de Forest 50. Dit is een ranglijst van bedrijven die duurzaam gecertificeerd hout inkopen en toepassen en in welke mate er extern wordt gecommuniceerd over het belang van duurzaam hout. We staan al enkele jaren op rij in de top 3.

In 2017 hebben we 97% van ons hout duurzaam ingekocht in 2017. Dat is een stijging van 1% ten opzichte van 2016. Dit resultaat ligt in lijn met de doelstelling die wij onszelf voor 2020 gesteld hebben.

zitting in de onderhandelingen voor een ketenakkoord. Onze twee doelstellingen zijn een zo hoog mogelijk draagvlak in de keten én een hoog ambitieniveau van het akkoord.

Ook op regionaal niveau willen we ambities helpen waarmaken. In januari hebben twee van onze infra-ondernemingen het convenant 'Beton in een circulaire economie' ondertekend. Hierbij hebben we samen met de gemeente Utrecht en andere partijen gewerkt om tot ambitieuze doelstellingen voor de betonketen te komen. Het resultaat is de ambitie van de Gemeente Utrecht om in 2020 100% van het vrijkomende betongranulaat uit te slopen gebouwen en infra-werken te hergebruiken in de betonketen.

Vorig jaar hebben we voor het eerst op centraal niveau het percentage hergebruik van in situ beton gemeten. In 2017 hebben we 10% secundair materiaal verwerkt in onze eigen betonproducten. Dit is een stijging van 5% ten opzichte van 2016. Deze toename komt doordat zowel wijzelf als onze opdrachtgevers meer sturen op een hoger aandeel secundair materiaal in beton-producten.

Methodologie hergebruik

Het afgelopen jaar hebben we verder gewerkt aan de centrale doelstellingen die gaan over het aandeel van secundair materiaal in ons gebruik van grondstoffen. De in 2016 geformuleerde KPI's voor het percentage hergebruik van beton en asfalt bieden ons inzicht en daarmee handvatten voor verdere sturing. Voor de grondstof beton is de berekeningsmethodiek vastgelegd en goedgekeurd door KPMG. De KPI secundair materiaal gebruikt in betonproducten is daarom in 2017 toegevoegd aan de assurancescope. Voor asfalt is dit nog niet gelukt.

Ons eigen afval

Met alle ontwikkelingen op het gebied van circulair ontwerpen en innovatieve oplossingen, blijft aandacht voor goede afvalverwerking belangrijk. Simpelweg omdat er nog iedere dag veel afvalstromen vrijkomen. Hoe zorgen we ervoor dat er zo min mogelijk in de verbrandingsovens terecht komt?

Het legen van afvalcontainers gebeurt meestal op vaste momenten, waardoor sommige containers te lang te vol zijn, met het risico op rondzwervend afval. Drie van onze infra-ondernemingen zijn voor een onderhoudsproject in Buren een pilot gestart met vulgraadsensoren in de deksels van de afvalcontainers. De sensor geeft aan wanneer de container gevuld is. Dit zorgt voor een efficiëntere werkwijze en een schone omgeving. Op Park Strijp-S in Eindhoven worden ook soortgelijke 'smart maintenance' technieken ontwikkeld. Door inzet van VR-technieken en zelf-communiserende objecten kan afvalbeheer efficiënter worden gedaan.

Een ander succesvol initiatief is VanDeBouwplaats, dat sinds 1 september 2017 een nieuwe B.V. is geworden. Dit is het toonbeeld van de circulaire economie van de toekomst: een klein initiatief is uitgegroeid tot business. VanDeBouwplaats houdt in dat restproducten die als bouwafval van de bouwplaats komen worden verwerkt tot nieuwe producten. Een voorbeeld van restafval is oude bedrijfskleding, waarvan afvaltassen voor in de auto worden gemaakt.

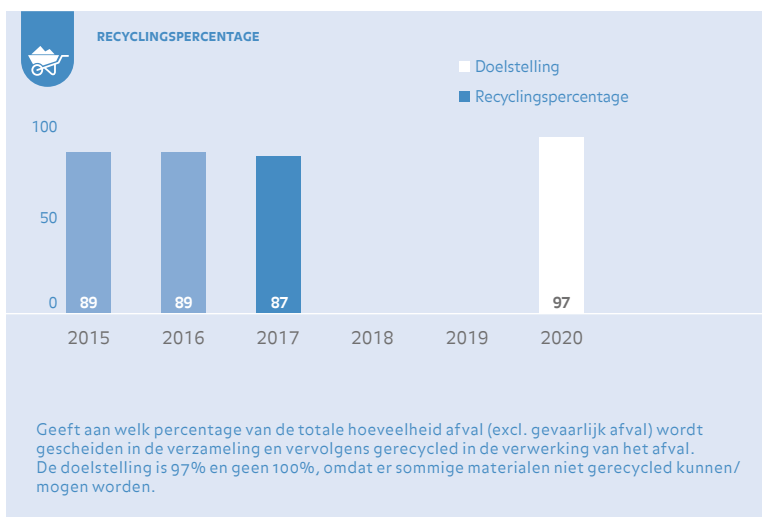
We zien de afgelopen jaren steeds een daling in ons scheidingspercentage. Ook in 2017 zijn we ons afval minder gaan scheiden. Het blijft een grote uitdaging om het afval dat vrijkomt op onze bouwplaatsen goed te scheiden. We hebben er het afgelopen jaar voor gekozen om de definitie van ons scheidingspercentage aan te passen. De categorie bedrijfsafval valt nu onder ongescheiden afval. Dit afval, dat voor het grootste deel afkomstig is van onze kantoren, is namelijk lang niet altijd gesorteerd. Met de nieuwe aanpassing ontstaat er een reëler beeld van onze daadwerkelijke scheiding. Zo willen we onze ondernemingen stimuleren om ook op de kantoorplekken het afval standaard te scheiden. Als gevolg daarvan zien we dat ons afvalscheidingspercentage nog sterker is gedaald, namelijk naar 53% (56% volgens de oude definitie). Nog niet eerder was het getal zo laag. Hier zijn we niet tevreden over.

De cijfers laten zien dat het noodzaak wordt dat we strakker gaan sturen op afvalscheiding. Dit heeft prioriteit in 2018. De doelstelling van 2020 voor afvalscheiding laten we ondanks de definitiewijziging onveranderd, omdat we vinden dat deze ambitieus moet zijn.

66 Sensoren in afvalcontainers helpen bij efficiënter afvalmanagement

Het totaalgewicht aan afval in Nederland is in 2017 toegenomen ten opzichte van vorig jaar met circa 9%. Dit komt vooral door onze Bouw en vastgoed ondernemingen. Binnen deze sector is het afvalvolume met 20% gestegen. Met name de afvalstromen bouw- en sloofafval, en puin zijn sterk toegenomen. Dit komt door een toename van het type werkzaamheden waarbij deze afvalstromen vrijkomen, zoals sloof bij nieuwbouw en renovatieprojecten. Daarnaast nemen we dit jaar de Duitse vestiging van één van de ondernemingen voor het eerst mee in onze scope. In het Verenigd Koninkrijk is de hoeveelheid afval in lijn met de vorige jaren. Ten opzichte van 2016 is deze gedaald. Dit komt doordat er minder grondwerk is verzet op projecten, wat een heel groot deel van het afval in het Verenigd Koninkrijk is.

We willen zo min mogelijk afval naar de verbrandingsovens sturen. Het recyclingpercentage is een belangrijke indicator, omdat het aantoont dat het afval wordt bewerkt. Het recyclen van grondstoffen voorkomt verbranding van afval. Dat scheelt in de uitstoot van CO₂-emissies en het zorgt ervoor dat materialen niet verloren gaan. Recycling gebeurt hoofdzakelijk bij onze afvalverwerkende partijen. In 2017 was het recyclingpercentage 87%. De daling van dit cijfer is te verklaren doordat we ons afval slechter zijn gaan scheiden.

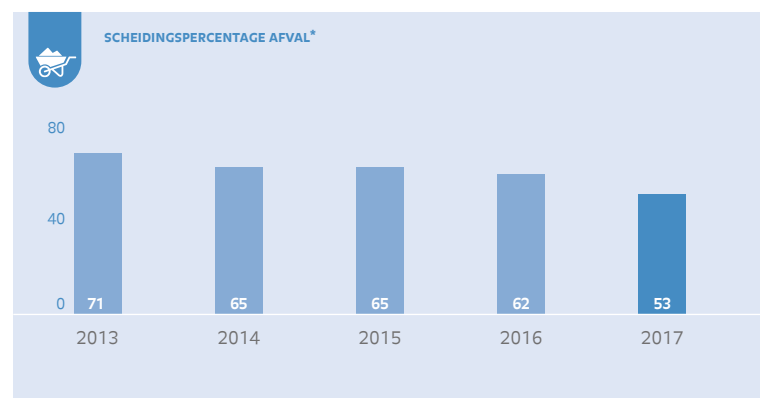
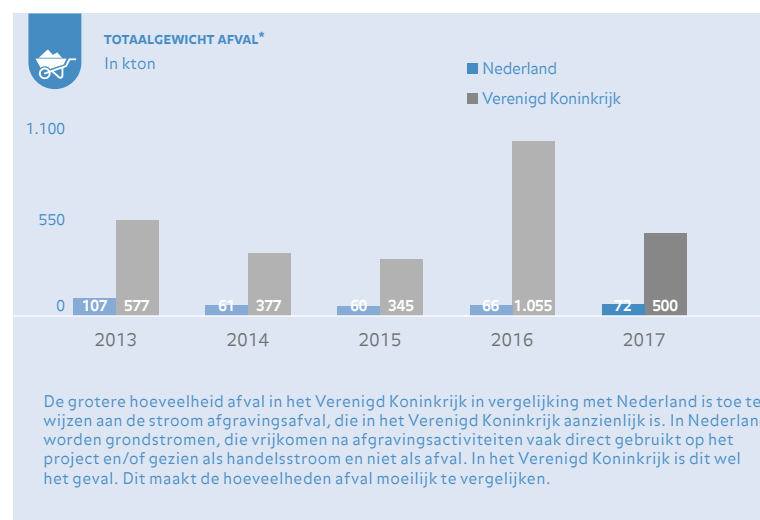

Boorstelling in Zevenbergen bij glastuinbedrijf GreenBrothers. De auberginekwekerij wordt van duurzame energie voorzien, in de vorm van lage temperatuur aardwarmte. Dit is een primeur!

Verantwoordelijkheden

Vanwege de grote diversiteit aan materiaalgebruik en reststromen ligt de kennis van optimaal (her-)gebruik van grondstoffen bij onze ondernemingen. Voor onze vier grootste grondstoffen (hout, beton, asfalt en staal) hebben we centrale doelstellingen opgesteld. Ondernemingen die hier significante hoeveelheden van

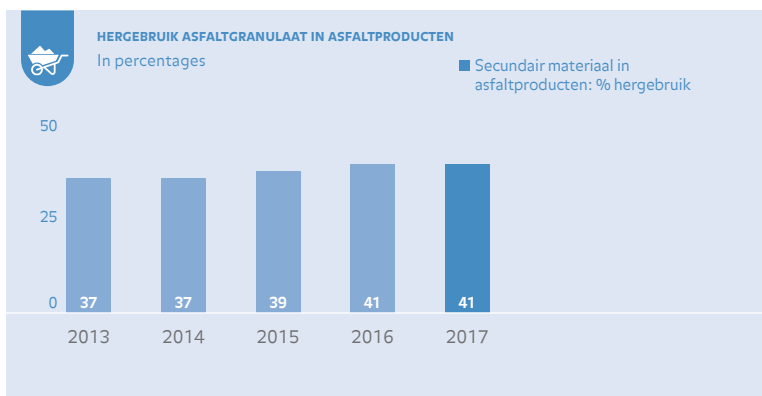

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

** Betreft een deel van de activiteiten van Van Hattum & Blankevoort, zie verdere details in 'Over dit Verslag'

gebruiken moeten zich hieraan conformeren. De verantwoordelijkheid voor het uitwerken van de maatregelen, het aangaan samenwerkingsverbanden en het ontwikkelen van innovaties die bijdragen aan het bereiken van onze doelstellingen ligt bij hen. Dit doen zij in periodiek overleg met de afdeling CSR en de diverse leveranciers.

Voor afval hebben we centrale raamcontracten met afvalverwerkers waarin afspraken over monitoring en de verwerking van afvalstromen staan. Zo moeten materialen uit het bouwproces zo veel mogelijk hoogwaardig worden hergebruikt. De voortgang van de doelstellingen voor grondstoffen en afval monitoren we centraal.

Onze rol in het FSC Convenant wordt op centraal niveau uitgevoerd. In de contracten met onze houtleveranciers staan afspraken over toepassing van duurzaam hout en de monitoring van onze houtinkoop. Alle houtverwerkende ondernemingen zijn FSC/PEFC-gecertificeerd en bewaken hun eigen certificering.

66 Materialen uit het bouwproces hoogwaardig hergebruiken

Highlights 2017

- VolkerWessels medeoprichter van het nieuwe Madaster platform, eerste Materialenpaspoort opgeleverd
- Officiële start Circulair Ontwerp Consortium voor de bouw van circulair viaduct
- Eerste volledige prefab rotonde opgeleverd
- Als enige bouwconcern meegeschreven aan Transitieagenda Circulaire Bouweconomie

Uitdagingen 2017

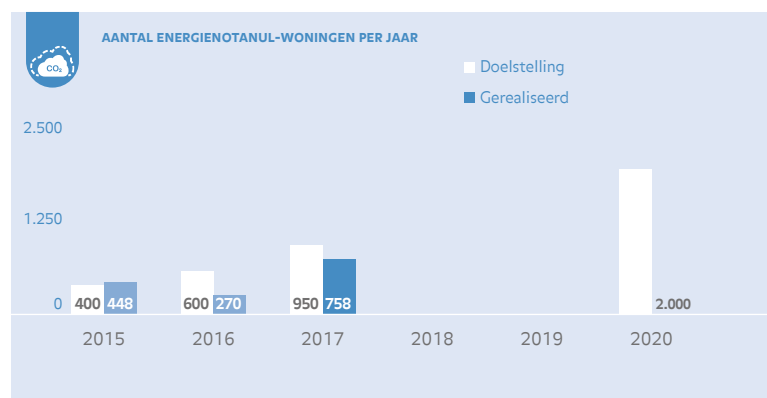
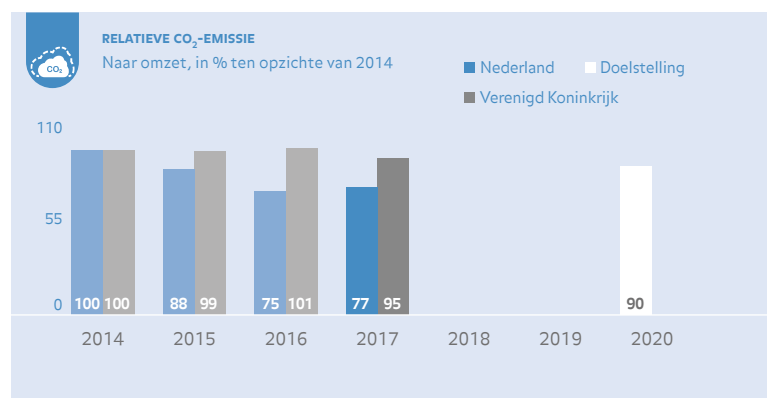
- Kennis van leveranciers en andere ketenpartners betrekken in de beginfase van projecten en ontwerpen
- Verhogen afvalscheidingspercentage op de bouwplaats
- Doorlooptijd benodigde testfasen en technische keuringen van innovaties zoals de PlasticRoad

Acties 2018

- Opleveren Materialenpaspoorten PlusWoning, tunnel Schiphol en vele andere projecten en gebouwen
- Bouw eerste circulair viaduct
- Pilotweg PlasticRoad
- Start nieuw Circulair en gezond woonconcept

De energietransitie als motor voor verduurzaming

Het klimaatakkoord van Parijs en de hieruit voortkomende ambities hebben een grote impact op de manier waarop we onze gebouwde omgeving inrichten.

De gebouwde omgeving heeft een groot aandeel in het totale energieverbruik en de bijbehorende CO₂-uitstoot. De meeste van deze uitstoot wordt veroorzaakt in de keten: bij het gebruik van gebouwen en infrastructuur, en bij de winning en productie van de benodigde grondstoffen. We richten ons in onze aanpak daarom ook nadrukkelijk op deze twee bronnen van CO₂-uitstoot. Daarnaast veroorzaken we in ons eigen proces ook uitstoot, die we zoveel als mogelijk dienen te reduceren.

We werken hard aan de ontwikkeling van duurzame en innovatieve oplossingen om het energieverbruik en uitstoot van de gebouwde omgeving te beperken. Dat doen we onder andere door het ontwikkelen van energieneutrale gebouwen, door nieuwe technieken voor duurzame energieopwekking zoals ondiepe geothermie, en door toepassing van slimme logistiek en Smart City oplossingen die de uitstoot door verkeer reduceren. Zo dragen we bij aan de transitie naar duurzame energie en de reductie van CO₂-uitstoot.

Energieopwekkende gebouwen

We zijn blij dat we tegenwoordig steeds meer nieuwe gebouwen en wijken energieneutraal kunnen bouwen. In het Energieakkoord heeft de Nederlandse overheid de doelstelling benoemd om in 2050 een energieneutrale gebouwde omgeving te hebben. We merken dat

Doelstellingen voor 2020

- 10% CO₂-reductie per euro omzet ten opzichte van 2014
- 5% CO₂-reductie Scope 3 per m³ van beton-producten ten opzichte van 2014
- 5% CO₂-reductie Scope 3 van asfaltproducten per ton asfalt ten opzichte van 2014
- Niveau 5 CO₂-Prestatieladder Sector Bouw en Vastgoedontwikkeling

het toepassen van energiebesparende en energieopwekkende voorzieningen in nieuwe gebouwen langzaam de standaard aan het worden is. Die ontwikkeling geldt niet alleen voor het Randstedelijk gebied, maar ook in de andere regio's.

Op steeds meer plekken in Nederland bouwen we woningen van ons MorgenWonen-concept. Deze energienotanul woning bouwen we in één dag en bestaat uit verschillende modulaire bouwdeelen. De woning is hierdoor onderhoudsarm. We hebben er dit jaar 411 gebouwd. Ook woningen van ons PlusWonen-concept zijn energienotanul, daarvan maakten we er 160 in 2017. Deze woningen hebben samen in 2017 1,4 miljoen kWh aan duurzame energie opgewekt. Dit staat gelijk aan een CO₂-reductie van 751 ton en een directe kostenbesparing van €285.500 aan energielasten voor de bewoners. Ook hebben we inmiddels een tweede productielijn voor deze woningen gestart, waardoor we nu tot 450 woningen per jaar kunnen produceren. Het concept is uitgebreid met een

variant die iets kleiner is, toegespitst op woningcorporaties, en een variant voor ouderen.

In 2017 hebben we het eerste nul-op-de-meterappartementencomplex in Limburg opgeleverd, bestaande uit 28 woningen. Dat is een primeur voor deze regio. Deze energiezuinige woningen wekken bij gemiddeld gebruik dezelfde hoeveelheid energie op als nodig is voor verwarming, warm tapwater en gebruik van de huishoudelijke apparatuur. Ook zijn de woningen niet meer op het gasnet aangesloten: ze zijn all-electric.

Op Strijp-S realiseerden we het eerste slimme gelijkstroomappartement in Nederland. Door gebruik te maken van gelijkstroom kan de door de zon opgewekte energie zonder omzettingen worden gebruikt of worden opgeslagen in accu's, waardoor energieverliezen tot een minimum worden beperkt. De lofts krijgen bovendien zelflerende en interactieve systemen, die onderling en met bewoners communiceren én zorgen voor een optimale energiehuishouding. Deze systemen worden door de gebruiker aangestuurd

66 We hebben dit jaar 758 energienul-woningen gebouwd

middels een app. De eerste 14 Smart DC woningen vormen een proeftuin. Samen met de bewoners en onze samenwerkingspartners onderzoeken we de nieuwe technieken, efficiency en het gebruiksgemak van deze toepassingen.

In de gemeente Rijswijk en Schiedam hebben we ook gebouwd aan energieneutrale wijken. In Schiedam is de bouw gestart van 58 energieneutrale eengezinswoningen van de totaal 156 woningen en apparte-

"Comfortabel wonen met behoud van een gezond klimaat geeft ons een goed gevoel."

Ria Wolsing-Ceulemans
Bewoonster in het Paleiskwartier, Belvédère

menten die in het nieuwe Park Harga komen te staan. Ook deze wijk wordt geheel gasloos opgeleverd. Een ander project waar we trots op zijn, is de oplevering van het Gemeentehuis Westland in Naaldwijk. Op 27 september is het publieks- en bestuurscentrum en het kantoorgebouw geopend. We zijn verantwoordelijk voor het ontwerp, de bouw, financiering, onderhoud en de dienstverlening voor een duur van 25 jaar. De gebouwen zijn volgens hoge standaarden van duurzaamheid opgeleverd. Verschillende techniek- en materiaaltoepassingen beperken de energievraag. De omgeving reageert bijvoorbeeld op de aanwezigheid van mensen in ruimtes. De techniek van Phase Change Materials voor buffering van warmte en koude is toegepast. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de faseverandering van vast naar vloeibaar en andersom om energie op te slaan.

We hebben veel kennis in huis als het gaat om het verduurzamen van de bestaande woningbouw bij renovatieprojecten. We hebben in 2017 een unieke werkwijze ontwikkeld om renovatie te kunnen opstarten. Door middel van een laserscan kunnen we voor de voorbereiding en uitwerking van het renovatieplan in een BIM-3D model aanleveren. We voeren jaarlijks meerdere renovatieprojecten uit volgens de nieuwste standaarden. Zo zijn we in 2017 gestart met de bijzondere renovatie van het internationale agentschap NATO Communications and Information Agency (NCIA) in Den Haag. Het nieuwe gebouw voldoet helemaal aan de huidige eisen op het gebied van duurzaamheid, energiebesparing, arbeidsomstandigheden en informatiebeveiliging.

Eén van de twee opgeleverde gebouwen van het Gemeentehuis Westland in Naaldwijk.

Duurzame installaties

VolkerWessels zet zich in voor het op grote schaal opwekken van duurzame energie. Door het bouwen van all-electric huizen bijvoorbeeld. Steeds vaker komen onze installateurs hierdoor als energieregisseur aan tafel. Hun kennis is bepalend bij het verduurzamen van woningen en utiliteitsgebouwen.

In 2017 zijn onze installatie-ondernemingen met andere grote technisch dienstverleners in de branche een nieuwe samenwerking gestart. Het doel hiervan is het versnellen van de energietransitie. Verschillende energie- en netwerkenbedrijven zijn aangesloten,

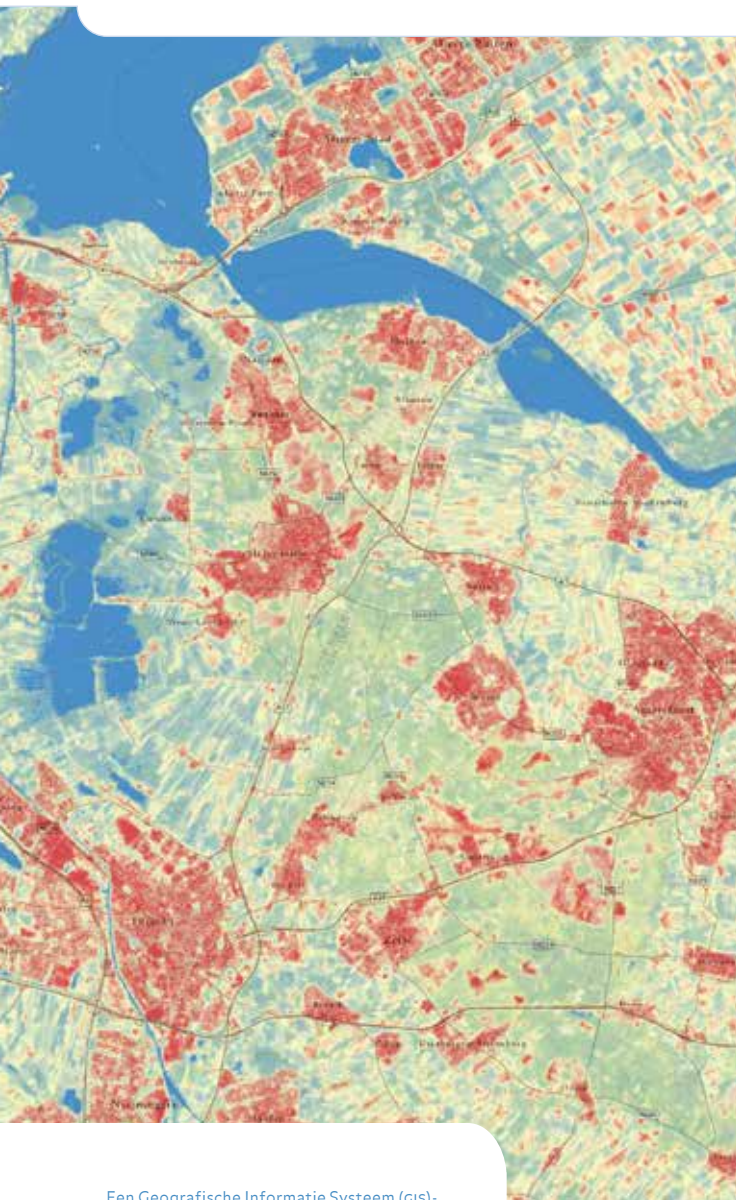
net als het UNETO-VNI, de Nederlandse ondernemersorganisatie voor de installatiebranche en de technische detailhandel. Door het ontwikkelen en toepassen van energiescans wordt energieverbruik van panden gemonitord. Het potentieel voor energiebesparing wordt inzichtelijk, waarna we samen energiebesparende maatregelen nemen. Zo werken we als branche aan het standaard inrichten van de Europese Energie-Efficiency Richtlijn. Dit is een richtlijn die alle grote ondernemingen verplicht om alle energiestromen in kaart te brengen. Dit middel draagt bij aan de doelstelling om het Europese energieverbruik in 2020 te verlagen.

VolkerWessels bouwt aan totaalconcepten waarmee we opdrachtgevers helemaal ontzorgen. Een voorbeeld is de duurzame energie-installatie ONE (Own New Energy) waarvan we de afgelopen jaren enkelen hebben mogen plaatsen. Deze installatie voor warmte, koude en warm tapwater wordt kant-en-klaar gebouwd in de fabriek en binnen een dag geïnstalleerd. Dat laatste is zeer vernieuwend, omdat dat proces voorheen maanden duurde. In 2017 hebben we de grootste installatie tot nu toe geplaatst bij de campus van de Vrije Universiteit in Amsterdam.

De ONE-installatie staat in een andere setting ook in Zevenbergen bij een glastuinbouwbedrijf. Hier gaat de ONE-installatie voor het eerst werken met aardwarmte van lage temperatuur. Door een nieuwe ondiepe boorteknik toe te passen, die door een VolkerWessels onderneming is ontwikkeld, kan er goedkoop lage temperatuur aardwarmte worden gewonnen. Het wordt de grootste warmtepompinstallatie ooit. De plaatsing is in januari 2018.

We werken ook mee aan het ontwerp, de ontwikkeling en de ontsluiting van zonneparken. Daarnaast houdt onze dochteronderneming VolkerWind, bestaande uit een combinatie van drie ondernemingen uit onze Infrastructuur en Energie & Telecom sector, zich bezig met de bouw van windparken op land. In 2017 zijn we gestart met de bouw van windmolens in het gebied Slufterdam. De oude windmolens waren namelijk toe aan vervanging. De zeventien huidige windmolens worden vervangen door veertien moderne molens.

In samenwerking met Allied Waters, TU Delft en het KWR Water Recycle Instituut onderzoeken we verschillende vragen rondom duurzame energieopslag. In het bijzonder werkten we in 2017 aan een EU-gesubsidieerd project waarin het grootschalig bufferen van duurzaam opgewekte energie op gebiedsniveau wordt onderzocht. Hoe kunnen we bijvoorbeeld duurzame energie

Een Geografische Informatie Systeem (GIS)-kaart. Op basis van beschikbare open data kunnen we opdrachtgevers van relevante gebiedsinformatie voorzien. Deze kaart laat bijvoorbeeld hittestress zien.

opslaan met behulp van water? Is het gebruik van waterstof mogelijk of kunnen we warmte opslaan in de bodem? Dit is een cruciale missende schakel in de transitie naar een 100% duurzame energiehuishouding.

Duurzame en slimme infrastructuur

De digitale transformatie in onze sector gaat in een hoog tempo. In onze eigen proeftuin in Eindhoven, Park Strijp S, zijn de nieuwste technologische oplossingen terug te vinden. Van slimme lantaarnpalen tot geluidscamera's en gepersonaliseerde bewegwijzering. Dit soort slimme oplossingen in de infrastructuur hebben een positief effect op de leefomgeving, ook in de vorm van CO₂-reductie.

Met name op het gebied van mobiliteit is zeer veel CO₂-reductie mogelijk. Een goed voorbeeld is de toepassing van slimme verkeerslichten in de regio Schiphol. Hier is het afgelopen jaar een proef gestart waarbij vrachtwagens met verkeerslichten communiceerden, via het 4G-netwerk. Hiermee wordt onnodig afremmen en optrekken van de duizenden vracht-

wagens die hier dagelijks rijden voorkomen. Dit zorgt direct voor minder uitstoot, minder vertraging en meer betrouwbare reistijden. Deze proef hebben we samen met de provincie Noord-Holland en verschillende transportbedrijven uitgevoerd, vanuit het rijksprogramma Beter Benutten.

We leggen flink wat kilometers af om ons werk te kunnen uitvoeren. Van en naar onze kantoor- en projectlocaties, maar soms ook op de projectlocatie zelf. Tegelijkertijd worden ook de wegen en de binnensteden steeds drukker. Transport van en naar binnenstedelijk bouwen kan een stuk efficiënter als we gebruikmaken van een hub aan de rand van de stad. De BouwHub die we in Utrecht hebben gerealiseerd biedt de oplossing.

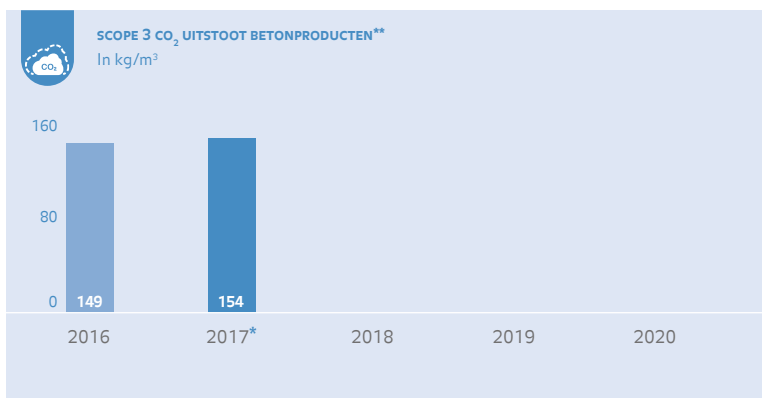
Doordat we samen met TNO en diverse Hogescholen de transportbewegingen meten, kunnen we inzichtelijk maken hoeveel CO₂ we kunnen reduceren door de toepassing van een BouwHub. In 2017 hebben we onze metingen verder uitgebreid. Zo hebben we mobiliteitscans op basis van geografische openbare data gedaan.

“Nieuwe logistieke concepten in de bouw zijn gebaat bij samenwerking tussen bedrijven en overheden. De open en onderzoekende houding van VolkerWessels helpt slimme bouwlogistiek in Utrecht aantoonbaar verder.”

Taco Jansonius
Logistiek makelaar regio Utrecht

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

** Betreft een deel van de activiteiten van Van Hattum & Blankevoort, zie verdere details in 'Over dit Verslag'.

Hiermee kunnen we de ideale route naar de binnenstad bepalen, door drukke fietsroutes, knelpunten en plekken waar veel ongelukken gebeuren zoveel mogelijk te mijden. In de toekomst willen we dit realtime inzichtelijk gaan maken voor onze vrachtwagens.

Daarnaast hebben we in 2017 meer data verzameld over de projecten die gebruik maken van de Hub. Dat geeft meer verdieping op de bestaande inzichten. In de afbouwfase werd zo een besparing gerealiseerd van 70% op het aantal ritten en dus de CO₂-uitstoot van onze leveranciers naar de Hub. Tussen de Hub en de bouwplaats was de besparing zelfs 95%, door slimme bundeling en just-in-time levering van vrachten. Deze resultaten laten zien hoeveel verbetering er mogelijk is met slimme logistiek ten opzichte van de traditionele werkwijze.

In 2017 is de BouwHub die voorheen in Nieuwegein gevestigd was verhuisd naar een andere locatie in Utrecht. We zijn blij dat inmiddels 5 gelijktijdige projecten en 11 verschillende bedrijven de Hub gebruiken. Dit zijn niet alleen VolkerWessels-onder-

nemingen, maar ook collegabedrijven en leveranciers. Deze ontwikkeling juichen we toe, want hoe groter de schaal, hoe groter de mogelijke voordelen van logistieke optimalisatie worden.

Maar we investeren ook in de ontwikkeling van verschillende soorten duurzame asfaltmengsels. Zo hebben we inmiddels veel asfalt mogen aanleggen dat niet alleen geluidreducerend is maar ook een lagere rolweerstand heeft. Door de rolweerstand te verlagen, wordt ook het brandstofverbruik van de voertuigen verminderd met 3%. Hierdoor dragen we bij aan het terugdringen van CO₂-emissies uit verkeer.

Winning en productie van materialen

Een andere manier waarop we emissie in de keten kunnen terugdringen is door het productieproces van grondstoffen te verduurzamen. We richten hier ons met name op twee grondstoffenstromen die we veel gebruiken: beton en asfalt.

De samenstelling van beton heeft veel impact op de uiteindelijke CO₂-uitstoot. Voor beton gebruiken we daarom een mengselcodelijst voor verschillende betonmengsels, waarin naast technische specificaties ook een indicatie van de CO₂-emissie en de milieu-impact gegeven wordt. Dit maakt het makkelijker om te kiezen voor CO₂-arme mengseltypes. De volgende stap is dat we leveranciers uitdagen om betonsamenstellingen aan te bieden met lagere CO₂-emissies en dat we deze duurzame prestatie gaan meewegen in het inkooptraject. Ook het hoogwaardig hergebruiken van beton en het kiezen voor duurzame cementtypen kan bijdragen aan CO₂-reductie in de keten.

We richten ons daarnaast op het reduceren van de uitstoot van asfalt. Dit doen we allereerst door het ontwikkelen van duurzame mengsels. Hergebruik van asfalt zorgt voor CO₂-reductie in de keten. Dit realiseren we onder andere door ons HERA-systeem, waarmee tot

100% hergebruik mogelijk is. Daarnaast hebben we ook innovatieve mengsels die op lagere temperatuur worden geproduceerd én verwerkt, en maken we gebruik van biobased grondstoffen. De productie van asfalt levert een significant aandeel in de uitstoot van emissies. Daarom werken we aan een efficiënter productieproces van asfalt in onze asfaltcentrales en maken we gebruik van duurzame energie zoals groene stroom in ons productieproces. Alle asfaltcentrales zijn sinds midden jaren '90 opgenomen in de MJA (Meer Jaren Afspraak). Binnen de MJA is de doelstelling gesteld om jaarlijks 2% energie-efficiency verbetering te realiseren.

Vorig jaar hebben we voor het eerst een cijfer opgenomen over de uitstoot in de keten (Scope 3) voor betonproductie. In 2016 was dit 149 kg CO₂ per m³. In 2017 is deze indicator voor het eerst onderdeel van de assurance scope. Hierdoor is de datakwaliteit van deze KPI verbeterd. Dit resulteert in een cijfer van 154 kg CO₂ per m³ betonmortel voor 2017. Het cijfer voor 2016 hebben we herberekend, omdat er het afgelopen jaar extra data beschikbaar is gekomen. De nieuwe waarde is 149 kg CO₂ per m³ (oude waarde: 138 kg CO₂ per m³). De stijging in de Scope 3 CO₂-uitstoot ten opzichte van 2016 is te verklaren doordat op een aantal grote projecten een speciaal type betonmortel mengsel werd vereist. Het is nog te vroeg om te spreken van een trendmatige stijging.

Ook voor asfalt werken we al een aantal jaar aan het kwantificeren van emissies in de keten. We gebruiken hierbij de techniek van levenscyclusanalyse (LCA) om deze emissies en andere milieueffecten in kaart te brengen met behulp van de MilieuKostenIndicator-waarde (MKI). Op deze wijze hebben we in 2016 een pilot gedraaid waarin we voor een deel van onze productie-locaties de emissies van het geproduceerde asfalt hebben berekend. Het kost echter veel tijd om de juiste ketenspecifieke gegevens te verzamelen over de grondstoffen die we gebruiken, en deze zijn ook lang niet

altijd goed beschikbaar. Het is daarom nog niet gelukt om voor onze gehele productie betrouwbare cijfers te genereren. Hoewel we ook hier de ambitie hebben om toe te werken naar extern geaudite prestaties, blijkt dit voor nu nog een brug te ver.

In beide gevallen blijkt het zeer uitdagend om de juiste data uit de keten naar boven te halen die nodig is voor een betrouwbare, volledige berekening van deze CO₂-uitstoot. We werken aan het vergroten van het bewustzijn in de keten van de noodzaak van dergelijke

data, onder andere door de diverse convenanten rondom de verduurzaming van de betonketen. Dit dilemma zal de komende jaren bepalend blijven bij hoe succesvol we zijn in het kwantificeren van onze ketenemissies.

Onze eigen CO₂-uitstoot terugdringen

Onze uitstoot, afgezet tegen de omzet, is in de afgelopen jaren altijd gedaald. In 2017 zien we dat de relatieve CO₂-emissies ten opzichte van 2016 met 2% gestegen zijn. Dit ligt nog wel ruim onder onze doelstelling, wat positief is. We zien dat deze stijging bij het segment Energie & Telecom Infrastructuur vandaan komt door een toename van brandstofverbruik op projecten.

Voor het Verenigd Koninkrijk zien we een daling van CO₂-emissies. Dit komt doordat er met name in de bouw- en vastgoed divisie minder werk op de bouwplaatsen is uitgevoerd dan het voorgaande jaar. Met name het brandstofverbruik van materieel is daardoor substantieel afgenomen.

Het terugdringen van onze eigen CO₂-uitstoot begint bij goed inzicht in de emissies, kennis van de reductie-potentie en kennis van effectieve maatregelen.

Besparing door materieelgebruik

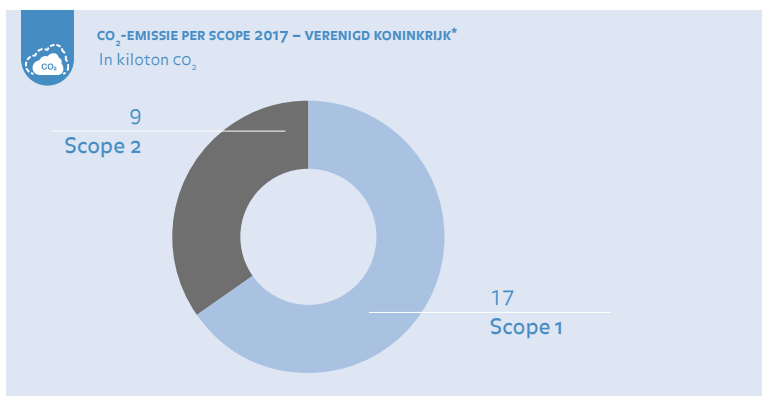
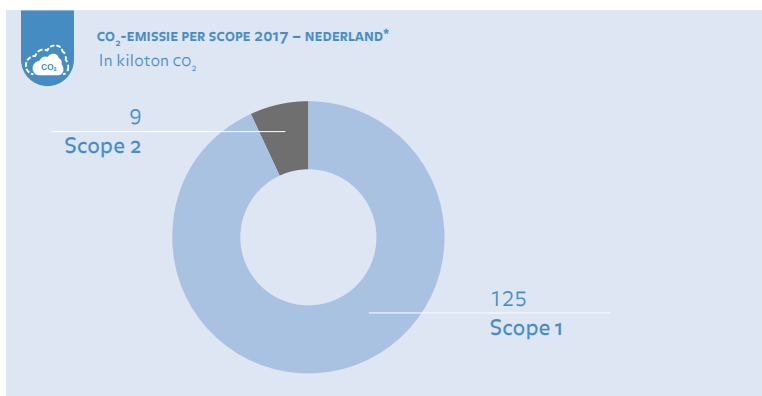
Alle machines en voertuigen die we nodig hebben voor ons werk bepalen mede onze CO₂-voetafdruk. Het verduurzamen van ons materieel is een proces van meerdere jaren, vanwege de cyclus van investeren en vervangen. Onze spoorwegonderneming heeft in 2017 duurzame lasbussen gekocht die voldoen aan de hoogste milieunorm. Deze lasbussen zijn speciaal ontwikkeld en gebruiken we voor oplaswerkzaamheden aan het spoor. Ze hebben een ruimte- en gewichtsbeparende generator die alle energie levert voor de lasmachines en gereedschappen.

“Solar Power to the People, energie van de zon naar de mensen brengen op de juiste tijd en plaats, dat is waar het om gaat in een volledig duurzaam energiesysteem.”

Ad van Wijk
Hoogleraar TU Delft

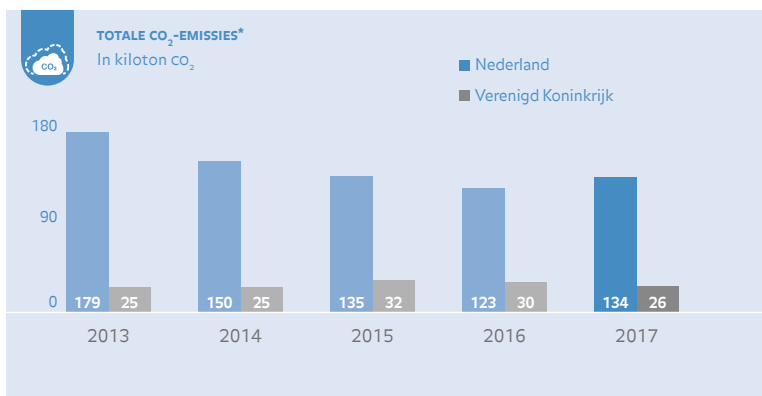
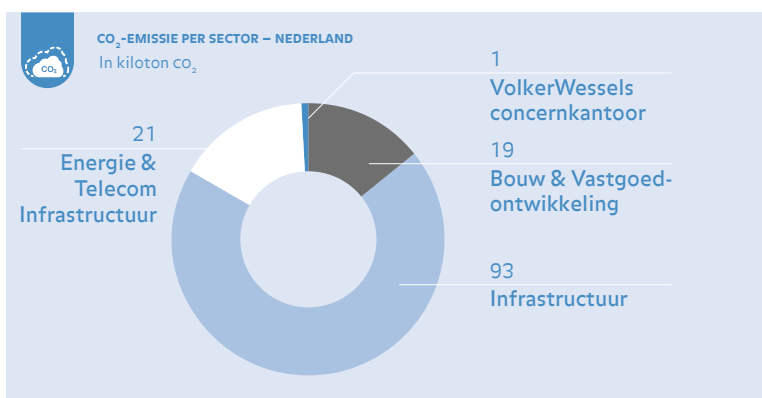

**AAN
HET
WOORD**

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Ook bewustzijn van besparing tijdens werken met materieel is essentieel. Daar liggen namelijk ook nog kansen voor CO₂-reductie. We zijn via een van onze ondernemingen vertegenwoordigd als deelnemer in de Green Deal Het Nieuwe Draaien. Samen met partijen uit de branche wordt er gewerkt aan het meten en monitoren van de uitstoot door voertuigen. Zo krijgen we inzicht in verbruik van groot materieel, zoals graafmachines, tractors en bulldozers. Het doel is om een benchmark voor de branche te ontwikkelen. De verwachting is dat de benchmark er in 2018 is.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Ook denken we mee over effectieve implementatie van de Green Deal in aanbestedingsinstrumenten.

Meten, monitoring en sturing

Ieder kwartaal rapporteren alle ondernemingen over de CO₂-prestaties. We hebben meer prioriteit gegeven aan de centrale sturing op dit thema. Sinds dit jaar is de wijze van rapporteren daarom uitgebreid. Er worden nu aanvullende verklaringen en analyse van de cijfers gerapporteerd. De verantwoordelijkheid voor het verzamelen van cijfers en actief beleid voor reductie ligt bij de ondernemingen zelf. Onze ondernemingen zijn in het bezit van een CO₂-Bewust Certificaat van de CO₂-Prestatieladder, waarmee we door middel van een CO₂-managementsysteem de cyclus van inzicht, monitoring, reductie en verbetering continu doorlopen als organisatie.

Highlights 2017

- Plaatsing grootste duurzame ONE-installatie tot nu toe bij de VU Campus, Amsterdam
- Oplevering eerste nul-op-de-meter appartementencomplex in Limburg
- Bijdrage aan onderzoek naar grootschalig bufferen van duurzaam opgewekte energie op gebiedsniveau met water
- 758 energienotanul-woningen gebouwd
- Externe assurance CO₂-uitstoot in de betonketen (Scope 3)

In 2017 zijn we met alle directies van de ondernemingen binnen de divisie Bouw & Vastgoed in gesprek gegaan over de kansen voor CO₂-reductie. Aanleiding was de evaluatie van het CO₂-Bewust Certificaat. De gesprekken bleken een succes: we ontdekten dat bij vrijwel alle ondernemingen dezelfde soort vragen leven. Het draagvlak voor dit thema werd er ook groter door.

We weten dat de onderlinge kennisdeling tussen de verschillende ondernemingen binnen en tussen de verschillende regio's stukken beter kan. Hier ligt de grootste kans. Als we de kennisdeling over ontwikkelingen, aansprekende en bewezen reductiemaatregelen en contactpersonen anders gaan organiseren, kunnen we grotere stappen maken om effectiever CO₂ te reduceren. Dat geldt niet alleen voor het thema CO₂, maar ook voor andere duurzaamheidsthema's.

Uitdagingen 2017

- Optimaal benutten van invloed die we hebben in de keten zodat CO₂-reductie-potentie wordt waargemaakt
- Beschikbaarheid van ketenspecifieke data over CO₂-uitstoot en milieu-impact van belangrijke grondstoffen zoals asfalt en beton

Acties 2018

- Plaatsing grootste ONE-installatie ooit bij glastuinbouwbedrijf in Zevenbergen
- Voor het eerst benchmark voor brandstofverbruik groot materieel vaststellen binnen de Green Deal Het Nieuwe Draaien
- Verder uitbreiden toepassing BouwHub op bestaande en nieuwe locaties
- Uitbreiden monitoring en assurance CO₂-uitstoot in onze grondstoffenketen (Scope 3)

Natuur en de gebouwde omgeving met elkaar verbinden

De aandacht voor biodiversiteit en natuur is helaas nog veel te vaak een resultaat dat voortkomt uit eisen van wet- en regelgeving. We passen groen steeds vaker toe in onze ontwerpen.

Natuurinclusief bouwen

We moeten onze gebouwde omgeving inrichten met meer aandacht voor water en natuurlijk kapitaal. In onze werkzaamheden komen we altijd in aanraking met de natuur. Of het nu water, bodem, grond is of bossen zijn.

De biodiversiteit van Nederland is op enkele plekken sterk achteruit gegaan. Het bouwen van nieuwe wijken en de uitbreiding van stedelijk gebied van de afgelopen

eeuw was hiervoor niet bevorderlijk. Zo hebben huizen tegenwoordig niet of nauwelijks meer kieren en spleten. Terwijl dit juist voor veel dieren goede broed- of verblijfplekken zijn. Dieren moeten op zoek naar andere plekken, die steeds schaarser worden.

Onze opdrachtgevers zien dit belang ook. Hun vraag naar natuurinclusief bouwen neemt toe. Daarmee wordt bedoeld dat natuur wordt geïntegreerd in de bouw van

Doelstellingen 2020

- Uitrol van interne campagne voor de bevordering van biodiversiteit
- 20 projecten per jaar, waarin we minimaal 2 biodiversiteitsmaatregelen nemen
- 2 inspirerende projecten per jaar

woningen, wijken, maar ook wegen en viaducten. Denk aan het inbouwen van verblijfsplekken en nestplaatsen voor dieren in de gevels van woningen of aan het begroeien van gebouwen met vegetatie.

Die integratie van natuur in gebouwen geldt niet alleen voor nieuwe gebouwen, maar ook voor bestaande of zelfs tijdelijke gebouwen. Zo plaatsten we in 2017 eerst twaalf tijdelijke nestkasten en enkele paarverblijven voor vleermuizen op een projectlocatie voor woningrenovatie. Bij het afronden van deze renovatie zijn permanente kasten in de muren gemetseld.

Water

We ontwikkelen onze kennis op het gebied van water. De vraag naar expertise op het gebied van waterveiligheid, klimaat-adaptieve en biodiversiteit bevorderende maatregelen neemt toe.

In 2017 hebben we samen met Waterschap Vechtstroom, Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden en de gemeente Eindhoven een speciaal ontwikkelde applicatie ingezet in projecten om wateroverlast in

“We kijken ernaar uit om in de samenwerking met VolkerWessels te kunnen vertellen over het omgaan met de **dynamiek in de natuur** en **kansen van nieuwe economieën**, om zo innovatieve verdienmodellen, van zeewier tot algen tot planten, wereldwijd te ontwikkelen.”

Marc van Rijsselberghe:
Bioboer en serieondernemer Salt Farm Foundation

kaart te brengen. Op basis van openbare beschikbare data kunnen we tot de goede maatregelen komen. In het hoofdstuk Grondstoffen beschreven we al de Biomakerij. Deze eerste circulaire waterzuivering wordt gebouwd door middel van een plantenkas. Maar we weten dat het aantal toepassingsmogelijkheden met dit eerste concept veel groter is. Het draait namelijk allemaal enkel om micro-organismen die nodig zijn voor de zuivering van vuil water. We onderzoeken of dit in een wand mogelijk kan worden gemaakt. Dat zou in de toekomst een woning kunnen betekenen waarbij principes van een gesloten waterzuivering kunnen worden toegepast.

66

De vraag naar natuurinclusief bouwen neemt toe

99

Ook onderzoeken we mogelijkheden voor waterberging in de bodem bij regenval. Wanneer dit op grotere schaal mogelijk wordt, wordt zoetwatervoorraad vergroot. Zo kunnen we drinkwatervoorziening voor de toekomst verbeteren. Op het gebied van waterveiligheid van ons land en algehele (drink)watervoorziening ontwikkelen we onze diensten. In 2016 zijn we partner geworden van ALLIED WATERS. We hebben in 2017 meegewerkt aan onderzoek naar nieuwe vormen van (drink)watervoorzieningen. Dit doen we in samenwerking met verschillende kennisinstituten.

FSC-partner

We zijn al enkele jaren convenantpartner van FSC Nederland. De productie van hout moet op een verantwoorde manier plaatsvinden. Door het inkopen en toepassen van FSC-hout uit tropische bossen helpen we FSC bij de bescherming van die bossen en verantwoord bosbeheer.

UITGELICHT

VolkerWessels tekent sponsorcontract met Salt Farm Foundation

In december 2017 hebben VolkerWessels en Salt Farm Foundation een samenwerkingsovereenkomst getekend. VolkerWessels zal de stichting sponsoren in hun onderzoek naar landbouw op zoute grond. Wereldwijd is reeds 1,5 miljard hectare land verzilt, iedere minuut komt daar 3 hectare bij. Op verzilte grond is het moeilijk 'boeren'.

Salt Farm Texel, ook wel Zilt Proefbedrijf genoemd, onderzoekt en ontwikkelt zoute landbouwproductie. Het bedrijf onderzoekt of het mogelijk is om door middel van zouttolerante gewassen voedsel te verbouwen in door zout aangetaste gronden. Het bedrijf springt hiermee in op de groeiende vraag naar voedselvoorraad en de mondiale problematiek van verzilte landbouwgrond. De boerengemeenschappen in verzilte gebieden hebben weinig voedselzekerheid en zijn vaak genoodzaakt te migreren. Als 'boeren' op verzilte grond mogelijk wordt, ontstaat er een serieus alternatief voor de traditionele landbouw in Nederland. De druk op de schaarse vers-watervoorraad wordt minder, door het gebruik van halfbrak water (water met beduidend lager zoutgehalte dan zeewater) voor irrigatie.

De Salt Farm Foundation heeft tot doel om kennis van zilte teelt die wordt vergaard op de wetenschappelijke testlocatie van het Zilt Proefbedrijf, op open-source basis en not-for-profit beschikbaar te stellen aan boeren in verziltende regio's elders in de wereld. VolkerWessels vindt dat de Salt Farm Foundation een onmisbare bijdrage levert aan voedselzekerheid en watermanagement.

Ecologen controleren of boomholtes als verblijfplaats worden gebruikt door vleermuizen. Als dit zo is, dan wordt de boom als beschermd gezien volgens de Wet Natuurbescherming.

Natural Captains

We hebben ons in 2016 aangesloten bij Natural Captains, een initiatief vanuit VNO/NCW en IUCN NL, dat zich inzet voor Natuurlijk Kapitaal. We zijn hierbij betrokken om nieuwe meetmethodes van biodiversiteit te testen. Het Natuurlandpuntensysteem, dat iets zegt over de score van biodiversiteit in een specifiek gebied, bevindt zich nog in de beginfase. Daarom kunnen we de methodes nog niet testen: dit ligt aan de kleinschaligheid van onze projecten. Wanneer dit meetsysteem is ontwikkeld, kunnen we de vervolgstap maken van het doorrekenen van kleine gebieden in een (semi-)stedelijke omgeving.

Monitoring en sturing

Biodiversiteit is een thema dat nog geen centrale plek heeft in onze organisatie. Dit ligt vooral aan de specifieke vakkennis die hiervoor nodig is. Ook hebben we ervoor gekozen om de sturing in 2017 te focussen op de meest materiële thema's.

We werken aan kennisoverdracht en verspreiding binnen onze organisatie. Biodiversiteit wordt een onderdeel van de centrale communicatiecampagne over duurzaamheid, die wordt gelanceerd in het voorjaar van 2018.

66 Bewustwording over kansen biodiversiteit bij onze medewerkers 99

Highlights 2017

- Ontwikkeling applicatie om o.a. water-overlast en hittestress in kaart te brengen
- Onderzoek naar nieuwe vormen van (drink) watervoorzieningen
- Ondertekening sponsorcontract met de Salt Farm Foundation
- Prominente toepassing van natuur in binnenstedelijke projecten zoals Valley (Zuidas) en Nieuw Bergen (Eindhoven)

Uitdagingen 2017

- Bewustwording kansen biodiversiteit en natuur voor bijdragen aan levenskwaliteit
- Inzichtelijk maken mogelijkheden voor hoogstedelijke locaties

Acties 2018

- Kennisoverdracht natuurinclusief bouwen
- Doorontwikkeling Circulaire waterzuivering
- Biodiversiteit uitlichten in de nieuwe interne duurzaamheidscampagne
- Ambassadeurs levenskwaliteit inzetten voor bewustwording, onder andere vanuit Natural Captains
- Ontwikkelen toolbox biodiversiteit

Werk en sociale activiteiten

DUURZAAMHEIDSTHEMA'S

Een prettige werkplek is belangrijk. De open ruimte op dit kantoor stimuleert sociale interactie.

“We willen een **goede werkgever** zijn, zowel voor onze eigen mensen als voor onderaannemers en leveranciers”

Werk en sociale activiteiten

Het belang van zinvol werk en sociale contacten

Werk zorgt, naast het inkomen wat het genereert, voor zingeving, identiteit en mogelijkheden om te socializen. Als grote werkgever hebben we veel invloed op de werkbeleving van onze medewerkers.

Mensen met meer sociale connecties zijn van mening dat ze betere levenskwaliteit hebben, omdat de meeste plezierige activiteiten betrekking hebben op sociale interacties. Onze ambitie is om 'employer of choice' te zijn. We willen een goede werkgever zijn, zowel voor onze eigen mensen als voor onderaannemers en leveranciers. Maar ook voor de mensen waarvoor werk geen vanzelfsprekend gegeven is. Onze organisatie kent een grote verscheidenheid werkzaamheden, waardoor er veel mogelijkheden zijn om deze mensen een werkplek te bieden.

We zien ook kansen om bij te dragen aan het stimuleren van sociale participatie. Als bouwconcern kunnen we een leefomgeving zo inrichten, dat deze sociale inter-

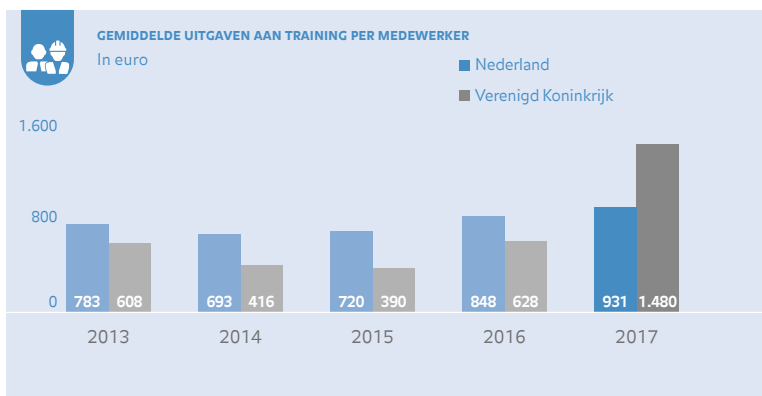
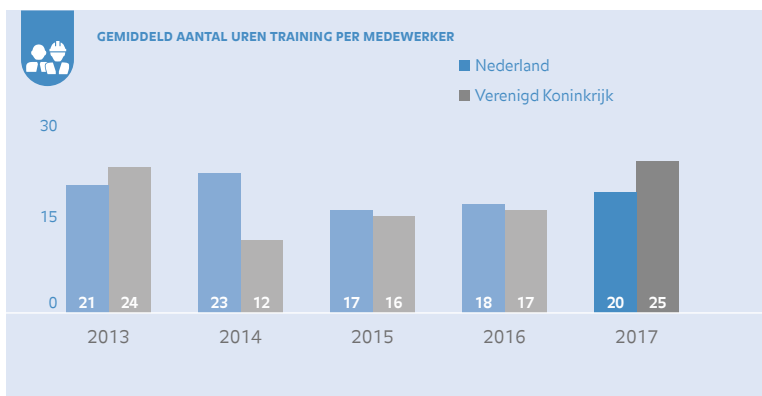
actie stimuleert. Dit doen we bijvoorbeeld op Strijp-S in Eindhoven, door te zorgen voor onbegrensde connectiviteit in de woningen en kantoren. Met onze BouwApp hebben we een platform ontwikkeld om de levenskwaliteit van omwonenden tijdens bouwprojecten te meten, en de omgeving te informeren. Zo vergroten we de betrokkenheid van onze omgeving bij het bouwproces, en stimuleren we omwonenden om actief te participeren en waardevolle input en feedback te leveren.

We helpen mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan volwaardig werk, zoals op deze foto Justin Smit, van de zorgorganisatie Baalderborg.

De kracht van 'samen werken'

Onze medewerkers vormen de basis van onze organisatie. Met de beste mensen zijn we in staat om het verschil te maken. In een tijd waarin de markten snel veranderen en waarin de wereld steeds complexer wordt, is dit erg belangrijk.

Succesvol blijven

Om succesvol te zijn en blijven, moeten we inspelen op deze veranderende wereld, ons continu blijven verbeteren en op een andere manier gaan werken. Dit vraagt om een andere mindset dan die van de traditionele aannemer. We streven daarom naar een organisatie waar innovaties centraal staan, waar fouten gemaakt kunnen worden en waar de ruimte bestaat om van die fouten te leren. Het is essentieel dat we onze klanten, leveranciers en partners goed kennen. Alles draait om 'samen werken'. Om dit waar te maken richting de markt is onze ambitie om:

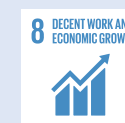
- de rol van voorkeurswerkgever te hebben: dit willen we zijn en blijven voor onze huidige en toekomstige medewerkers;
- gemotiveerde, wendbare en goed opgeleide medewerkers te binden aan onze organisatie;
- een cultuur te verstevigen die past bij onze mindset;
- collega's te stimuleren op te staan voor elkaar en om leiderschap te tonen.

Verantwoordelijkheden

Omdat we in vele verschillende markten actief zijn, hebben onze ondernemingen de meeste kennis van hun eigen markt, klanten en werknemers. Daarom laten we het aan onze ondernemingen over om uit te werken hoe we deze stakeholders het best kunnen bedienen.

Doelstellingen 2020:

- Inzetten op interne opvolging
- Investeren in duurzame inzetbaarheid
- Certificering op niveau 3 van de Prestatieladder Socialer Ondernemen
- Voorlichting om gelijke kansen te stimuleren

Op concernniveau zorgt de afdeling HRM voor het invullen van de randvoorwaarden en het ontwikkelen van de strategische visie, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van opleidingen.

Voorkeurswerkgever zijn en blijven

Vanwege het personeelstekort in onze sector is het vinden van goede professionals een uitdaging. In 2018 gaan we ons nog meer richten op arbeidsmarktcommunicatie. Dit gaan we onder meer doen door gericht te

Met de beste mensen zijn we in staat om het verschil te maken

zoeken naar BIM- en GIS-kandidaten op concernniveau. Door op deze manier onze krachten te bundelen, vergroten we de kansen van onze ondernemingen. We werken ook aan onze zichtbaarheid op sociale media.

We gaan daarnaast actiever samenwerken met onderwijsinstellingen. Denk aan lagere en middelbare scholen, instellingen voor middelbaar beroepsonderwijs

en hoger beroepsonderwijs, universiteiten en studieverenigingen. We willen op deze manier potentiële medewerkers enthousiast maken voor een baan in de techniek. We laten hen zo kennismaken met VolkerWessels als mogelijke werkgever.

We vinden diversiteit en verschillende culturele achtergronden in onze organisatie belangrijk. Diversiteit vatten we op in de breedste zin van het woord. Dus: geslacht, leeftijd, opleiding, achtergrond, vaardigheden, waarden, normen en overtuigingen. We geloven in de kracht van complementaire teams die elkaar aanvullen en elkaar beter maken.

De VolkerWessels Academy

VolkerWessels heeft een eigen opleidingsinstituut: de VolkerWessels Academy. Het biedt modulaire trainingsprogramma's aan en richt zich op leren over VolkerWessels, projectmanagement en leiderschap. We hebben deze trainingsprogramma's zelf ontwikkeld. De trainingen worden gegeven door eigen VolkerWessels-docenten. Dit geeft ons voorsprong op andere partijen in de markt, omdat onze medewerkers zo beschikken over de nieuwste inzichten uit de markt. Hierdoor blijven onze mensen wendbaar en in staat om zich bewust bezig te houden met veranderingen en het voortdurend verbeteren van de organisatie. Een voorbeeld daarvan is Goed in Gesprek, een training die we sinds 2015 aanbieden waarin we coaching geven voor het voeren van het goede gesprek. Dat is een succes gebleken. In 2017 hebben we hier een vervolg aan gegeven.

De VolkerWessels Academy richt zich op de continue veranderingen in de markt. In 2017 namen al onze medewerkers van de divisie Bouw & Vastgoed deel aan een BIM-cursus. Ze leerden over de BIM-filosofie en -werkwijze. De vier extra trainingen op het gebied van houding, gedrag en vaardigheden zijn uitgesteld. In 2018 beginnen we met een cursus Contract

"Geja reïntegreert kandidaten en ik begeleid ze op de werkvloer samen met een leidinggevende van VolkerWessels. We werken nauw samen om de SROI-verplichting succesvol te laten verlopen."

Jeffrey Timmer
Projectcoördinator bij Geja Werkprojecten

Management 2.0. We willen namelijk koploper worden als het gaat om contractvormen. Hiervoor hebben we de beste contractmanagers in ons bedrijf nodig.

We hebben een visie op wat leiderschap is en we geloven dat onze leiders en hun teams bepalend zijn voor ons succes. We begeleiden, coachen en trainen onze managers en leidinggevendenden volgens deze visie. We trainen onze mensen bewust in-company. In 2018 start er een nieuwe leiderschapstraining voor beginnende leidinggevendenden.

Cultuur

Verandering van cultuur is nodig maar uitdagend. We zijn een bedrijf dat meer dan 160 jaar bestaat. Enerzijds hebben we 120 onafhankelijke ondernemingen, anderzijds een diepgewortelde organisatiecultuur. Maar we zijn ons er van bewust dat de wereld verandert en dat we moeten mee veranderen.

We vinden het belangrijk dat onze medewerkers zich gedragen volgens onze kernwaarden: integriteit, veiligheid en duurzaamheid. Daarom hebben we voor de periode van 2017 tot 2020 de nadruk gelegd op verschillende interne bewustwordingsprogramma's. We steken veel tijd en moeite in verschillende communicatiecampagnes, workshops en inspiratiesessies om onze medewerkers bewust te maken van onze drie kernwaarden. Ook passen we het Samen Slimmer Bouwen programma toe, gericht op continue procesverbetering die voortkomt uit ideeën van mensen uit alle delen van de organisatie.

We volgen dit in 2018 op met een nieuw ontwikkelde introductiecursus voor al onze medewerkers. In deze introductiecursus leren alle medewerkers met behulp van interactieve methoden over onze kernwaarden, onze geschiedenis en onze omgangsvormen.

Nieuw gezond hoofdkantoor ING

In 2017 is de bouw gestart van het nieuwe hoofdkantoor van ING in Amsterdam Zuid-Oost. Gezamenlijk werken ING en VolkerWessels continu aan innovaties, zodat ING klaar is voor de toekomst en de steeds veranderende wereld. Het bestaande hoofdkantoor hebben we ingekocht en gaan we herontwikkelen. Zo wordt leegstand van het oude pand voorkomen.

Met het nieuwe hoofdgebouw streeft ING naar bewustzijn op het gebied van duurzaamheid voor de gebruikers van het pand. Het BREEAM-NL Excellent certificaat was het uitgangspunt. Het ambitieniveau is door intensieve samenwerking geüpgraded tot het hoogst haalbare niveau van Outstanding. Op dit niveau zetten we maximaal in op het welbevinden van de gebruiker. In dit bijzondere ontwerp staat de mens dus centraal. ING richt zich daarbij niet alleen op haar eigen mensen. Ook omwonenden en passanten zijn welkom in het Paviljoen (zie afbeelding) voor een kop koffie of gezonde lunch.

Het slimme ontwerp draagt bij aan verantwoord duurzaam ondernemen van ING en stimuleert tegelijkertijd tot het duurzaam gebruik ervan. Het nieuwe hoofdkantoor wordt een 'gezond' gebouw met veel daglicht, ruimtelijkheid, contact met buiten én een goed thermisch comfort. Ook zijn er korte looplijnen. De centrale atria en daarin geplaatste platforms stimuleren spontane ontmoeting in het sociale hart van het gebouw.

Het ontwerp richt zich op een viertal aspecten:

- een paviljoen voor iedereen;
- de beperking van de energievraag tot de werkelijke behoefte;
- circulair bouwen met verstandig en efficiënt (her) gebruik van beton van het oude hoofdkantoor;
- maximale inzet technologie en innovaties die bijdragen aan comfort en toekomstbestendigheid.

Leiderschap

Het succes van ons bedrijf is voor een groot deel afhankelijk van het gedrag, de waarden en overtuigingen van onze leiders en managers. Daarom is er in 2017 een leiderschapsprogramma, Samen Sterker, gestart voor onze Top 200 managers.

We hebben hiervoor een leiderschapsprofiel opgesteld. Een van de belangrijkste eigenschappen is een sterk ontwikkeld gevoel voor ondernemerschap. Een tweede eigenschap is oprechte aandacht voor mensen. Beide zijn nodig om voeling te houden voor wat er leeft in de markt. Onze managers en leiders richten zich op de groei en ontwikkeling van hun team en afdelingen.

66 We trainen onze mensen bewust in-company 99

Voor onze toekomstige leidinggevenden en talentvolle leiders bieden we vervolgens een training leidinggeven en de Management Ontwikkel Leergang aan. Op deze manier zijn we in alle lagen van de organisatie bezig met leiderschapsontwikkeling.

Bijdragen aan sociaal ondernemerschap

Werk en sociale participatie zijn belangrijke aspecten die invloed hebben op de levenskwaliteit van mensen. Maar niet voor iedereen is werk een vanzelfsprekend gegeven. VolkerWessels wil mensen die op de arbeidsmarkt achterblijven een kans geven. Dit zijn bijvoorbeeld mensen in de ziektewet, mensen met een lichamelijke of geestelijke handicap of mensen die al een tijd een uitkering ontvangen.

Het thema Social Return krijgt de afgelopen jaren steeds meer aandacht in onze samenleving. Dat zien we ook terug in de vraag van de overheid en van onze klanten. Bij onze ondernemingen gebeurt al een hoop op dit gebied. We willen de rol van sociaal ondernemer graag laten zien en daar verder in groeien.

We vinden het belangrijk dat de match tussen een project of bedrijf en de persoon zo goed mogelijk is. Onze organisatie heeft veel soorten werk, waardoor er veel mogelijkheden zijn om deze mensen een prettige werkplek te bieden. Zowel in onze bedrijven als in onze projecten. Onze ambitie is hoog. Ons doel is om mensen zodanig op te leiden en aan werkervaring te helpen zodat zij niet meer terugvallen in een uitkeringssituatie. Daarmee vergroten we structureel hun arbeidsparticipatie.

een arbeidsbeperking heeft en daarom een uitkering ontvangt.) Gaandeweg merkte deze man dat het werk in deze sector hem erg aansprak. Het ging hem ook goed af. Hij start daarom in het voorjaar van 2018 met een BBL-opleiding voor Vakman Grond-, Weg, en Waterbouw (GWW).

Bij de aanleg van de Rotterdamsebaan in Den Haag zetten we, in samenwerking met GEJA en het WerkgeverServicepunt, 12 statushouders en vluchtelingen met een verblijfsstatus in. Zij krijgen scholing en stage en worden zo goed voorbereid op de toetreding tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Een deel van deze mensen stroomt succesvol door naar het project, en de overige mensen hebben een grote stap gezet in het verkleinen van hun afstand tot de arbeidsmarkt.

Het maatschappelijke effect van dergelijke programma's is groot. Naast het feit dat we de deelnemende kandidaten een stap verder helpen, wat voor hen veel betekent, zorgt het ook voor onze maatschappij als geheel voor positieve effecten. Studies hebben aangetoond dat mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die onder de participatiewet vallen en die weer aan het werk kunnen een positieve bijdrage van gemiddeld

€35.000 per FTE vertegenwoordigen volgens de Bouwblokkenmethode. In het voorbeeld van de proeftuin bij de Rotterdamsebaan betekent dit dus een maatschappelijke waarde van €420.000 voor 12 FTE, die wordt gerealiseerd.

Projectoverstijgende aanpak

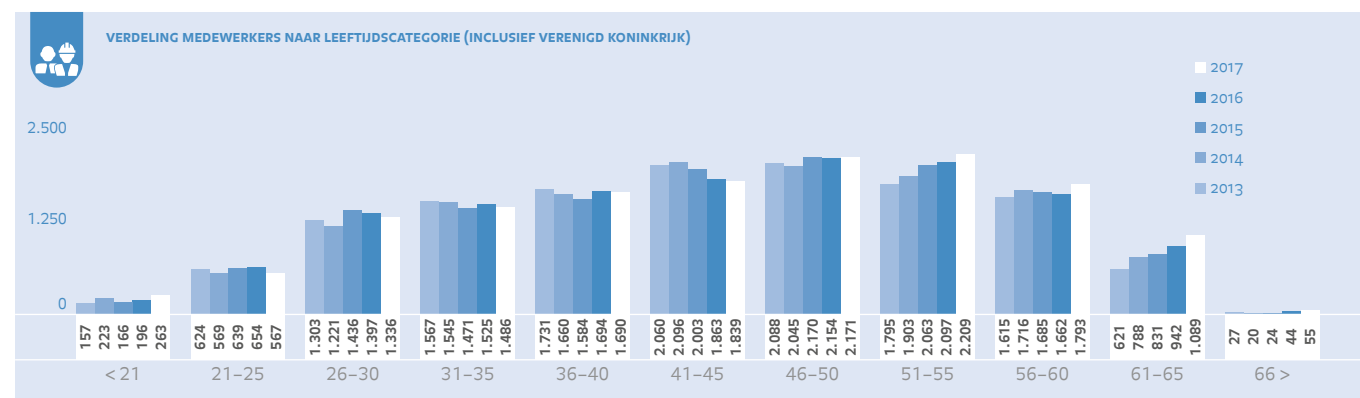
We kunnen met ons regio- en projectoverstijgend inzicht opdrachtgevers helpen bij een passende uitvraag. Sinds 2016 hebben we een centraal VolkerWessels Social Return loket dat alle informatie rondom sociaal ondernemerschap bundelt.

Het Loket heeft het afgelopen jaar al veel ondersteuning geboden bij de invulling van social return, onder andere door advies en hulp bij de eisen in tenders en projecten in uitvoering. Het Loket adviseerde over de invulling in tender- en uitvoeringsfases en voerde gesprekken met opdrachtgevers. We werken aan instrumenten om onze ondernemingen zo goed mogelijk te faciliteren. We zijn bijvoorbeeld gestart met een quick scan aanpak voor de social return-vraag in de aanbesteding. Deze gaan we in 2018 afmaken.

Verandering van cultuur is nodig maar uitdagend

Bij een van onze ondernemingen wordt bijvoorbeeld in samenwerking met zorgorganisatie de Baalderborg Groep mensen met een verstandelijke beperking ingezet in de kantine en voor schoonmaakdiensten in het kantoor. Dit is een succes gebleken, niet alleen voor de kandidaten, die zich gewaardeerd voelen als volwaardige collega's, maar ook voor de medewerkers die in het gebouw werken, die zeer positief zijn over hun kantinepersoneel.

Een mooi succes was er dit jaar te melden bij een van onze ondernemingen in het segment infrastructuur. Een Wajonger ging onder goede begeleiding op twee projecten aan het werk in de functie van bouwplaats-helper (een Wajonger is iemand die sinds jonge leeftijd

“Daadwerkelijk sociaal ondernemen kent **alleen langetermijnwinnaars**: de samenleving waarin we werken, de mensen die een hoopvolle kans verdienen en een inspirerend toekomstperspectief voor ons concern.”

Annette Pasveer
De Bonth van Hulten

Prestatieladder Sociaal Ondernemen

We tonen onze prestaties aan door middel van een PSO-score. Deze Prestatieladder Sociaal Ondernemen wordt landelijk gebruikt als keurmerk voor sociaal ondernemerschap. De methodiek van de PSO-treden erkent verschillende stadia van sociaal ondernemen en stimuleert de ontwikkeling daarvan: van de intentie om socialer te ondernemen tot niveau van koploper. Organisaties die op de hoogste trede 3 van de PSO staan, behoren wat betreft de omvang van de werkgelegenheid die ze bieden voor de doelgroepen tot de koplopers.

Onze ambitie is groot: onze doelstelling is trede 3 van de PSO-ladder voor 2020. Dat is de hoogste trede met 3,7% inzet van Social Return. In 2017 hebben we een PSO-score van 2,3% gehaald. Met deze score presteren we bovengemiddeld ten opzichte van een gemiddeld bedrijf in 2017. Dat stemt ons tevreden. We zijn goed op weg naar onze doelstelling om in 2020 koploper te zijn en de hoogste trede te behalen.

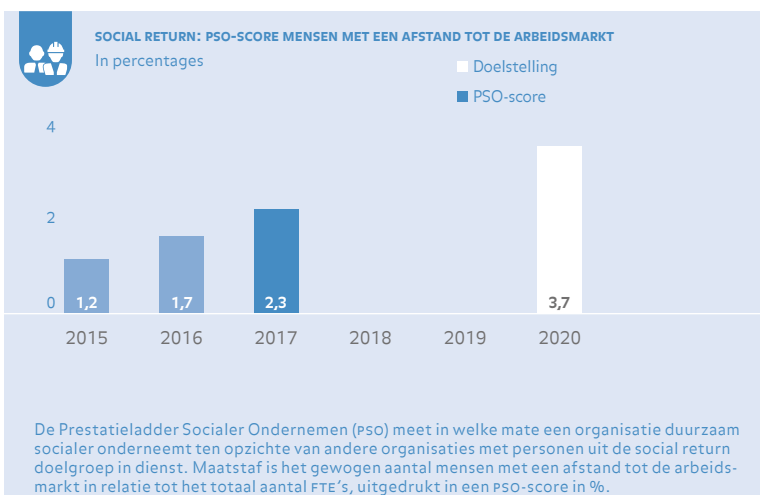
In 2017 hebben twee ondernemingen een nieuwe trede behaald op de PSO-ladder. Een van onze bedrijven binnen het segment Bouw & Vastgoedontwikkeling heeft het hoogste niveau, trede 3 behaald. Een onderneming in het segment infrastructuur heeft een certificering voor trede 2 behaald.

Bekendheid geven aan het thema

Tijdens het congres Building Holland hebben we onze ambitie en rol als sociaal ondernemer uitgedragen. Op het congres is er veel aandacht voor techniek, innovatie en duurzaamheid. Als bouwconcern hebben we hier laten zien dat het sociale thema in onze sector prioriteit moet krijgen. We hebben branchegenoten hiermee hopelijk geïnspireerd om dit thema hoger op de agenda te zetten.

Het organiseren van social return kunnen we niet alleen. We moeten zoveel mogelijk uitvoerende partijen leren kennen die ons kunnen helpen met het werven en de begeleiden van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. We hebben ons het afgelopen jaar veel bezig gehouden met kennismakingen met nieuwe partners. We zijn kritisch voordat we een structurele samenwerking aangaan. Een gedeelde visie op het gemeenschappelijke doel is voor ons een voorwaarde: mensen structureel passend werk bieden en hen niet laten teruggaan in een uitkeringssituatie.

Een mooi voorbeeld van een nieuwe samenwerkingsovereenkomst die in 2017 is ontstaan, is de Social Impact Factory. Bij dit platform kunnen we als VolkerWessels terecht voor 'sociale inkoop', wat ons helpt bij de invulling van uitstaande verplichtingen. 'Sociaal inkopen' betekent dat producten en diensten bij organisaties worden afgenomen die ondernemen met een 'maatschappelijke missie'. Bijvoorbeeld door uitsluitend met voortijdige schoolverlaters te werken.

We hebben ook werk gemaakt van de interne bekendheid van het centrale Loket. Medewerkers weten de weg naar het loket steeds beter te vinden. We hebben gewerkt aan communicatiemiddelen die binnen de organisatie bij de juiste mensen vindbaar zijn. We hebben onder meer het volgende gedaan:

- Een website met communicatiemateriaal ingericht in de interne communicatieomgeving
- Een promotiefilm over het Loket gemaakt
- Presentaties en workshops aan tendermanagers gegeven

In 2018 gaan we de communicatie verder uitrollen. Het delen van best practices zal daarbij centraal staan.

Centrale monitoring werpt zijn vruchten af

In 2017 zijn we begonnen met het centraal verzamelen van social return gegevens op kwartaalbasis. Dat heeft ons waardevolle inzichten opgeleverd. We weten in welke regio de vraag naar het inbrengen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt het grootst is. Dat helpt ons om in die regio's gericht aan de slag te gaan met het zoeken naar mogelijkheden voor passend werk. Op deze manier wordt de inzet van mensen in ons bedrijf minder ad hoc en meer gestructureerd. Daarnaast merken we ook dat het bewustzijn bij onze medewerkers voor dit thema hierdoor is toegenomen.

Het op orde krijgen van de dataverzameling is een grote opgave. We hebben het afgelopen jaar veel aandacht besteed aan de inrichting van dit rapportageproces. We zijn nog niet zover dat we kunnen sturen op basis van de cijfers. Dat is wel een doelstelling voor de nabije toekomst.

Highlights 2017

- Alle medewerkers uit het segment Bouw en Vastgoedontwikkeling namen deel aan BIM-cursus
- Start leiderschapsprogramma voor Top 200 managers
- Twee van onze ondernemingen behalen nieuwe ISO certificaten, 1 op de hoogste trede 3 en 1 op trede 3
- Succesvolle start omscholingsprogramma statushouders Rotterdamsebaan

Uitdagingen 2017

- Concernbrede bewustwording van kansen die social return onze projecten biedt
- Aantrekken en behouden (technische) talenten

Acties 2018

- Focus op arbeidsmarktcommunicatie
- Start nieuwe Leiderschapstraining voor beginnende leidinggevenden en managers
- Ontwikkeling Quick scan 'Social Return in aanbestedingen'
- Meerdere interne kennisdelingssessies met projectorganisatie om best practices op het gebied van Social Return te delen

UITGEELICHT

Elektrificatie van Noorse bouwplaats levert veel CO₂-besparing op

Nieuw materieel kan een zeer positieve invloed hebben op de CO₂-uitstoot op de bouwplaats. VolkerWessels investeerde in volledig elektrische boorapparatuur voor het aanleggen van kabels en leidingen, in plaats van boren met aardolie. Dit elektrisch boormaterieel is in Mongstad, in Noorwegen, ingezet bij het boren in extreem harde ondergrond op een project met een lange looptijd. Er is tot bijna 70% brandstofverbruik gereduceerd op dit project, wat een reductie van 4.344 ton CO₂ betekent.

Bij voorbereiding en uitvoering een goede buur

Bij de ontwikkeling van een nieuwe wijk of herontwikkeling van een bestaande wijk kijken we goed naar de directe projectomgeving. Wat zijn de plannen, de wensen en de eisen? Maar ook: wat vertellen openbare data ons?

Luisterend oor

Omdat er zo veel belangen spelen in de sterk verstedelijkte gebieden van Nederland, is het realiseren van plannen een flinke opgave. Een belangrijke stem is die van de omwonenden, oftewel de mensen achter de projecten. De aandacht van opdrachtgevers en de overheid gaat steeds vaker uit naar de betrokkenheid van omwonenden, tijdens zowel het ontwikkelproces als de bouwfase. Dit vinden we terecht: we bouwen tenslotte aan hún leefomgeving.

We vinden het nodig dat de bouwsector een goed luisterend oor heeft voor de mensen. We proberen de buurtbewoners steeds vaker tijdens en na de bouw invloed te geven op de inrichting van hun leefomgeving. Dit werkt positief op het gevoel van zingeving in hun leven.

Daar komt bij: maatregelen die gedragen worden door de mensen in de omgeving kunnen ons ook helpen tijdens de uitvoering van onze werkzaamheden. Omwonenden kunnen bijvoorbeeld goede ideeën hebben om hinder te verminderen.

Een belangrijke voorwaarde is betrouwbare communicatie met de buurtbewoners. Communicatie is niet langer enkel een middel om de omgeving te informeren. Bij de herinrichting van een straat in Dordrecht hebben we speciaal voor dit project een omgevingsapp ontwikkeld om te communiceren met buurtbewoners. Zij werden zo real-time op de hoogte gehouden van de planning en mogelijke hinder.

We hebben het afgelopen jaar gewerkt aan één uniforme applicatie voor contact met de omgeving tijdens de bouw. Deze BouwApp is inmiddels gereed en zal binnen de hele organisatie worden uitgerold als standaard communicatiemiddel. Er kan toegang worden

Doelstellingen 2020:

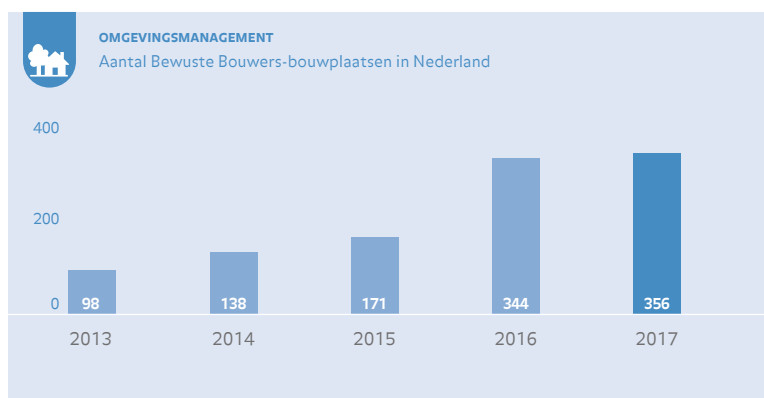
- 100% van de projecten voldoet aan richtlijnen Bewuste Bouwers
- Minimaal 150 projecten per jaar aanmelden bij Bewuste Bouwers
- 15 projecten waarin 2 maatregelen vanuit de richtlijn duurzame bouwplaats genomen worden
- 15 projecten waarin 2 maatregelen genomen worden uit de Menukaart Bouwlogistiek

verleend aan opdrachtgevers en uitvoerders maar ook aan omwonenden en toekomstige bewoners.

We kunnen op deze manier de tevredenheid van de buurt meten. Dit helpt ons ook om transparant naar de opdrachtgever te zijn. Bovendien gebruiken we de informatie voor het verbeteren van ons werk.

De rol van onze uitvoerders op het gebied van omgevingsmanagement groeit. Zij staan in direct contact met de buurt. Een voorbeeld van geslaagde projectcommunicatie is de verbouwing van het kantoor van het Waterschap Limburg. De uitvoerder heeft op een persoonlijke toon informatie over de bouw, de bouwplaats en de hinder verspreid naar alle burens betrokkenen. De bouwplanning werkten we uit in een eenvoudige visual, die heel positief werd ontvangen. Dit project werd hiermee een Best Practice van Bewuste Bouwers, een stichting die initiatiefnemer is van het certificaat dat bouwplaatsen beoordeelt op veiligheid, duurzaamheid en omgevingsmanagement. De visual bleek een simpel, maar effectief instrument.

Tussen Apeldoorn en Deventer hebben we het afgelopen jaar gewerkt aan een fietsroute die in een complexe omgeving ligt. Aan de route grenzen twee basisscholen, een winkelcentrum en een woonwijk. De uitvoerders van dit project hebben samen met de gemeente de scholen bezocht om de kinderen te betrekken bij de uitvoering. De kinderen kregen les over de productie van asfalt en de werkzaamheden die komen kijken bij het aanleggen van een weg.

Reële verbeelding door virtual reality

Een manier om het toekomstige gezicht van de omgeving in beeld te brengen is virtual reality (VR). Dankzij de nieuwste VR-technieken kunnen we kantoren, huizen, wegen of andere objecten als levensecht laten ervaren. Dit brengt onze ontwerpen tot een realistische verbeelding.

stige dam die in de rivier komt te liggen, konden we virtueel laten zien.

Big data

Door inzet van openbare databronnen kunnen we omgevingsfactoren van nagenoeg alle locaties eenvoudig inzichtelijk maken. Het beleid van de overheid heeft ervoor gezorgd dat op landelijk, provinciaal en lokaal niveau steeds meer data openbaar beschikbaar zijn gesteld. Daar maken we gebruik van, zodat we nog beter met opdrachtgevers kunnen meedenken over oplossingen. Denk bijvoorbeeld aan het inzichtelijk maken van locaties met veel hittestress in een wijk. We brengen de huidige en nieuwe situatie in kaart en kunnen vrijwel direct inzicht geven in de maatschappelijke effecten.

In 2017 hebben we de kennis over geografische data gebundeld in onze organisatie. We hebben een Geoportaal ingericht. Dat bestaat uit dataspecialisten uit al onze infrastructuur-ondernemingen. Dit biedt kansen voor het beter benutten van data. We gebruiken bijvoorbeeld interactieve geografische kaarten (GIS) om te komen tot omgevingsanalyses en goede klimaat-adaptieve maatregelen voor dijkversterkingsprojecten.

Effecten van slimme logistiek op de omgeving

We weten dat optimale logistiek positieve effecten heeft voor de omgeving. Slimme logistiek verhoogt namelijk de efficiëntie van ons bouwproces. Dit zorgt niet alleen voor minder uitstoot door minder verkeer. Ook de overlast voor de omgeving is minder. Met name in de binnenstad is dit een steeds belangrijker vereiste.

We doen al enkele jaren onderzoek naar de maatschappelijke effecten van slimme logistiek. Alle positieve effecten van slimme logistiek motiveren ons om door te gaan met onderzoek. Ons doel is het ontwikkelen van een logistieke menukaart waarmee je op elke wille-

keurige bouwplaats de logistiek optimaal kunt inrichten.

In 2017 hebben we het onderzoek uitgebreid door het gebruik van geografische en andere beschikbare open data. Hiermee kunnen we veiligheid voor de omgeving verhogen, door buiten drukke knooppunten of drukke momenten om ons transport te organiseren. Daarnaast worden wachttijden van vrachtwagens in de binnenstad, met bijbehorende geluidsoverlast en verkeersopstopping, tot het minimale teruggebracht. In totaal hebben we afgelopen jaar bijna 3 kwartier tijdswinst van leverancier tot bouwplaats gemeten bij de projecten die de BouwHub gebruiken.

Onze eigen dag over omgevingsmanagement

Omgevingsmanagement is een echt expertgebied, dat zich sterk blijft ontwikkelen. Dat blijkt wel uit de bovenstaande nieuwste technologische ontwikkelingen en toepassingen. Daarom organiseren we jaarlijks een eigen omgevingsmanagementdag. Op 16 mei vond de tweede editie plaats. Deze dag is er voor alle omgevingsmanagers uit de segmenten Bouw & Vastgoedontwikkeling en Infrastructuur.

Door BouwHub 3 kwartier tijdswinst en minder hinder voor de binnenstad

Een gebruikelijke manier om een voorstelling te maken van een toekomstig huis is door het inrichten van een modelwoning. Tijdens een informatieavond voor het nieuw te bouwen recreatiepark Parck Kaatsheuvel, hebben we in plaats van een modelwoning virtual reality ingezet. Met een digitale maquette en een VR-bril konden potentiële kopers zowel de ligging van het park bekijken als een kijkje nemen in de virtuele badkamer. We willen de VR-middelen in de toekomst nog meer gaan gebruiken om omwonenden goed bij het proces te betrekken. Bijvoorbeeld bij instemming op het ontwerp door bewoners. Maar ook voor opdrachtgevers. Zo hebben we voor Waterschap Limburg al een 3D-model gemaakt uit drone-metingen. De toekom-

Vijf pijlers Gedragscode Bewuste Bouwers

1. Omgeving	Bewuste Bouwers beperken hinder en hinderbeleving voor de omgeving
2. Veilig	Bewuste Bouwers werken veilig voor omwonenden, voorbijgangers en bezoekers
3. Vakmensen	Bewuste Bouwers hebben aandacht voor de ontwikkeling, gezondheid, welzijn en veiligheid van hun vakmensen
4. Milieu	Bewuste Bouwers werken milieubewust
5. Verzorgd	Bewuste Bouwers werken netjes

VolkerWessels investeert in de herontwikkeling van De Pier van Scheveningen die sinds 2015 heropend is.

In 2017 hebben we gewerkt aan een intern online platform Omgevingsmanagement. Het platform verbindt omgevingsmanagers met elkaar. Het platform is gereed en wordt in 2018 in onze eigen organisatie gelanceerd. We leggen de werkwijze dan uit aan onze ondernemingen.

Bewuste Bouwers

Bewuste Bouwers zet zich in voor goed omgevingsmanagement tijdens bouwwerkzaamheden. Deze organisatie richt zich op het verder professionaliseren van de veiligheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen op en rondom de bouwplaats. Een bouwplaats is tenslotte een onderdeel van onze samenleving, weliswaar tijdelijk. Bewuste Bouwers benoemt vijf pijlers in hun gedragscode. We staan hier als organisatie volledig achter. Het uitgangspunt moet zijn dat we samen zorgen dat we altijd een goede en betrouwbare buur zijn.

In 2017 zijn er 356 aangemelde bouwplaatsen. Dit is een kleine toename ten opzichte van 2016. Hiermee voldoen we voor de derde rij op jaar aan de minimale doelstelling

op 150 projecten aangemeld te hebben. In het Verenigd Koninkrijk melden we bouwplaatsen aan bij de Engelse zusterorganisatie van Bewuste Bouwers, Considerate Constructors Scheme. In 2017 werden er 24 bouwplaatsen aangemeld.

Monitoring en sturing

Sinds vorig jaar vragen we de ondernemingen om te rapporteren door middel van kwalitatieve beschrijvingen van het gevoerde beleid. We hebben bewust gekozen om dit niet verder kwantitatief te meten. Het is, vanwege de wijd uiteenlopende activiteiten binnen onze organisatie, lastig in KPI's uit te drukken. Deze vorm van rapporteren vertelt meer over de daadwerkelijke effecten en de mate van tevredenheid van opdrachtgevers en de omgeving.

Highlights 2017

- 380 bouwplaatsen Bewuste Bouwers en Considerate Constructors Scheme
- Oprichting Geoportaal Infrastructuur bedrijven
- Ontwikkeling BouwApp

Uitdagingen 2017

- Steeds meer binnenstedelijke projecten waar we de omgeving zeer dicht naderen
- Meten van impact op en tevredenheid van de omgeving

Acties 2018

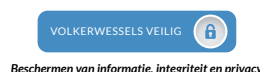
- Uitrol en lancering online intern platform Omgevingsmanagement
- Derde editie Omgevingsmanagementdag
- Voortzetten onderzoek maatschappelijke effecten slimme logistiek BouwHub
- Uitrol BouwApp

Integer handelen hoogste prioriteit

We maken dat met verschillende middelen zichtbaar, zoals interne nieuwsbrieven, workshops en het verspreiden van posters. Integer zaken doen is immers een belangrijke voorwaarde voor al onze activiteiten.

VolkerWessels Veilig

Integriteit, informatiebeveiliging en privacy zijn thema's die flink verschillend zijn maar wel nauw samenhangen. Om bewustwording te creëren bij onze medewerkers is de interne bewustwordingscampagne VolkerWessels Veilig ontwikkeld. Dit programma gaat

behalve over bewustwording ook over regels en richtlijnen.

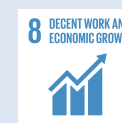
Daarnaast hebben we het afgelopen jaar gewerkt aan meerdere nieuwe instrumenten om bewustzijn van integer gedrag te vergroten. In 2017 deden we het volgende:

- KPMG heeft een quickscan uitgevoerd naar de compliance-inrichting bij VolkerWessels. Op basis van de aanbevelingen hieruit is een Compliance Handvest voor VolkerWessels opgesteld.
- We hebben in 2017 een nieuwe maandelijkse rubriek Melding op Maandag geïntroduceerd. Daarin worden aan de hand van praktijkvoorbeelden gewenst en ongewenst gedrag (en de consequenties van ongewenst gedrag) toegelicht.
- Over twee thema's uit de Gedragscode hebben we centraal gecommuniceerd in onze interne nieuwsbrief, nieuwsrubrieken en het verspreiden van posters: het gebruik van social media en het gebruik van bedrijfsmiddelen.
- Vanaf 1 januari 2017 volgen alle nieuwe medewerkers verplicht een e-learning Integriteit. Daardoor zijn

Doelstelling Integriteit 2020

Elke medewerker moet weten:

1. hoe hij/zij moet omgaan met integriteitsdilemma's binnen zijn/haar werkveld
2. bij wie hij/zij terecht als hij/zij hierover wil overleggen
3. bij wie hij/zij eventuele overtredingen van de gedragscode kan melden

alle nieuwe medewerkers op de hoogte van de integriteitsregels bij VolkerWessels.

- In oktober hebben we de e-learning 'Samen werk maken van informatiebeveiliging' uitgerold.

Compliance bij VolkerWessels

Uit de quickscan van KPMG naar de compliance-inrichting blijkt dat compliance in onze organisatie goed georganiseerd is. Maar nog weinig ervan ligt vast op schrift.

Om onze compliance te verbeteren, hebben we opvolging gegeven aan de aanbevelingen uit de quickscan. Zo hebben we een Compliance Handvest gemaakt. Voor 2018 gaan we een Compliance Jaarplan opstellen.

Daarnaast gaan we – als onderdeel van het Compliance Jaarplan voor 2018 – onze Compliance Officers trainen. Het doel van deze training is om de Compliance Officers toelichting te geven op hun rol volgens het Compliance Handvest. Ook trainen we ze wat te doen bij melding van integriteitsdilemma's.

Er zijn in 2017 32 meldingen bij de Vertrouwenslijn of bij Compliance Officers gedaan. Twaalf van de meldingen hebben geleid tot 13 ontslagen, dat is inclusief het niet langer inhuren van zzp-ers. Het aantal meldingen ligt iets lager in vergelijking tot vorig jaar (39), maar het ligt nog steeds in lijn met de trend uit voorgaande jaren. In het Verenigd Koninkrijk zijn 43 meldingen gedaan.

Het is moeilijk om uit alleen het aantal meldingen conclusies te trekken over het integriteitsbewustzijn. Daarom gaan we in 2018 een meting doen naar de cultuur van openheid en vertrouwen in onze organisatie. Uit die meting verwachten we een completer beeld te krijgen van het integriteitsbewustzijn van onze organisatie.

Meldpunt VolkerWessels

Vanwege de Wet Meldplicht Datalekken hebben we in 2016 een centraal meldpunt voor datalekken ingericht. Iedere medewerker kan zo snel en eenvoudig (vermoedens van) datalekken melden. In 2017 hebben we de naam veranderd in Meldpunt VolkerWessels. Dit overkoepelende meldpunt is onderdeel geworden van het VolkerWessels Veilig programma. Het is ingericht voor alle informatiebeveiligingsincidenten, waaronder datalekken binnen het VolkerWessels concern.

De meldingen van informatiebeveiligingsincidenten worden op een centrale plaats afgehandeld en waar nodig onderzocht. In 2017 waren er 183 meldingen, waarvan het overgrote deel over diefstal of verlies van apparatuur. Naar aanleiding hiervan heeft de Raad van Bestuur nogmaals een mededeling gepubliceerd. Daarin wordt alle medewerkers met nadruk gewezen op het grote belang van het zeer zorgvuldig omgaan met telefoons, laptops, surfaces en andere bedrijfsmiddelen waarop vertrouwelijke en gevoelige informatie en persoonsgegevens (kunnen) staan.

Gedragscode

We hebben in de Gedragscode bewust gekozen voor een klein boekje met beperkte uitleg van de regels en richtlijnen ("principle based"). Zo'n opzet is aantrekkelijker om te lezen dan een uitgebreide set met regels ("rule based"). Is het niet duidelijk hoe een bepaalde regel (principle) in een bepaalde situatie moet worden toegepast of uitgelegd? Dan geldt steeds het adagium "vraag het je leidinggevende".

Melding op Maandag

We willen onze medewerkers met echte voorbeelden uit de praktijk laten zien welk gedrag wel en niet gewenst is – en wat de consequenties kunnen zijn van ongewenst gedrag. Daarom hebben we in 2017 elke eerste maandag van de maand de rubriek "Melding op Maandag" gepubliceerd. Deze rubriek wordt verspreid via de VolkerWessels interne nieuwsbrief. In de rubriek werd in 2017 een dilemma beschreven dat binnen VolkerWessels aan de orde is geweest. Herkenbaarheid van dilemma's helpt medewerkers om zich in de bewuste situatie te verplaatsen. De vraag: "wat zou jij doen?" is hierbij essentieel voor bewustzijn van integer gedrag. Bij ieder dilemma beschreven we wat volgens het Integriteitsplatform van VolkerWessels de wenselijke oplossing voor het dilemma is.

Onderwerpen die onder andere in het afgelopen jaar in deze rubriek zijn behandeld, staan in de figuur rechtsboven.

Onderwerpen Melding op Maandag 2017

- Valsheid in geschrifte
- Pesten op de werkvloer
- Belangenverstrengeling
- De uitdagingen van social media
- Meldpunt VolkerWessels
- Het aannemen en aanbieden van geschenken
- Melden van misstanden
- Gebruik van bedrijfsmiddelen
- De Gedragscode VolkerWessels geldt voor iedereen

Workshops en trainingen

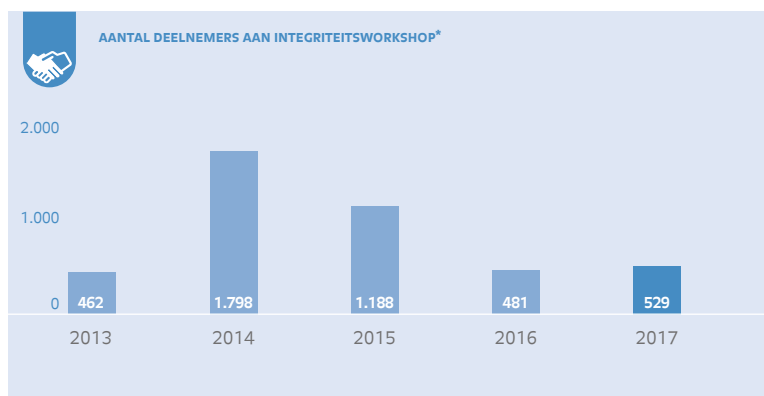
In 2017 namen 529 medewerkers van VolkerWessels deel aan een training of workshop over integriteit. Dit is een kleine toename ten opzichte van 2016. Naar aanleiding van de e-learning Integriteit uit 2016 zijn het afgelopen jaar ondernemingen bezocht die gemiddeld (op onderdelen) lager scoorden dan hun divisie of VolkerWessels als geheel. Dit gebeurde op verzoek van de betreffende directies. De scores zijn geanalyseerd en waar gewenst heeft de Centrale Compliance Officer enkele ondernemingen geholpen bij het organiseren van maatwerk cursussen, workshops en trainingen over integriteit.

Sinds de beursgang is een nieuw onderwerp het verbod op handelen met voorwetenschap. Dat heeft te maken met aan- en verkoop van beursgenoteerde aandelen (van onder andere VolkerWessels) en de regelgeving met betrekking tot handel met voorkennis die daarbij komt kijken. Alle directies van de ondernemingen van het concern hebben hier een workshop over gevolgd. De directies hebben hierbij ook een handvat aangereikt gekregen om hun medewerkers bewust te maken van de

risico's die voor medewerkers verbonden zijn aan het handelen in aandelen van (onder andere) de eigen onderneming. Op verzoek is deze workshop ook gehouden bij verschillende ondernemingen, de Centrale Ondernemingsraad (COR) en op de COR themadag.

In onze Gedragscode VolkerWessels komen verschillende aspecten van integer handelen en zaken doen aan bod. Ieder half jaar wordt over een thema actief gecommuniceerd. In 2017 waren er twee thema's: gebruik van social media en gebruik van bedrijfsmiddelen. Hierbij hebben we gecommuniceerd over de regels en richtlijnen die daarover in de Gedragscode staan.

In het najaar van 2017 is een e-learning over informatiebeveiliging uitgerold voor alle VolkerWessels medewerkers met een zakelijk e-mailadres. In deze e-learning leerden medewerkers over veilige en onveilige situaties van digitale informatieverwerking en digitale communicatie.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Project Oppe Brik: een nieuwe woonwijk in Limburg bestaande uit 28 nul-op-de-meter-appartementen. De woning is gasloos en heeft een netto energieverbruik van 0.

VolkerWessels opent BIM Center 'DigiBase' in Nieuwegein

De transformatie naar digitalisering staat in de vastgoedsector in de hoogste versnelling. Werken in 3D wordt de standaard in de bouwwereld. Binnen VolkerWessels wordt al een aantal jaren gebruik gemaakt van Bouw Informatie Management (BIM) en andere vormen van digitalisering en de inzet van data.

VolkerWessels heeft in 2017 geïnvesteerd in de opschaling voor de toepassing van BIM. In december van 2017 hebben we ons eigen BIM-centrum 'Digibase' in Nieuwegein geopend. Deze digitale services zijn nodig om onze processen in de digitale transformatie te professionaliseren. In dit Hi-tech centrum wordt alle kennis, data en expertise over Digitaal Bouwen op één plek bij elkaar gebracht.

Ongeveer 70% van alle BVGO projecten, en alle nieuwe projecten worden al uitgevoerd in BIM. Ons doel is om in 2018 alle BVGO-projecten uit te voeren met BIM. 'DigiBase' speelt een essentiële rol om maximaal in te zetten om kansen om te zetten in toegevoegde waarde en verdienmodellen voor ons en onze opdrachtgevers.

Highlights 2017

- Standaard verplichte e-learning Integriteit voor nieuwe medewerkers
- Gestart met interne rubiek 'Melding op Maandag'
- Twee keer themacommunicatie
- Gedragscode: social media en omgang met bedrijfsmiddelen
- Uitrol e-learning 'Samen werk maken van informatiebeveiliging'

Uitdagingen 2017

- Vastleggen van hoe compliance ingericht is in onze organisatie
- Juiste meetmethodiek om effect van maatregelen op integriteitsbewustzijn vast te stellen

Acties 2018

- Compliance Jaarplan opstellen
- Trainen Compliance Officers
- Meting organisatiecultuur op openheid en vertrouwen
- Twee keer themacommunicatie Gedragscode
- Uitrol e-learning integer handelen

Wederzijds integer handelen

Alle partijen waar we mee samenwerken in de keten moeten erop kunnen vertrouwen dat we ons houden aan de gemaakte afspraken. Denk aan opdrachtgevers, onderaannemers en leveranciers. We verwachten bewust en integer gedrag niet alleen van onze medewerkers maar ook van anderen.

In onze Gedragscode laten we geen onduidelijkheid bestaan over onze voorwaarden voor samenwerking. We onderschrijven de Leidende Principes Opdrachtgevend Bouwbedrijf, die samen met de zes andere grote Nederlandse bouwbedrijven zijn opgesteld.

Ook committeren we ons aan de tien principes van de United Nations Global Compact. Ons lidmaatschap van het Nederlandse Global Compact netwerk helpt ons om het bewustzijn op de vier thema's van mensenrechten, arbeid, milieu en anti-corruptie nog verder te vergroten.

Verantwoordelijkheden

Het Integriteitsplatform binnen VolkerWessels bevordert de bewustwording van integer zakendoen binnen de organisatie. Het Platform bestaat uit directieleden van verschillende ondernemingen, een vertegenwoordiger van de HRM functie, de Centrale Compliance Officer, een medewerkster van de afdeling concerncommunicatie en twee leden van de Raad van Bestuur. Op concernniveau is er een Chief Compliance Officer (cco). Alle ondernemingen hebben een eigen Compliance Officer. Eindverantwoordelijk voor het integriteitsbeleid is de Raad van Bestuur.

74	Over dit verslag
76	Assurance
78	Bijlage duurzaamheidscijfers
83	Begrippenlijst

Over dit verslag

The bottom of the page features several horizontal white lines of varying lengths and thicknesses, some with rounded ends, creating a modern, abstract design.

Reikwijdte

De primaire doelgroep van dit verslag zijn onze stakeholders, die geïnteresseerd zijn in de activiteiten van VolkerWessels – hoofdzakelijk in Nederland en het Verenigd Koninkrijk – waar we op een breed terrein in diverse sectoren onze activiteiten ontplooiën. Sinds 2013 rapporteren we ook de prestaties van al onze ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk. De data van onze bedrijven in het Verenigd Koninkrijk worden apart verzameld en per thema weergegeven.

Onze activiteiten voor 2017 in Noord-Amerika en Duitsland hebben we niet meegenomen in het verslag, omdat het rapportageproces hiervoor nog onvoldoende is ingericht. Wel hebben we de veiligheidscijfers opgenomen. De verdeling van de veiligheidscijfers naar land hebben we dit jaar aangepast om aan te sluiten bij de sector-indeling van de financiële rapportagelijijn. In 2016 namen we de prestaties voor de Verenigde Staten en Canada op. In de Bijlage Duurzaamheidscijfers zijn nu de prestaties voor Noord-Amerika vanaf 2014 opgenomen en de cijfers voor Duitsland vanaf 2017.

Om inzicht te krijgen in de CSR-prestaties van Noord-Amerika en Duitsland hebben we een inventarisatie opgezet naar de beschikbare data. Deze inventarisatie zal gaan over CSR-resultaten van Q1 2018. We verwachten in 2018 het rapportageproces in te richten en extern te kunnen rapporteren over de CSR-prestaties van deze landen. Buitenlandse vestigingen van onze Nederlandse ondernemingen worden wel meegenomen in dit verslag.

Een van onze ondernemingen heeft een eigen verbrandingsinstallatie om afvalhout in te verwerken. Deze hebben we niet meegenomen in de huidige CO₂-footprint. In 2017 is er ongeveer 120 ton hout verbrand dat gelijk staat aan 56 ton aan CO₂-emissies (dit is dezelfde hoeveelheid in vergelijking tot 2015 en 2016).

In 2017 hebben we de definitie van het scheidingspercentage gewijzigd. De afvalcategorie 'Bedrijfsafval' wordt nu opgenomen als ongescheiden afvalstroom. Dit hebben we gedaan, omdat we zo een reëler beeld hebben van onze afvalscheiding. Deze herberekening geldt alleen voor het jaar 2017. Bedrijfsafval is afkomstig van onze kantoren, en is lang niet altijd gesorteerd. We hebben er desondanks voor gekozen om de huidige doelstelling voor scheidingpercentage ongewijzigd te laten, om onszelf een ambitieus doel te blijven stellen. Naast deze aanpassing is er geen sprake van andere wijzigingen in het beleid en in de doelstellingen.

In dit verslag rapporteren we over onderaannemers en toeleveranciers als we samen met hen innovaties ontwikkelen. In de basis rapporteren we niet kwantitatief over de prestaties van onderaannemers en toeleveranciers. Voor een aantal thema's hebben we wel kwantitatieve keteninformatie opgenomen:

- Grondstoffen: recyclingpercentage en toepassing van secundair materiaal
- CO₂ en energie: de Scope 3 CO₂-emissies van beton-producten
- Case BouwHub: emissies en gezondheidseffecten van bespaard ketentransport

In de afgelopen jaren is ons inzicht in prestaties in de keten voor deze thema's steeds beter geworden. In de toekomst streven we ernaar om meer relevante KPI's voor onze keten te formuleren, in aansluiting bij de drie levenskwaliteit-thema's (zie het Hoofdstuk Visie en Strategie).

Combinaties, vennootschappen en nieuwe entiteiten

In dit verslag hebben we combinaties of vennootschappen opgenomen waarin we overheersende zeggenschap hebben. Belangen in entiteiten waarover VolkerWessels gezamenlijk met derden zeggenschap uitoefent en waarbij VolkerWessels en andere partijen

recht hebben op de activa en verplichtingen ten aanzien van de schulden (joint operations) worden proportioneel meegenomen in de financiële cijfers. Deze handelswijze komt overeen met IFRS-grondslagen voor financiële verslaglegging. De materiële thema's voor VolkerWessels zijn bepaald op basis van diverse stakeholder dialogen en een inventarisatie onder de medewerkers. Meer informatie hierover is te vinden in de bijlage 'Materialiteitsanalyse', te vinden op onze website. Geacquireerde ondernemingen of combinaties waarbij het aandeel in 2017 veranderde naar meer dan 50% zullen we in 2018 betrekken bij het rapportageproces en worden meegenomen in de verslaglegging van 2018.

CSR-strategie

Onze CSR-strategie is opgesteld op basis van markt-onderzoek, best practices en de strategie van VolkerWessels. We conformeren ons aan de internationaal erkende richtlijnen van het Global Reporting Initiative (versie: GRI Standards). De GRI-tabel kunt u vinden op de website.

Gegevensverzameling

Voor het op uniforme wijze verzamelen van gegevens hebben we een rapportagehandboek samengesteld voor onze ondernemingen. Voor het berekenen van de CO₂-footprint van onze bedrijfsactiviteiten, hanteren we richtlijnen en emissiefactoren die door SKAO worden gehanteerd. De CO₂-emissiefactoren volgens het SKAO Handboek 3.0 zijn in onze berekeningen gebruikt.

Eventuele herberekeningen en definitiewijzigingen zijn in de tekst en voetnoten toegelicht. Vanaf 2015 worden de gegevens op kwartaalbasis intern gevalideerd, met als doel hogere betrouwbaarheid van de cijfers en het creëren van meer bewustzijn binnen de gehele organisatie. Hiermee voert VolkerWessels uitgebreide interne audits uit op de duurzaamheidscijfers. Op basis hiervan verbeteren we de betrouwbaarheid van onze

duurzaamheidscijfers continu. Daarnaast maken we voor financiële gegevens, medewerkersgegevens en veiligheidsgegevens gebruik van Cumulus.

Monitoring

Afgelopen jaren hebben we ingezet op het robuuster maken van ons monitoringsysteem. Meer en betere gegevens leidden daarbij tot betrouwbaardere cijfers. Dit zien we terug bij onder andere de afvalcijfers, CO₂ en veiligheid. Steeds vaker werken we met correcte cijfers in plaats van conservatieve schattingen. Verbetering van de cijfers is daarmee deels aan prestaties en deels aan het verbeterde monitoringsysteem toe te schrijven. Daarnaast hebben vanaf 2015 de monitoring en evaluatie van de belangrijkste indicatoren per kwartaal in plaats van per jaar plaatsgevonden en worden deze cijfers in de directie met de Raad van Bestuur besproken. In 2017 zijn we gestart met het verzamelen van social return-gegevens op kwartaalbasis. Datacollectie en monitoring van deze cijfers wordt verzorgd door het centrale Social Return Loket van VolkerWessels.

Toekomst verslaggevingsbeleid

We hebben dit jaar voor het eerst een hoofdstuk Corporate Social Responsibility opgenomen in het Financiële Jaarverslag. We zullen in de toekomst de scope van dit duurzaamheidsverslag uitbreiden met informatie van onze bedrijfsactiviteiten in Noord-Amerika en Duitsland. Zoals eerder beschreven doen we in 2018 een eerste inventarisatie voor de cijfers. We hebben in 2017 de drie levenskwaliteit-thema's meer leidend laten zijn in dit verslag. In 2018 zetten we deze focus door. In 2017 hebben we 13 ambassadeurs voor levenskwaliteit bij VolkerWessels benoemd. Deze groep zal in 2018 aan de slag gaan met doelstellingen op het gebied van levenskwaliteit.

Externe Assurance

Om de betrouwbaarheid van onze cijfers te borgen hebben we KPMG gevraagd onze verslaglegging over Nederland en het Verenigd Koninkrijk te verifiëren en een assurancerapport af te geven. Dit heeft zij gedaan voor bepaalde data uit de thema's 'Veiligheid', 'CO₂', 'Grondstoffenbeheer' en 'Integriteit' (zie de Samenvatting, grafieken in het verslag en Bijlage Duurzaamheidscijfers) zoals aangegeven met een asterisk (*). In 2017 hebben we twee KPI's toegevoegd, waarover we assurance hebben laten verlenen. Dit zijn KPI's met betrekking tot ketenprestaties van de grondstof beton: CO₂-emissies in de betonketen (scope 3) en het percentage hergebruik van in-situ betonmortel. Het rapporteren over de prestaties in de betonketen is nog redelijk nieuw. Voor deze KPI's zijn we afhankelijk van de gegevens van onze toeleveranciers. Niet alle toeleveranciers waren in staat om dit voor 2017 op tijd in te richten. Voor de Scope 3 CO₂-uitstoot hebben we 77% van onze betonmortel inkoop van Van Hattum en Blankevoort, onze belangrijkste onderneming op het gebied van beton, beschikbaar. Voor hergebruik in betonproducten was dit 60%. In 2018 gaan we actief aan de slag om de beschikbaarheid van inkoopgegevens volledig te krijgen, bijvoorbeeld door toeleveranciers in een eerder stadium van projectontwikkeling te betrekken op dit onderwerp. Voor het gebruik van de grondstof asfalt hebben we nog geen assurance over de KPI's kunnen laten verlenen.

Monetariseren

Het monetariseren van de impact van onze werkzaamheden op zowel de maatschappij als VolkerWessels biedt geloofwaardigheid, draagvlak en een gesprekskader voor het verduurzamen van ons beleid en onze projecten. We richtten ons hierbij dit jaar op enkele van de meest duurzame projecten en doelstellingen. De bedragen die in het verslag worden genoemd zijn indicatief en gebaseerd op een aantal aannames.

De aannames, berekeningen en gebruikte bronnen kunt u vinden op onze website.

Feedback

Heeft u feedback of vragen over ons duurzaamheidsverslag, dan kunt u contact opnemen met csr@volkerwessels.com.

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: de lezers van het Duurzaamheidsverslag 2017 van Koninklijke VolkerWessels N.V.

Onze conclusie

Wij hebben de informatie over geselecteerde indicatoren en bijbehorende toelichting voor de thema's CO₂, grondstoffen, veiligheid & gezondheid en integriteit aangemerkt met een (*) in het Duurzaamheidsverslag 2017 (hierna: 'de geselecteerde indicatoren') van Koninklijke VolkerWessels N.V. (hierna: 'VolkerWessels') te Amersfoort beoordeeld. Een beoordeling is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze werkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de informatie over de geselecteerde indicatoren niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, is opgesteld in overeenstemming met de interne gehanteerde rapportagecriteria zoals toegelicht in de hoofdstukken 'Over dit verslag' en 'Begrippenlijst'.

De geselecteerde indicatoren hebben betrekking op zowel de Nederlandse activiteiten als de activiteiten in het Verenigd Koninkrijk.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze beoordeling met betrekking tot de geselecteerde indicatoren verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'.

Deze beoordelingsopdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de

sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van de geselecteerde indicatoren'. Wij zijn onafhankelijk van Koninklijke VolkerWessels N.V. zoals vereist in de 'Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten' (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de 'Verordening gedrags- en beroepsregels accountants' (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Reikwijdte van de groepsbeoordeling

VolkerWessels staat aan het hoofd van een groep van entiteiten. De geselecteerde indicatoren bevatten de geconsolideerde informatie van de groepsentiteiten in Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

Onze groepsbeoordeling bevat zowel werkzaamheden op groepsniveau als op lokaal niveau. Onze selectie van lokale entiteiten binnen de reikwijdte van onze groepsbeoordeling is met name gebaseerd op de individuele bijdrage van elke lokale entiteit aan de totale geconsolideerde informatie. Daarnaast hebben we eventuele specifieke rapportagerisico's en geografische spreiding in onze selectie meegewogen.

Door de combinatie van onze werkzaamheden bij werkmaatschappijen en aanvullende werkzaamheden op groepsniveau, hebben wij voldoende en geschikte assurance-informatie verkregen om een conclusie te trekken over de geselecteerde indicatoren.

Verantwoordelijkheden van de Raad van Bestuur voor de geselecteerde indicatoren

De Raad van Bestuur van VolkerWessels is verantwoordelijk voor het weergeven van de geselecteerde indica-

toren in overeenstemming met de intern gehanteerde rapportagecriteria zoals toegelicht in de hoofdstukken 'Over dit verslag' en 'Begrippenlijst', inclusief het identificeren van belanghebbenden en het bepalen van materiële onderwerpen. De door de Raad van Bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de geselecteerde indicatoren en het verslaggevingsbeleid zijn ook uiteengezet in het hoofdstuk 'Over dit verslag'. De Raad van Bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de Raad van Bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de informatie over de geselecteerde indicatoren mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

De Raad van Commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces van VolkerWessels.

Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van de geselecteerde indicatoren

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en zijn geringer in diepgang dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij assurance-opdrachten met een beperkte mate van zekerheid is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij assurance-opdrachten met een redelijke mate van zekerheid.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van de geselecteerde indicatoren nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze beoordelingswerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op onze conclusie.

Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteits-systemen' toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, accountants-standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Wij hebben deze beoordeling professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze beoordeling bestond onder andere uit de volgende werkzaamheden:

- Het identificeren van gebieden in de geselecteerde indicatoren waar waarschijnlijk afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude zich zullen voordoen, het bepalen en uitvoeren van assurance-werkzaamheden om in te spelen op deze gebieden en het verkrijgen van assurance-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie;
- Het in overweging nemen van de interne beheersing die relevant is voor de assurance-opdracht met als doel assurance-werkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze overweging heeft niet als doel om een conclusie uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte rapportagecriteria, waaronder het evalueren van de uitkomsten van de dialoog met belanghebbenden, en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de Raad van Bestuur en de toelichtingen die daarover in de informatie over de geselecteerde indicatoren staan;
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de informatie over de geselecteerde indicatoren en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de informatie over de geselecteerde indicatoren de onderliggende transacties en gebeurtenissen zonder materiële afwijkingen weergeeft;
- Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor de geselecteerde indicatoren, het uitvoeren van interne controles op gegevens en de consolidatie van gegevens voor de geselecteerde indicatoren;
- Drie locatiebezoeken binnen de operationele segmenten Infrastructuur, Bouw & Vastgoedontwikkeling en VolkerWessels Verenigd Koninkrijk met als doel op lokaal niveau valideren van brongegevens en het evalueren van de opzet en implementatie van interne controle- en validatieprocedures;
- Het analytisch evalueren van data en trends aangeleverd voor consolidatie op groepsniveau;
- Het beoordelen van relevante gegevens van interne en externe documentatie, op basis van beperkte deelwaarnemingen, om de betrouwbaarheid vast te stellen van de informatie over de geselecteerde indicatoren.

Amstelveen, 14 maart 2018

KPMG Sustainability

Onderdeel van KPMG Advisory N.V.

drs. M.A.S. Boekhold-Miltenburg RA
Director

Gezondheid

	2017	2016	2015	2014	2013
VEILIGHEID					
Ziekteverzuimpercentage					
VolkerWessels	3,3%	3,1%			
– Nederland*	4,2%	3,9%	3,9%	4,8%	5,6%
– Bouw & Vastgoedontwikkeling	4,1%	3,7%	3,7%	5,8%	7,3%
– Infrastructuur	4,3%	4,2%	3,8%	4,1%	5,0%
– Energie & Telecom Infrastructuur	4,0%	3,9%	4,3%	4,9%	4,9%
– VolkerWessels Concernkantoor	4,6%	2,8%	2,6%	1,6%	1,8%
– Verenigd Koninkrijk*	1,1%	1,1%	1,4%	1,0%	1,4%
Ongevallen die hebben geleid tot verzuim					
VolkerWessels	174	150	155	145	
– Nederland*	129	129	113	115	125
– Bouw & Vastgoedontwikkeling	39	53	46	30	32
– Infrastructuur	49	55	47	57	67
– Energie & Telecom Infrastructuur	37	20	20	28	26
– VolkerWessels Concernkantoor	4	1	0	0	0
– Verenigd Koninkrijk*	20	10	16	15	16
– Noord Amerika	18	11	12	15	
– Duitsland	7				
Aantal bedrijfsongevallen met dodelijke afloop					
VolkerWessels	0	1	0	1	2 ⁴
– Nederland*	0	1	0	1	2 ⁴
– Verenigd Koninkrijk*	0	0	0	0	0
– Noord-Amerika	0	0	0	0	
– Duitsland	0				
IF-cijfer					
VolkerWessels	5,5	5,0	5,3	5,2	
– Nederland*	5,3	5,5	5,1	5,2	7,2
– Verenigd Koninkrijk*	4,2	2,2	3,7	3,7	4,9
– Noord-Amerika	8,8	5,6	6,9	8,3	
– Duitsland	13,1				

⁴ Eén van deze twee dodelijke ongevallen vond plaats bij een onderaannemer.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Natuurlijke omgeving

	2017	2016	2015	2014	2013
GRONDSTOFFEN					
Percentage duurzaam hout gebruikt	97%	96%	97%	92%	70%
Scheidingspercentage in bouw- en sloopafval*	52,6%	61,9%	64,8%	65,0%	70,9%
Totaal gewicht afval (tonnen)*					
Nederland	71.673	65.742	60.450	61.410	107.466
Verenigd Koninkrijk	499.696	1.055.000	345.000	377.120	577.205
Gevaarlijke stoffen ingezameld en verwerkt (kg)					
Nederland	282.144	289.860	375.610	550.780	649.248
Verenigd Koninkrijk	15.154.949	15.350.000	1.290.000	9.410.000	20.321.359
Toepassing secundair materiaal					
Beton (% hergebruik)	10%*	5%			
Asfalt (% asfaltgranulaat)	41%	41%	39%	37%	37%
CO₂ EN ENERGIE					
CO₂-emissies per scope (kilotonnen)*					
Nederland	133,6	122,7	134,6	150,4	178,9
Scope 1	125,1	114,5	124,7	140,4	160,0
Scope 2	8,5	8,2	9,8	10,0	18,9
Verenigd Koninkrijk	25,8	29,6	31,9	25,3	24,7
Scope 1	17,1	20,8	23,3	19,1	17,5
Scope 2	8,7	8,9	8,6	6,2	7,2
CO₂-emissies per sector (kilotonnen)					
Bouw & Vastgoedontwikkeling	18,9	18,8	19,2	18,4	21,1
Infrastructuur	92,6	84,3	91,1	99,3	124,5
Energie & Telecom Infrastructuur	21,4	19,0	24,3	32,7	33,3
VolkerWessels Concernkantoor	0,7	0,6	0,0	0,0	0,0
CO₂-emissies in de keten (scope 3)					
Scope 3-uitstoot door betonproducten (kg CO ₂ /m ³)	154*	149			
Aantal energienotatul-woningen	758	270	448		

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

Werk en sociale activiteiten

	2017	2016	2015	2014	2013
WERKGELEGENHEID					
Personeelsbezetting naar leeftijd en geslacht (man / vrouw)					
(inclusief Verenigd Koninkrijk)					
<21	212 / 51	158 / 39	132 / 34	179 / 44	136 / 21
22-25	467 / 100	537 / 117	530 / 108	479 / 90	528 / 96
26-30	1.090 / 246	1.156 / 241	1.219 / 217	1.044 / 177	1.122 / 181
31-35	1.295 / 191	1.313 / 212	1.267 / 204	1.305 / 240	1.313 / 254
36-40	1.453 / 237	1.464 / 231	1.407 / 177	1.426 / 233	1.493 / 238
41-45	1.605 / 234	1.621 / 242	1.782 / 222	1.784 / 312	1.765 / 295
46-50	1.881 / 290	1.880 / 274	1.981 / 188	1.826 / 219	1.866 / 222
51-55	2.008 / 201	1.900 / 197	1.935 / 129	1.764 / 140	1.669 / 126
56-60	1.681 / 112	1.552 / 110	1.594 / 90	1.633 / 83	1.507 / 108
61-65	1.025 / 64	877 / 65	782 / 49	729 / 58	581 / 40
65<	50 / 5	32 / 12	16 / 8	14 / 6	23 / 4
Totaal aantal medewerkers per geslacht (man / vrouw)	12.766 / 1.731	12.488 / 1.740	12.645 / 1.427	12.183 / 1.603	12.003 / 1.585
Percentage fulltime / parttime per geslacht Nederland					
Mannen fulltime / parttime	92,5% / 7,5%	91,7% / 8,3%	93,7% / 6,3%	93,1% / 6,9%	94,1% / 5,9%
Vrouwen fulltime / parttime	40,5% / 59,5%	42,5% / 57,5%	41,6% / 58,4%	33,8% / 66,2%	32,2% / 67,8%
Verenigd Koninkrijk					
Mannen fulltime / parttime	98,9% / 1,1%	98,5% / 1,5%	99,7% / 0,3%	99,0% / 1,0%	98,1% / 1,9%
Vrouwen fulltime / parttime	84,8% / 15,2%	83,0% / 17,0%	84,3% / 15,7%	81,4% / 18,6%	81,1% / 18,9%
Verhouding in- en uitstroom van mannen en vrouwen (Nederland)					
Mannen instroom	79,1%	83,0%	82,4%	81,3%	84,3%
Vrouwen instroom	20,9%	17,0%	17,6%	18,7%	15,7%
Mannen uitstroom	82,8%	83,7%	81,0%	82,9%	85,5%
Vrouwen uitstroom	17,2%	16,3%	19,0%	17,1%	14,5%

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

	2017	2016	2015	2014	2013
Personeelsbezetting naar diensttijd en geslacht (man / vrouw) (Inclusief Verenigd Koninkrijk)					
<2	2.011 / 471	2.329 / 508	139 / 390	2.073 / 447	1.806 / 390
2-5	2.228 / 392	2.307 / 433	2.820 / 370	2.315 / 428	2.521 / 424
6-10	2.133 / 381	2.394 / 325	2.550 / 255	2.226 / 295	2.147 / 258
11-20	2.908 / 356	2.424 / 294	2.370 / 250	2.208 / 308	2.499 / 332
21-30	1.753 / 117	1.627 / 120	1.647 / 73	2.159 / 110	1.864 / 110
31<	1.677 / 71	1.401 / 65	3.159 / 50	1.163 / 55	1.307 / 90
Inzet Social Return Doelgroep					
Mensen met afstand tot de arbeidsmarkt ingezet (PSO-score)	2,3%	1,7%	1,2%		
Gemiddeld aantal uren training per medewerker					
Nederland	20	18	17	23	21
Verenigd Koninkrijk	25	17	16	12	24
Besteed bedrag per medewerker (in euro)					
Nederland	931	848	720	693	783
Verenigd Koninkrijk	1.480	628	390	416	608
Percentage vrouwen dat deelnam aan de Management Ontwikkelings Leergang (MOL)					
Aantal cursisten VolkerWessels Academy	1.180	739	278	199	573
OMGEVINGSMANAGEMENT					
Aantal bouwplaatsen aangemeld bij 'Bewuste Bouwers'	356	344	171	138	98
Projecten gecertificeerd door het 'Considerate Constructors Scheme' in het Verenigd Koninkrijk	24	33	44	61	47

	2017	2016	2015	2014	2013
INTEGRITEIT					
Totaal aantal meldingen van vermoedens van integriteitsschending en vermoedens van misstand*					
Nederland	32	39	33	49	50
Verenigd Koninkrijk ⁵	43	20	11	8	13
Aantal meldingen die hebben geleid tot ontslag*	12 meldingen leidende tot 13 ontslagen	8 meldingen leidende tot 11 ontslagen	13	16	10
Aantal meldingen van het vermoeden van overtreding van de Mededingingswet*	0	0	0	1	0
Gebruikmaking van de klokkenluidersregeling*					
Nederland	8	0	3	3	1
Verenigd Koninkrijk ⁵	1	2	1	3	2
Aantal deelnemende medewerkers aan integriteitsworkshops, onder andere in het introductieprogramma van VolkerWessels en overige bijeenkomsten*	529	481	1.188	1.798	462

⁵ In het Verenigd Koninkrijk wordt gerapporteerd over 'grievances'. De definitie van grievances wijkt af van wat in Nederland wordt verstaan onder niet-integer handelen. Daarnaast zijn door cultuurverschillen de klachten in Nederland en in het Verenigd Koninkrijk niet vergelijkbaar.

* Hierover heeft KPMG assurance verleend.

A

Aantal gewerkte uren

Aantal gewerkte uren is het totaal aantal gewerkte uren van VolkerWessels medewerkers inclusief ingeleende medewerkers. Hiervoor wordt (1) het aantal gewerkte uren door eigen medewerkers en (2) het aantal gewerkte uren door inleenkrachten geregistreerd. Registreren bedrijven de werkelijk gewerkte uren (van eigen medewerkers of inleen) niet, dan moet het aantal eigen medewerkers standaard vermenigvuldigd worden met 1600 uur per jaar.

Afval

Een combinatie van reststromen welke hergebruikt, gerecycled, verwerkt, verbrand met terugwinning van energie of gestort wordt. Oftewel, de stromen die naar de afvalverwerker gaan.

Algemene inkoopvoorwaarden

De algemene bepalingen waarin is vastgelegd onder welke condities VolkerWessels producten en/of diensten van haar toeleveranciers afneemt. Deze voorwaarden worden zoveel mogelijk van toepassing verklaard bij het afsluiten van overeenkomsten met andere partijen.

Asfaltgranulaat

Secundair materiaal dat afkomstig is van de opbraak of het frezen van asfaltverhardingen. Asfaltgranulaat kan worden hergebruikt in diverse producten, onder andere bij de productie van nieuw asfalt.

B

Bedrag training

Totaal bedrag besteed aan interne en externe training, excl. BTW, incl., materiaalkosten, uren etc., excl. reiskosten.

Bedrijfsongeval

Een ongeval tijdens en door de uitoefening van betaalde arbeid, uitgezonderd ongevallen tijdens woon-werkverkeer. Bedrijfsongevallen gebeuren dus tijdens werktijd, maar niet alle ongevallen tijdens werktijd worden tot bedrijfsongeval gerekend. Enkel als het ongeval ook door het werk wordt veroorzaakt spreken we van een bedrijfsongeval. Het gaat hierbij zowel om dodelijke ongevallen als om ongevallen met verzuim op het werk. NB. Ongevallen tijdens dienstreizen vallen wel onder bedrijfsongevallen.

Bedrijfsongeval met verzuim

Bedrijfsongeval met verzuim is een bedrijfsongeval leidend tot een verzuim van langer dan één dag, de dag van het ongeval niet meegerekend door de betrokken persoon (VolkerWessels medewerker of ingeleende medewerkers). NB. Weekenddagen tellen hierin dus niet mee. Vindt een bedrijfsongeval op vrijdag plaats en meldt de werknemer zich maandag weer beter, dan geldt dit als een bedrijfsongeval zonder verzuim.

Bewuste Bouwers

Een keurmerk welke een impuls geeft aan de relatie van bouwplaatsen met hun omgeving. Het keurmerk stimuleert goede communicatie met de omgeving van bouwlocaties en maakt de professionaliteit op bouwplaatsen zichtbaar. Initiatiefnemers van 'Bewuste Bouwers' zijn VolkerWessels, BAM, Ballast Nedam en Strukton.

BIM

Afkorting voor Bouw Informatie Model. BIM is een digitale representatie van alle fysieke en functionele kenmerken van een gebouw. Een BIM-model is een gedeelde kennisbron of bestand met informatie over het gebouw dat dient als een betrouwbare basis voor het nemen van besluiten tijdens de gehele levenscyclus van het gebouw.

Biodiversiteit

Onder biodiversiteit verstaan we de verscheidenheid aan levensvormen binnen een ecosysteem of zelfs op de gehele planeet.

Bouw- en sloopafval

Bestaat uit de ongesorteerde fractie van grondstoffen, welke tijdens werkzaamheden op een bouw of sloop-project vrijkomen. Op deze fractie moet nog een sorteerbewerking worden toegepast, waardoor er zuivere grondstoffen ontstaan welke direct toepasbaar zijn bij de eindverwerker. Exclusief asbesthoudende/-gelijkende materialen, eterniet materialen, dakrenovatie afval, zand grond en puin.

BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method)

Beoordelingsmethode om de duurzaamheidsprestaties van gebouwen te bepalen. BREEAM stelt een standaard voor een duurzaam gebouw en geeft vervolgens aan welk prestatieniveau het onderzochte gebouw heeft. Het doel is gebouwen te analyseren en een duurzaamheidslabel (pass, good, very good, excellent en outstanding) te geven.

BVGO (Bouw & Vastgoed)

Afkorting voor de sector 'Bouw en Vastgoedontwikkeling' binnen VolkerWessels.

C

CO₂-footprint

De totale hoeveelheid CO₂ die in een bepaalde periode is uitgestoten, door in dit geval VolkerWessels.

CO₂

Een gas dat onder andere wordt uitgestoten door het verbranden van fossiele brandstoffen (brandstoffen zoals steenkolen en van aardolie gemaakte producten). CO₂ is het gas dat voor een groot deel een bijdrage levert aan het broeikaseffect.

Conversiefactor

De conversiefactor is voor elke energiestroom en elke brandstof verschillend. Hiermee wordt de CO₂-uitstoot berekend. De gehanteerde conversiefactoren door VolkerWessels zijn gebaseerd op het CO₂-prestatie-ladder handboek 3.0 van het SKAO.

CSR (Corporate Social Responsibility)

De Engels term voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO).

D

Dodelijk bedrijfsongeval

Dodelijk bedrijfsongeval is een bedrijfsongeval dat onmiddellijk of binnen 30 kalenderdagen na het ongeval leidt tot het overlijden van de betrokken persoon. De betrokken persoon betreft alleen VolkerWessels medewerkers of inleende medewerkers.

F

FSC-hout

Hout/papier met het FSC-keurmerk van de Forest Stewardship Council. Dit geeft aan dat het hout afkomstig is uit een bos, dat door de FSC-organisatie onafhankelijk is beoordeeld als een goed beheerd bos volgens normen voor milieu, sociale omstandigheden en economie.

G

Gebouw

Een pand dat permanent (niet specifiek voor een project) door een bedrijf gebruikt wordt als kantoor, loods, productielocatie, etc.

Gemiddeld aantal medewerkers

Wordt bepaald door het gemiddelde te nemen van het ultimo aantal medewerkers over een bepaalde periode, in dit geval per jaar.

GRI (Global Reporting Initiative)

Internationaal erkende standaard voor duurzaamheidsverslaglegging.

Grondstof

De stroom die van werk terug naar eigen werk gaat (ofwel; handelsstromen 'tussen' de eigen werken). Bijvoorbeeld; puin, asfalt (met uitzondering van teerhoudend asfalt), beton.

Grondstoffenbeheer

Staat voor de wijze waarop we als concern willen omgaan met onze grondstromen. Het verminderen en scheiden van onze reststromen, zodat het optimaal kan worden hergebruikt door onszelf of een andere partij, heeft de prioriteit.

H

HERA-SYSTEM (Highly Ecological Recycling Asphalt)

Technologie voor de recycling van asfalt, ontwikkeld door kws Infra.

HR(M)

Afkorting voor Human Resources (Management)

I

Inleenkrachten

Inleenkrachten zijn tijdelijke medewerkers. Bijvoorbeeld: uitzendkrachten, gedetacheerden, werkend onder de regie van VolkerWessels, maar niet beschikkend over een arbeidsovereenkomst met VolkerWessels of een onderaannemingsovereenkomst.

Innovatie

De ontwikkeling van een nieuw of verbeterd product, concept of dienst. De innovatie is voor zowel het bedrijf als de markt waarvoor zij bestemd is, vernieuwend. Een duurzame innovatie voegt bovendien waarde toe aan het milieu.

M

Maatschappelijke Raad van Advies

Extern adviesorgaan van VolkerWessels. De Raad van Advies reflecteert en adviseert op ons CSR-beleid. De samenstelling wisselt jaarlijks. De Raad van Advies heeft geen juridische aansprakelijkheden en verantwoordelijkheden.

Medewerker

Een persoon in dienst van een VolkerWessels onderneming, met inbegrip van personen die zijn verhuurd (gedetacheerd) aan een andere VolkerWessels onderneming.

MVO

Afkorting voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

N

NGO (niet-gouvernementele organisatie)

Een organisatie die onafhankelijk is van de overheid en zich op een of andere manier richt op een verondersteld maatschappelijk belang.

O

Omgevingsmanagement

Acties die gericht zijn op de omgeving waarbij externe partijen betrokken en gekend worden, zoals bewoners, weggebruikers, bedrijven, media, milieubewegingen, etc.

Ongevallenfrequentie (IF-rate)

Ongevallenfrequentie (IF-rate) is het aantal bedrijfsongevallen met verzuim (of dodelijk) vermenigvuldigd met één miljoen (uur) gedeeld door het aantal gewerkte uren.

P

Platform CSR

Intern adviesorgaan van VolkerWessels op het gebied van ons Corporate Social Responsibility beleid.

PlusWoning

Woning onder het label 'PlusWonen', dat staat voor het duurzame bouwconcept ontwikkeld door VolkerWessels.

Project

Een tijdelijke locatie waarop een werk gerealiseerd wordt.

PSO

Prestatieladder Socialer Ondernemen.

PSO-score

Maatstaf voor duurzaam en sociaal ondernemen met als indicator personen uit de social return doelgroep in dienst. De score is het gewogen aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in relatie tot het totaal aantal FTE's, uitgedrukt in procenten.

R

Recyclingpercentage

Geeft aan welk percentage van de totale hoeveelheid afval (excl. gevaarlijk afval) wordt gescheiden in de verzameling en vervolgens gerecycled in de verwerking van het afval.

Reststroom

Het gedeelte van de afvalstroom van particulieren, instellingen en bedrijven dat overblijft nadat alle bruikbare en recyclebare afvalstromen uit de hoofdstroom zijn genomen. Binnen VolkerWessels is de reststroom datgene dat overblijft nadat de gangbare grondstoffen (bijv. (beton)granulaten, metalen, papier, karton, zand en hout) uit de hoofdstroom zijn genomen zijn.

S

Scheidingspercentage

Geeft aan welk percentage van het totale bouw- en sloopafval is gescheiden in de verzameling en verwerking van het afval (op locatie). Dit is excl. gevaarlijk afval. Het scheidingspercentage wordt bepaald door:

$$\frac{\text{totaal afval (ton)} - (\text{bedrijfsafval (ton)} + \text{bouw- en sloopafval (ton)})}{\text{totaal afval (ton)}} \times 100\%$$

totaal afval (ton)

Deze nieuwe definitie geldt vanaf 2017. Voor historische jaren geldt dat bedrijfsafval als gescheiden afval werd gerekend, in plaats van als ongescheiden afval.

Scope 1, 2, 3 (SKAO)

Scope 1 – Directe emissies door de eigen organisatie, zoals bijvoorbeeld emissies door eigen gasgebruik en emissies veroorzaakt door het eigen wagenpark.

Scope 2 – Indirecte emissies die ontstaan door de opwekking van elektriciteit die de organisatie gebruikt, zoals emissies door centrales die deze elektriciteit leveren

Scope 3 – Betreft overige indirecte emissies. Deze zijn een gevolg van de activiteiten van de organisatie, maar komen voort uit bronnen die geen eigendom van de organisatie zelf zijn noch beheerd worden door de organisatie. Voorbeelden zijn emissies voorkomende uit de productie van ingekochte materialen, de verwerking van afval en het gebruik door het bedrijf aangeboden verkochte werk, dienst of levering.

Secundair materiaal

Materiaal dat vrijkomt na het einde van de levensduur dat na bewerking wordt hergebruikt door het in plaats van primaire materialen toe te voegen aan een product.

SKAO

Afkorting voor de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden en Ondernemen. Deze stichting is verantwoordelijk voor alle zaken wat betreft de CO₂-prestatieladder, namelijk het gebruik, de doorontwikkeling, het beheer van het certificeringsschema en verbreding van deelnemende sectoren.

Social Return

VolkerWessels verstaat onder social return elke inspanning die het vanuit haar bedrijfsvoering of vanuit het uitvoeren van projecten mogelijk maakt om mensen met een arbeidshandicap en/of afstand tot de arbeidsmarkt te laten participeren op de arbeidsmarkt.

T**Toeleveringsketen**

Hiermee wordt de keten van alle bedrijfsactiviteiten bedoeld, die nodig zijn om aan de vraag naar producten of diensten te voldoen, vanaf de exploitatie van grondstoffen tot de uiteindelijke leveringen aan de eindgebruiker.

U**Uren training**

Totaal aantal uren training dat een medewerker heeft gehad, zowel intern als extern.

V**VCA-certificaat**

Staat voor VGM (Veiligheid, Gezondheid, Milieu)-Checklist Aannemers. Een bedrijf dat een VCA-certificaat bezit heeft een intern plan over veiligheids-, gezondheids- en milieuaspecten.

W**Woning**

Een eenheid voor een woning, inclusief appartementen.

Z**Ziekteverzuimpercentage**

Ziekteverzuimpercentage geeft aan welk deel van de arbeidscapaciteit in een bepaalde periode wegens verzuim verloren is gegaan. Het is de meest gebruikte maat om het verzuim binnen een organisatie te typeren. Hierbij gaan we uit van kalenderdagen. De verzuimcijfers worden berekend op basis van gemiddelde aantallen VolkerWessels medewerkers/ FTE exclusief inleenkrachten.

Legenda

Levenskwaliteit

Gezondheid

Natuurlijke omgeving

Werk & Sociale activiteiten

Veiligheid

Grondstoffen

Werkgelegenheid

CO₂ en energie

Omgevingsmanagement

Biodiversiteit

Integriteit

COLOFON

Koninklijke VolkerWessels nv
Podium 9
3826 PA Amersfoort

PO Box 2767
3800 GJ Amersfoort

T +31 88 186 61 86
E informatie@volkerwessels.com
I www.volkerwessels.com

Uw reacties op ons duurzaamheidsverslag ontvangen
we graag op csr@volkerwessels.com

Samenstelling
VolkerWessels | Corporate Social Responsibility
Primum, Amersfoort
Domani BV, Weesp

Fotografie
Rindert van den Toren
Lukas van der Wee
Foto Focus – Jack Tillmans
Carel Cramer Fotografie

Datum
14 maart 2018

